

**T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
Teknoloji ve Sanayi İktisadı Bilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**ÖZEL SEKTÖRE VERİLEN KREDİLERİN BİLEŞENLERİ VE
EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ ÜZERİNE EKONOMETRİK
BİR ÇALIŞMA: 2000-2010 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE VE
AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ ÖRNEĞİ**

İlayda İSABETLİ

2501100474

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Targan ÜNAL

İSTANBUL – 2012

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : İLAYDA İSABETLİ

Numarası : 2501100474

Anabilim/Bilim Dalı : TEKNOLOJİ VE SANAYİ İKTİSADI

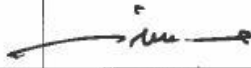

Tez Savunma Tarihi : 09.07.2012

Danışman : PROF.DR.TARGAN ÜNAL

Tez Savunma Saati : 11.00

Tez Başlığı : ÖZEL SEKTÖRE VERİLEN KREDİLERİN BİLEŞENLERİ VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ÇALIŞMA: 2000-2010 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~YOKLUĞU~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.TARGAN ÜNAL		Kabul
2-YRD.DOÇ.DR.ÖZLEM GÖKTAŞ		Kabul
3-YRD.DOÇ.DR.BÖRKE TUNALI	B. Turah.	Kabul
4-YRD.DOÇ.DR.ABDÜLKADİR TUNA		Kabul
5-YRD.DOÇ.DR.ELİF HOBİKOĞLU		Kabul

**ÖZEL SEKTÖRE VERİLEN KREDİLERİN BİLEŞENLERİ VE
EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ ÜZERİNE EKONOMETRİK
BİR ÇALIŞMA: 2000-2010 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE VE
AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ ÖRNEĞİ**

İLAYDA İSABETLİ

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, özel sektöre verilen kredilerin bileşenlerinin analiz edilmesi ve ekonomik büyümeye olan etkilerinin incelenmesidir. Çalışmada kredi kavramı ve ekonomik büyüme ilişkisi, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de özel sektörün gelişimi, yapısal özellikleri ve kredi kullanımı ile ilgili konular genel olarak değerlendirilmiş, özel sektöre verilen kredilerin makroekonomik değişkenlerle ve ekonomik büyüme ile ilişkisi ampirik olarak analiz edilmiştir. 2000-2010 yılları arasında 26 Avrupa Birliği ülkesi ve Türkiye olmak üzere toplam 27 ülke iki gruba ayrılmış ve panel veri analizi yapılmıştır.

**AN ECONOMETRIC STUDY ON DETERMINANTS OF
PRIVATE SECTOR CREDITS AND THE EFFECT OF
ECONOMIC GROWTH: AN EXAMPLE ON TURKEY AND
EUROPEAN UNION COUNTRIES BETWEEN 2000-2010**

ABSTRACT

The main purpose of this study, analysis of private sector credits and investigate the effects of economic growth. Concept of credit and relationship with economic growth, development and structural characteristic of private sector in European Union and Turkey and use of credit are explain in this study. The relationship between macroeconomic variables and private sector credits and also the relationship between economic growth and private sector credits are empirically analyzed. 27 countries which are included 26 European Union Countries and Turkey are classificated in two groups. Data for 2000-2010 are studied by panel data analysis.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada özel sektöre verilen kredilerin bileşenleri ve ekonomik büyümeye etkileri Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri için değerlendirilmiştir.

2000-2010 yılları arasında özel sektöre verilen kredilerin bileşenlerini değerlendirmek ve ekonomik büyümeye olan etkisini analiz etmek için panel veri yöntemi kullanılmıştır. 26 Avrupa Birliği ülkesi ve Türkiye için veriler Dünya Bankası'nın veri tabanından derlenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde desteklerini benden esirgemeyen değerli hocalarım Doç. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU'na ve Yrd. Doç. Dr. Kadir TUNA'ya, verdiğim her kararda beni yüreklendiren ve başaracağıma inanan sevgili aileme ve hayatıma neşe katan arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Gerek lisans, gerekse yüksek lisans eğitimim boyunca öğrencisi olmaktan onur duyduğum, kıymetli danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Targan ÜNAL'a verdiği emekler ve gösterdiği özveri için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
GRAFİK LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KREDİ KAVRAMI VE EKONOMİK BÜYÜME İLE İLİŞKİSİ

1.1. Kredinin Tanımı ve Unsurları	2
1.1.1. Zaman Unsuru	3
1.1.2. Güven Unsuru.....	3
1.1.3. Risk Unsuru	4
1.1.4. Gelir Unsuru	4
1.2. Kredinin Fonksiyonları	5
1.3. Kredi Çeşitleri	6
1.3.1. Niteliklerine Göre Krediler.....	6
1.3.1.1. Nakdi Krediler.....	6
1.3.1.2. Gayrinakdi Krediler.....	6
1.3.2. Teminatlarına Göre Krediler.....	7
1.3.2.1. Teminatlı Krediler	8
1.3.2.2. Teminatsız Krediler.....	8
1.3.3. Vadelerine Göre Krediler	8
1.3.3.1. Kısa Vadeli Krediler.....	8
1.3.3.2. Orta Vadeli Krediler	8
1.3.3.3. Uzun Vadeli Krediler.....	9

1.3.4. Kullanım Amaçlarına Göre Krediler	9
1.3.4.1. Yatırım Kredileri.....	9
1.3.4.2. Yenileme ve Modernizasyon Kredileri.....	9
1.3.4.3. İşletme Kredileri.....	10
1.3.5. Kullanılan Sektöre Göre Krediler.....	10
1.3.5.1. Özel Sektör Kredileri	10
1.3.5.2. Kamu Sektörü Kredileri	10
1.3.6. Kullanım Alanlarına Göre Krediler.....	10
1.4. Makroekonomik Değişkenler, Ekonomik Büyüme ve Özel Sektöre Verilen Krediler Arasındaki İlişki.....	11
1.4.1. Makroekonomik Değişkenlerin Krediler Üzerindeki Etkisi.....	12
1.4.2. Ekonomik Büyüme İle Özel Sektöre Verilen Krediler Arasındaki İlişki	16

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ÖZEL SEKTÖRÜN KREDİ KULLANIMI

2.1. Özel Sektörün Tanımı ve Gelişimi.....	20
2.1.1. Özel Sektörün Tanımı	20
2.1.2. Özel Sektörün Gelişimi	22
2.2. Avrupa Birliği'nde Özel Sektörün Kredi Kullanımı.....	25
2.2.1. Avrupa Birliği'nde Özel Sektörün Yapısal Özellikleri.....	25
2.2.2. Avrupa Birliği'nde Özel Sektörün Kredi İmkanları.....	29
2.3. Türkiye'de Özel Sektörün Kredi Kullanımı	33
2.3.1. Türkiye'de Özel Sektörün Yapısal Özellikleri.....	33
2.3.2. Türkiye'de Özel Sektörün Kredi İmkanları.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZEL SEKTÖRE VERİLEN KREDİLERİN BİLEŞENLERİ VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ ÜZERİNE BİR PANEL VERİ ANALİZİ

3.1. Panel Veri Analizi	41
3.1.1. Doğrusal Panel Veri Analizi	42
3.1.2. Sabit Etkiler Modeli	44
3.1.3. Tesadüfi Etkiler Modeli	46
3.1.4. Hausman Testi.....	47
3.2. Panel Veri Analizinin Avantajları ve Kısıtları	48
3.2.1. Panel Veri Analizinin Avantajları	48
3.2.2. Panel Veri Analizinin Kısıtları	48
3.3. Model	49
3.3.1. Modelde Kullanılan Veriler	51
3.3.2. Panel Veri Analizi Sonuçları	51
3.3.2.1.Özel Sektöre Verilen Kredilerin Bileşenleri	51
3.3.2.1.Ekonomik Büyüme Özel Sektöre Verilen Krediler Arasındaki İlişki.....	57
3.4. Bulguların Değerlendirilmesi	62
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	82

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 3.1: Ülkelerin Sınıflandırılması.....	49
Tablo 3.2: 1. Grup Ülkelerde Birim Etkisinin Test Edilmesi.....	51
Tablo 3.3: 2. Grup Ülkelerde Birim Etkisinin Test Edilmesi	51
Tablo 3.4: 1. Grup Ülkeler İçin Hausman Testi	52
Tablo 3.5: 2. Grup Ülkeler İçin Hausman Testi	52
Tablo 3.6: 1. Grup Ülkeler İçin Varsayımlardan Sapmaların Testi	53
Tablo 3.7: 2. Grup Ülkeler İçin Varsayımlardan Sapmaların Testi	53
Tablo 3.8: 1. Grup Ülkeler İçin Varsayımlardan Sapmaların Düzeltildiği Model.....	54
Tablo 3.9: 2. Grup Ülkeler İçin Varsayımlardan Sapmaların Düzeltildiği Model.....	54
Tablo 3.10: 1. Grup Ülkelerde Birim Etkisinin Test Edilmesi	57
Tablo 3.11: 2. Grup Ülkelerde Birim Etkisinin Test Edilmesi	57
Tablo 3.12: 1. Grup Ülkeler İçin Hausman Testi	58
Tablo 3.13: 2. Grup Ülkeler İçin Hausman Testi	58
Tablo 3.14: 1. Grup Ülkeler İçin Varsayımlardan Sapmaların Testi	59
Tablo 3.15: 2. Grup Ülkeler İçin Varsayımlardan Sapmaların Testi	59
Tablo 3.16: 1. Grup Ülkeler İçin Varsayımlardan Sapmaların Düzeltildiği Model.....	60
Tablo 3.17: 2. Grup Ülkeler İçin Varsayımlardan Sapmaların Düzeltildiği Model.....	60
Tablo 3.18: 2000-2010 Yılları Arasında Özel Sektöre Verilen Kredilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri	66

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No
Grafik 2.1: İşletmelerin Finansman Kaynakları	31
Grafik 2.2: Avrupa Birliği'nde Özel Sektöre Verilen Kredilerin GSYİH İçindeki Payı (%)	33
Grafik 2.3: Türkiye'de Özel Sektöre Verilen Kredilerin GSYİH İçindeki Payı (%)	39

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 4.1: Kredi Döngüsü.....	81

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
CIP	: Competitiveness and Innovation Programme / Rekabet ve Yenilik Programı
GDP	: Gross Domestic Product / Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund / Uluslararası Para Fonu
KGF	: Kredi Garanti Fonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
NASDAQ	: National Association of Securities Dealers Automated Quotations / ABD Aracı Kurumlar Borsası
OECD	: Organization for Economic Co-Operation and Development/ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SRAP	: Sosyal Riski Azaltma Projesi
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Geçmişten günümüze önemini giderek arttıran özel sektör, ekonomiyi ayakta tutan temel unsurlardan bir tanesidir. Ekonomiye devlet müdahalesi zaman içinde azalmış ve kamunun ekonomideki yerini özel sektör almaya başlamıştır. Yaşanan finansal serbestleşme, küreselleşme ve rekabet ortamının giderek yoğunlaşması özel sektörü ekonomik büyümenin temel fonksiyonlarından bir tanesi haline getirmiştir.

Finansal piyasaların dağıtım etkinliğine sahip olması ekonomideki fon fazlasının fon ihtiyacı olan kesime uygun şekillerde transfer edilmesini sağlar. Böylece iki tarafında kazançlı olması sağlanarak finansal kalkınmaya katkıda bulunulur. Fon ihtiyacı, kamu sektöründen çok özel sektörün sıkça karşılaştığı bir durumdur. Özel sektör, varlığını devam ettirmek ve faaliyetlerini sürdürmek için ihtiyaç duyduğu finansmanı öz kaynaklarından veya yabancı kaynaklardan temin edebilir. Yapılan çalışmalarda özel sektörün büyüyen finansman ihtiyacını özel sektör borçlanma araçlarından en fazla yurt içi krediler ile sağladığı gözlenmiştir. Özel sektörün ekonomide yarattığı katma değer düşünüldüğünde özel sektöre verilen kredilerin de ekonomi içindeki önemli rolü yadsınmamaktadır. Özel sektöre verilen kredilerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya oranı finansal gelişmeyi ölçen en önemli göstergelerinden biridir.

Bu çalışmada Avrupa Birliği üyesi 26 ülke ve Türkiye'yi kapsayan bir panel için 2000-2010 yılları arasında yıllık veri kullanarak özel sektöre verilen kredilerin bileşenlerini ve ekonomik büyümeye olan etkilerini incelemek amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde krediler ile ilgili temel bilgilere yer verilmiş, tanımı, unsurları, fonksiyonları ve çeşitleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca kredilerin makroekonomik değişkenler ve ekonomik büyüme ile ilişkisinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde özel sektör hakkında genel bilgiler verilmiş, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de özel sektörün yapısı ve kredi kullanımına değinilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ekonometrik analiz yapılmıştır. Analiz dahil edilen 27 ülke iki grup halinde incelenmiştir. Özel sektöre verilen kredilerin bileşenlerinin incelenmesi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin gözlenmesi için iki model kurulmuştur. Yöntem olarak panel veri analizi kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KREDİ KAVRAMI VE EKONOMİK BÜYÜME İLE İLİŞKİSİ

1.1. Kredinin Tanımı ve Unsurları

Ekonomik sistem içerisinde yer alan kuruluşların tümü faaliyetlerini sağlıklı şekilde devam ettirmek ve sürekliliklerini sağlamak için belli miktarda dış finansman kullanmak durumundadır. Gerek ülkemizde, gerekse uluslararası piyasalarda işletmelerin en kolay ulaşabileceği dış finansman türü kredidir. Dolayısıyla kredi kavramı, ekonomik sistem içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

Kredi üzerine çeşitli tanımlamalar yapılmakla birlikte iki tanım üzerinde özellikle durulmaktadır. Bunlardan ilki kredinin genel tanımıdır: “Belli bir süre ödemek vaadiyle, mal, hizmet ve para cinsinden satın alma gücünün sağlanması ya da var olan satın alma gücünün belli bir zaman sonra geri alınmak üzere başka kimseye devredilmesidir”.¹ Bir diğeri kredinin bankacılık sektörü açısından yapılan tanımıdır: “Bir bankanın yapacağı istihbarat sonucunda, gerçek veya tüzel kişilere yasalar, iç politikaları ve kendi kaynakları da göz önünde bulundurularak, teminat karşılığı ve teminatsız olarak para, teminat veya kefalet vermek şeklinde tanınmış olan olanaklar ve limitlerdir.”²

Kredi işlemlerinde işlemi gerçekleştiren, yani krediyi arz eden ve talep eden olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Kurumlar müşterilerini kredilendirirken gerek piyasa koşullarındaki değişiklikler nedeniyle, gerekse vade ve moralite olarak bilinen kişinin borcunun geri ödeme kapasitesi dolayısıyla belli bir risk üstlenmekte ve bu risk krediyi faiz, başka bir ifade ile fiyat olarak yansıtmaktadır.³ Bu fiyatın maliyetine

¹ Prof. Dr. İlker Parasız, “Para Banka ve Finansal Piyasalar”, Ezgi Yayınevi, 2009, s. 227

² Kaan Balkaş, “Kredi Kavramı ve Sektör Kredilerine Göre Türkiye’de ki Belli Başlı Sektörlerin Analizi”, İstanbul, 2004, s. 12, Yüksek Lisans Tezi

³ Görkem Sinan, “Türk Bankacılık Sektöründe Kredilendirme Süreci ve Bir Örnek”, İstanbul, 2005, s.5, Yüksek Lisans Tezi

katlananlar krediyi talep eden taraf, bu fiyattan getiri elde edenler de krediyi arz eden taraftır. Kredi talep eden taraf, taahhüt ettiği süre dolana kadar elde ettiği kaynağı kullanır. Dolayısıyla krediler aracılığı ile ekonomide kullanılmayan para mal ve hizmete dönüştürülerek ekonominin işlem hacmi genişletilmiş olur. Krediler, piyasada arz ve talep dengesi kurarak mal stoklarının verimli ve yararlı biçimde korunmasını ve kullanılmasını sağlamaktadır. Zira arz fazlası malın fiyatını düşüreceği gibi, talep fazlası malın fiyatını yükselterek piyasa dengesinin bozulmasına sebep olur. Ayrıca krediler, üreticiye, mal veya hizmet üretiminde gerekli olacak tüm unsurlar için finansman desteği sağladığından, verimlilik artışına da katkıda bulunmuş olur. Bu verimlilik artışı dolaylı yollardan ekonomik büyüme seviyelerini de arttırır. Krediler tasarruf eden tarafa faiz getirisi elde ettirdiği için, ekonomik birimleri tasarruf yapmaya da yöneltir. Ancak, tasarruf eden taraf hukuki ve ekonomik olarak ne kadar korunursa, tasarrufa yönelim de o oranda artacaktır. Bu yaklaşım kredi sisteminin geliştiği ekonomilerde temel oluşturmaktadır.

Kredinin 4 temel unsuru bulunmaktadır:

1.1.1. Zaman Unsuru

Kredi, bir işin veya hizmetin gerçekleştirilmesi için verilir ve belli bir zaman dilimi içinde geri ödenmesi beklenir. Kredi, kimi zaman aylara kimi zaman yıllara göre vadelenir. Zamanın belirlenmesi aşamasında ise işletmelerin finansal pozisyonlarına ve ülkenin ekonomik koşullarına dikkat edilmelidir. Verilen kredilerin zamanında geri ödenmemesi ekonomi için her zaman bir risk unsuru oluşturmuştur. Zamanında geri ödenmeyen krediler “Sorunlu Krediler” olarak adlandırılır. Sorunlu kredilerin büyüklüklerindeki artış bankaların faizleri arttırması ve kredi koşullarını ağırlaştırması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

1.1.2. Güven Unsuru

Güven, kredinin en önemli unsurudur. Kredi borcunun zamanında ödenme ihtimali ne kadar kuvvetli olursa, güven de o ölçüde artar.

Dolayısıyla zaman ve güven iç içe girmiş iki kavramdır. Bu nedenle işleyişin bozulmaması açısından kredi alan ve kredi veren taraf arasında karşılıklı güvene dayalı bir ilişki bulunması gerekmektedir.

1.1.3. Risk Unsuru

Kredi riski, kredi kullanan tarafın yükümlülüklerini yerine getirmemesi sebebiyle kredi arz eden tarafın karşı karşıya kaldığı ya da kalması muhtemel olumsuz durumu ifade etmektedir. Kredi riskinin ortaya çıkmasında çeşitli unsurlar mevcuttur. Bunlar genel olarak; ülke riski, temerküz riski, karşı taraf riski, kredilendirme riski, teminat riski, izleme riski, işlemin sonuçlandırılmaması riski ve vade riski olarak sıralanabilir. Bütün unsurların ortaya çıkışı birbirine bağlı olmakla birlikte, burada öncelikli olarak kredinin zamanında geri ödenememesini ifade eden vade riski, bir diğer ifade ile kredinin zaman unsuru gelmektedir.

Kredinin riskli hale gelmemesi için iyi yönetilmesi gerekmektedir. Kredi verilirken doğru değerlendirmeler yapılmalı, riskleri minimuma indirecek kararlar verilmelidir. Risk yönetimi bu anlamda hayati önem taşıyan bir olgudur. Riski doğru ölçmek ve krediyi bu risk düzeyine göre fiyatlandırmak risk yönetiminin başlıca amacıdır. Özellikle son yıllarda globalleşme, yaşanan ekonomik krizler, rekabet ortamının giderek artması, teknolojik gelişmelerin hızlanması ve bunun gibi faktörler sebebiyle firmalar dış finansmandan daha fazla kullanmak durumunda kalmış ve kredi kullanımında artış yaşanmıştır. Ancak kullanılan her kredinin geri dönüşü olamamış ve iflas eden firmaların sayısında çoğalma gözlenmiştir. Dolayısıyla kredide risk unsuru dikkat çeken boyutlara ulaşmış ve riskin yönetilmesi gerektiğine özellikle ihtiyaç duyulmuştur.

1.1.4. Gelir Unsuru

Krediler, faiz ve komisyon geliri ile birlikte kredi veren kuruluşlar için önemli bir gelir kaynağıdır. Krediden elde edilen gelir ne kadar nitelikli olursa, kredinin verimliliği de o ölçüde artar. Kredi, güven unsurunu

zedelemeyen, en çok geliri sağlayacak şekilde verilmelidir. Faiz ve komisyon, kredi veren kuruluşların faaliyetlerini devam ettirebilmesi ve tasarruf edenlerin getiri elde edebilmesi için gerekli olan önemli iki kavramdır. Faiz, borç alanla borç veren arasındaki anlaşmadan ya da yasalardan doğan ve borç alınan paranın miktarına ve geri ödeme süresine göre belirli oranlarda uygulanan bir kavramdır.⁴ Komisyonun kredi kullanımı ile ilgili doğrudan bir ilişkisi bulunmamak birlikte, kredi verilirken ortaya çıkan ve karşılanması zorunlu bir takım masrafların veya zarar ya da riskin bedelini oluşturmaktadır.

1.2. Kredinin Fonksiyonları

Sermaye, işletmelerin büyümesinde ve gelişmesinde en önemli unsurdur. Sermayenin oluşması için de gelirlerin birikmesi gerekmektedir. Ancak gelişmekte olan ekonomilerde ve yeni kurulan işletmelerde sermaye birikimi genellikle az ve yavaş olmaktadır. Bu durumda işletmeler genellikle dış kaynaklarla finanse edilmektedir.⁵ Özellikle son yıllarda farklılaştırılan malların artması ve üretimin tüketimle birlikte artıyor olması tüketicinin dış finansman ihtiyacını arttırmış böylece kredilere olan talepte de artış yaşanmıştır. Bu nedenle krediler fonksiyonları itibariyle ekonominin sürekliliği açısından önem taşımaktadır.

Kredinin dört temel fonksiyonu vardır.⁶ Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Tedavül vasıtası fonksiyonunu yerine getirmek,
2. Atıl durumdaki sermayenin ve tasarrufların iş alanlarına aktarımını sağlamak,
3. Ekonomik faaliyetlere hız vermek,
4. Malların arzı ile talebi arasındaki dengenin sağlanmasına katkıda bulunmak.

⁴ Orhan Hançerlioğlu, **Ekonomi Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, 2006, s.111

⁵ Pelin Desterci, “**Türk Bankacılık Sistemi Açısından Krediler ve Kredi Değerlendirmede Kullanılan Mali Analiz Yöntemleri**”, Tekirdağ, 2009, s. 10, Yüksek Lisans Tezi

⁶ Kübra Terzioğlu, “**AB’ye Uyum Sürecinde Türkiye’de Bireysel Kredilendirme Politikasında Yapılan Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Hizmetiçi Eğitimi**”, Ankara, 2007, s.15, Yüksek Lisans Tezi

1.3. Kredi Çeşitleri

Kredilerin sınıflandırılması konusunda kesin bir fikir birliği bulunmamakla birlikte, bu çalışmada kredi çeşitleri 6 ana başlık altında gösterilmiştir.⁷

1.3.1. Niteliklerine Göre Krediler:

Niteliklerine göre krediler, Nakdi Krediler ve Gayrinakdi Krediler olmak üzere iki alt başlık altında incelenmektedir.

1.3.1.1. Nakdi Krediler

Belirli koşullar altında belirli bir miktar paranın, faiz veya faiz ve komisyon karşılığında müşteriye ödünç verilmesi nakdi kredi olarak adlandırılmaktadır.⁸ Nakdi Krediler çeşitli şekillerde verilebilmektedir. Bunlardan ilki “Cari Hesap Şeklinde Çalışmayan Sabit Vadeli Para Ödücüsü”dür. Tüketici kredileri bu gruba örnektir. Bir diğer nakdi kredi çeşidi “Senet veya Emtia Avansı Kredisi”, başka bir isimle Lombard’dır. Bu tür kredide müşteri malını veya elindeki kıymetli evrakı kredi verene rehnedir, kredi bu rehin karşılığında verilir. “Kıymetli Evrakın İskontosu veya İştira Yolu İle Kredi Verilmesi” üçüncü bir nakdi kredi çeşididir. Dördüncü olarak “Alacak Alım İşlemleri” ile nakdi kredi sağlanmaktadır. Fortfaiting ve Factoring bu nakdi kredi çeşidinin başlığı altına girmektedir. “Finansal Kiralama İşlemi ile Kredi Verilmesi” beşinci ve son nakdi kredi çeşididir. Finansal kiralamanın bir diğer adı Leasing’tir.⁹

1.3.1.2. Gayrinakdi Krediler

Bir işin yapılmasını, bir malın teslimini veya bir borcun ödenmesini taahhüt eden kimselerin bu taahhütlerini kararlaştırılan koşullara uygun olarak yerine getireceklerini veya borçlandıkları

⁷ Balkaş, a.g.e. s. 20

⁸ Sinan, a.g.e. s. 13

⁹ Destereci, a.g.e. s.30

paraları vadelerinde ödeyeceklerini temin etmek üzere, karşı tarafa hitaben taahhütte bulunulması, garanti verilmesi tarzında kullanılan krediye “Gayrinakdi Kredi” denmektedir.¹⁰ Gayrinakdi krediler de, Garanti Kredisi, Kefalet Kredisi, Kabul Kredisi, Aval Kredisi, Ciro Kredisi olarak çeşitli şekillerde verilmektedir. Garanti kredisi; kredinin tek tarafa borç yükleyen garanti sözleşmesi yapılarak sağlanmasıdır. Kefalet kredisinde, kredi alan borcunu ödeyemediğinde, borcun ve zararın kefilden tazmin edilmesi durumu söz konusudur. Kabul kredisi; dış ticaret işlemlerinde güven ve esneklik sağlaması bakımından kullanılan bir gayrinakdi kredi türüdür. Bu kredide kredi veren, kredi alanın belli bir bedelde poliçeyi kendi üzerine çekmesine izin vermekte ve kredi veren bu poliçeyi kabul edeceğini taahhüt etmektedir.¹¹ Kabul kredisıyla, ithalatçı firmalar, satın alacağı malları, ödeme yapmadan, eksiksiz ve uygun bir şekilde elde edeceği garantisini sağlamış olur.¹² Aval, kelime olarak bir çeşit kefalet anlamına gelmektedir. Aval kredisinde ise, kredi veren kredi alanın sahip olduğu bonoya ya da poliçeye aval vermektedir. Böylece senet güçlendirilmiş olur. Ciro kredisinde, kredi veren kredi alanın ciranta sıfatıyla sorumluluk yüklediği senede kendi cirosunu koyarak kambiyo ilişkisine katılmaktadır.¹³

1.3.2. Teminatlarına Göre Krediler

Sınıflandırmada kullanılan bir diğer kriter teminattır. Teminatlarına göre krediler de iki başlık altında açıklanabilir:

¹⁰ http://www.creditwestbank.com/index.php?option=com_content&view=article&id=27&Itemid=139

¹¹ Desterci, a.g.e. s.33

¹² <http://www.vakifbank.com.tr/aval-kabul-kredileri-ticari.aspx>

¹³ Sokol Pellumbi, “Banka Kredi Hukukunda Teminatlar”, İstanbul, 2006, s.15, Yüksek Lisans Tezi

1.3.2.1. Teminatlı Krediler

Bu tür kredilerde, kredi veren tarafın borcunu tahsil edemediği durumlarda zararını karşılamak için krediyi verirken aldığı teminatı nakde çevirme durumu söz konusudur. Teminat; nakit karşılığı, gayrimenkul ipotekli ve kefalet karşılığı olmak üzere 3 şekilde olabilmektedir.¹⁴

1.3.2.2. Teminatsız Krediler

Eğer bir kredi teminatsız veriliyorsa, kredi verenin kredi alanın borcunu zamanında ve tamamıyla ödeyeceğine dair güveni tamdır. Teminatsız kredilerde, kredi verilirken maddi veya kişisel bir teminat talep edilmez.

1.3.3. Vadelerine Göre Krediler

Vadeler, kredilerin sınıflandırılmasında bir diğer kıstastır. Kredi kullanımında vade önemli bir kavram olarak ortaya çıkar. Vadelerine göre krediler kısa, orta ve uzun olmak üzere 3 başlık altında açıklanabilir.

1.3.3.1. Kısa Vadeli Krediler

Bu tür krediler, kendilerini likidite eden ve işletmelerin kısa süreli fon ihtiyaçlarını karşılayan kredilerdir. Vadeleri 1 yıldan azdır.

1.3.3.2. Orta Vadeli Krediler

Vadesi 1 ile 5 yıl arasında değişen bu krediler, işletmelerin kuruluşunda ve ilerleyen aşamalarda sermaye açıklarının kapatılmasında ve ihtiyaç duydukları giderlerin finanse edilmesinde kullanılmaktadır.

¹⁴ Dr. İhsan Uğur Delikanlı, **Bankacılıkta Kredi Türlerinin Hissedar Değerine Katkısı, Etkin Bir Şekilde Kullanımına İmkân Sağlayacak Risk Yönetimi Yapılanması ve Finansal Raporlaması**, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul 2010, s. 11

1.3.3.3. Uzun Vadeli Krediler

İşletmelerin 5 yılın üzerinde vade ile aldıkları kredilerdir. Kredi veren, uzun süre fonlarını bağladığı için bu tür kredilerin fiyatı diğerlerine göre daha yüksek olmaktadır. Bu nedenle uzun vadeli kredilerin sağlanması kısa ve orta vadeli kredilere göre daha zordur. Kredi alan uzun vadede kendi imkanlarıyla krediyi geri ödemek zorunda olduğundan kredi veren geri ödenememe riski ile karşı karşıya kalabilmektedir.

1.3.4. Kullanım Amaçlarına Göre Krediler

1.3.4.1. Yatırım Kredileri

Genelde, işletmelerin duran varlıkların finansmanı için kullandıkları kredilerdir. Yatırım kredileri işletmeler için çok önemlidir. İşletmeler varlıkları süresince yatırımlarını gerçekleştirebilmek için krediye ihtiyaç duyarlar. Eğer kredilerin kefalet ve faiz oranları çok yüksek olursa, kredi talebi düşmektedir. Yatırımların gerek ekonomide ve istihdam alanında yarattığı etkilerin önemi ve gerekse yarattıkları katma değer düşünüldüğünde, işletmelerin talep ettikleri yatırım kredilerinin faiz ve komisyon oranları çok yüksek olmamalı, ayrıca geri ödeme koşullarında kolaylıklar sağlanmalıdır. Ancak burada analiz edilmesi gereken önemli nokta projenin verimliliği ve getirisidir.

1.3.4.2. Yenileme ve Modernizasyon Kredileri

İşletmelerin büyümesi, genişlemesi, yenilenmesi ve buna benzer sebeplerle kullandıkları kredilerdir.

1.3.4.3. İşletme Kredileri

İşletmelerin dönen varlıklarının finansmanı için kullandıkları kredilerdir. İşletme kredileri ile daha işletmelerin üretimlerini arttırmaları beklenmektedir.

1.3.5. Kullanılan Sektöre Göre Krediler

1.3.5.1. Özel Sektör Kredileri

Bu tür krediler, gerçek kişiler, tüzel kişiler ve ticari ortaklıkların aldıkları kredilerdir.

1.3.5.2. Kamu Sektörü Kredileri

Devlet, özel idareler, katma bütçeli kuruluşlar ve belediyelerle iktisadi devlet teşekküllerinin aldıkları krediler bu gruba girmektedir.¹⁵

1.3.6. Kullanım Alanlarına Göre Krediler

Gerek özel sektörde, gerekse kamu sektöründe birçok faaliyet alanında çeşitli sebeplerle kredi kullanılmaktadır. Tarım, sanayi, ulaştırma, ihracat kredi kullanan sektörlerin bir kısmıdır.

Aslında krediler arasındaki en önemli ayırım, bu sınıflandırmaya göre 3. ayırım olan “Vadelerine Göre” olandır. Çünkü vadelere göre ayırım yapılması hem diğer sınıflandırmalar için bir temel oluşturmakta, hem de ticari ve finansal uygulama ile ilgili bilgi verirken kolaylık sağlamaktadır.¹⁶ Kısa vadeli krediler, firmaların kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılmaktadır. Orta ve uzun vadeli kredilerin kullanımı, firmaların genellikle yeni yatırımları sebebiyle oluşan finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla olmaktadır. Orta ve uzun vadeli

¹⁵ Gökhan Yıldız, “Bankacılık Sektöründe Kredi Taleplerinin Derecelendirilmesinde Mali Tablolar”, İstanbul, 2006, s.42, Yüksek Lisans Tezi

¹⁶ Balkaş, a.g.e. s. 21

krediler kısa vadeli kredilere göre daha fazla risk taşımaktadır ve maliyetleri daha yüksek olabilmektedir. Kısa vadeli kredilerin fazla kullanımı ise firmaları finansal açıdan riske atabilmektedir. Dolayısıyla kısa, orta ve uzun vadeli kredilerin kullanımı arasında bir denge oluşturulmalıdır.

1.4. Makroekonomik Değişkenler, Ekonomik Büyüme ve Özel Sektöre Verilen Krediler Arasındaki İlişki

Makroekonomik değişkenler ile krediler arasında var olduğu bilinen istatistiksel ilişkinin yönü ve kuvveti her ülkede, her ekonomide farklılık göstermekle birlikte literatürde de bu konu ile ilgili kesin bir fikir birliğine varılmış değildir. Yalnız bilinen şudur ki, tasarrufların korunması ve finansal piyasaların istikrarının sağlanması açısından krediler ekonomi içerisinde önemli rol oynamaktadır. Finansal piyasalar içerisinde krediler vasıtasıyla fon fazlası olandan fon ihtiyacı olana aktarılan kaynak, eğer doğru yerden edinilmişse, doğru yere aktarılmışsa ve doğru şekilde kullanılmışsa piyasada üretimden istihdama çok yönlü pozitif bir etki yaratmakta ve ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Ancak, gerek hukuki nedenler, gerekse piyasa koşullarının olumsuzluğu verilen kredilerin tamamının ya da bir kısmının geri alınamamasına veya gecikmesine sebep oluyorsa krediler ekonomik istikrarı bozacak şekilde negatif etki de yaratabilir. Dolayısıyla krediler ve makroekonomik değişkenler arasında var olan bu çift yönlü ilişki farklı koşullarda farklı etkiler doğurabilmektedir. Makroekonomik konjonktürde oluşabilecek bir riski kredi riski takip edebilir. Faiz, enflasyon, işsizlik oranları, döviz kurlarında ki dalgalanmalar, kamu kesimine ve özel kesime ait harcamalar, tasarruf oranları ve parasal büyüklükler bu riske etki edebilecek faktörlerden başlıca olanlarıdır.

1.4.1. Makroekonomik Değişkenlerin Krediler Üzerindeki Etkisi

Dünya ekonomisinde makro ekonomik gelişmelere dikkat çeken en önemli olgulardan biri finansal piyasaların etkinliğidir.¹⁷ Finansal piyasalar, yeni teknolojilerin yayılması ve sermaye birikiminin gerçekleşebilmesi için fon tedarikinde bulunma fonksiyonunu üstlenmektedir ve ekonomik büyüme sürecinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslan 2006 yılında yaptığı çalışmada; gelişmiş ve fonksiyonlarını etkin şekilde yerine getiren finansal sistemlerin bireylerin ellerinde bulunan ve küçük değer taşıyan mevduatları büyük yatırımlara yönlendirme, yatırımın çeşitlenmesini mümkün kılarak tasarruf sahiplerinin risklerini azaltma, uygulanması düşünülen projeler hakkında bilgi toplama ve değerlendirme maliyetlerini uzmanlaşmış kurumlar vasıtasıyla azaltma ve kaynakların yönetilmesini izleme gibi fonksiyonlar üstlenerek verimliliği ve ekonomik büyümeyi arttırabildiğini belirtmiştir.¹⁸

Finansal piyasaların işleyişi güvenilirlik esasına dayanmaktadır. Güvenirlik ise hukuki altyapının sağlamlığı ve makroekonomik göstergelerin olumlu yönde olması ile doğru orantılıdır. Eğer piyasalarda güven eksikliği varsa, tasarruf sahiplerinin paralarını çekmelerine ve bu durum piyasanın işleyişinin bozulmasına hatta çökmesine neden olabilmektedir. Eğer tasarruf edenler korunuyor ve tasarruflarından getiri elde edebiliyorlarsa, bunun temelinde makroekonomik göstergelerin sağladığı güven yer almaktadır.

Altıntaş ve diğerleri 2010 yılında yaptıkları çalışmalarında; finansal piyasaların gelişmişliğini ölçmek için çeşitli göstergeler kullanıldığını belirtmişlerdir. Para ve kredi büyüklüklerini esas alan kantitatif göstergeler finansal gelişme ve derinlik ölçüsü olarak kullanılan geleneksel ölçülerdir. Literatürde finansal gelişme ve finansal derinlik göstergesi olarak dar ve geniş tanımlı parasal büyüklük, özel

¹⁷ Ayşe İşcan, “**Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişimi**”, Ankara, 2003, s.13, T.C. Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi

¹⁸ Özgür Aslan, İsmail Küçükaksoy, “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı:4 -2006, s. 26

sektör kredileri/GDP, bankaların özel sektör alacakları/GDP, menkul kıymet borsasında faaliyet gösteren şirketlerin değeri/GDP, dolaşımdaki para/GDP, geniş tanımlı parasal büyüklüğün dar tanımlı parasal büyüklüğe oranı gibi göstergeler kullanılmaktadır.¹⁹

Coşkun 2010 yılında yaptığı çalışmasında; finansal sistemin gelişmesinde özel sektörün finansman ihtiyacının büyümesi, finansal piyasalarda fon arzının ve araç çeşitliliğinin artması, finansal aracılığın gelişmesi gibi finansal tarafı baskın unsurların yanı sıra; teknolojik gelişmeler, yaratıcılık, hukuk ve resmi disiplin çevresindeki gelişmeler gibi finansal olmayan unsurların da etkili olduğunu söylemiştir.²⁰

Finansal piyasaların gelişmişliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırılması Schumpeter'in 1911'de yayımlanan çalışmalarına kadar dayanmaktadır. Schumpeter'e göre ekonomik gelişmede bankalar önemli rol oynamaktadır çünkü bankalar toplumun birikimlerinin nasıl değerlendirileceğini belirlemektedir.²¹ Schumpeter, finansal hizmetlerin ekonomik büyümenin temel destekleyicisi olduğunu belirtmektedir. Çünkü girişimci, ekonomik faaliyete başlamak için ihtiyaç duyduğu finansmanı öncelikli olarak krediler vasıtasıyla sağlayacağı için borçlu durumuna gelecektir. Schumpeter kapitalist sistemdeki borçlu tanımını bu şekilde yapmaktadır.²² Bu anlamda Schumpeter, özel sektörün finansman ihtiyacının finansal piyasaların gelişimi için önem teşkil ettiğini belirtmiştir.

Boissay ve diğerleri kredi büyümesini hızlandıran makroekonomik faktörleri Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için 1960 yılından başlayan ve ortalama 19 yıllık süreyi baz alarak incelemişlerdir. Çalışmalarında, bazı ülkelerde hızlı kredi büyümesinin sebebinin hızlı ekonomik büyüme, faiz oranlarının düşüşü veya gelir ile

¹⁹ Yrd. Doç. Dr. Halil Altıntaş, Yrd. Doç. Dr. Yücel Ayrıçay, "Türkiye'de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi: 1987-2007", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 10 Sayı: 2, 2010, s. 75

²⁰ Yener Coşkun, "Özel Sektör Borçlanma Araçları Piyasasının Gelişmesinde Düzenlemelerin Etkisi", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 65: Sayı:4, 2010, s. 2

²¹ Thorsten Beck, Ross Levine, Norman Loayza, "Finance and The Sources of Growth", **World Bank Policy Research Working Paper**, 1999, s.1

²² Philip Arestis, Panicos Demetriades, "Finance and Growth: Institutional Considerations and Causality", **University of East London, Department of Economics Working Papers**, 2011, s. 1

açıklanamadığını saptamışlardır. Sabit kur rejimi politikasının uygulandığı ülkelerde ise kredi büyümesinin beklentilere uygun olduğunu belirtmişlerdir.²³

Sermayenin verimliliğinde, finansal sistemin etkinliğinde ve tasarrufların yapılarında değişiklikler olsa bile finansal büyüme, ekonomik büyümeye her koşulda etki etmektedir. Finansal sistemin etkinliği kaynakların en verimli şekilde kullanılması ile sağlanır. Eğer sermaye doğru paylaştırılırsa, finansal sistem sermayenin verimliliğini arttıracak ve ekonomik büyümeyi sağlayacaktır. Hadovic ve diğerleri 2009 yılında yaptıkları çalışmalarında bunun maliyetli bir sistem olduğunu belirtmişlerdir. Finansal sistemde, en iyi ve verimli projeyi bulabilmek için alternatif projelere de ihtiyaç duyulmaktadır. Projeler arasından getirisi en yüksek olan seçilse bile, bu projenin muhtemel riski bireylerin yatırım kararlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle finansal sistem, riskin paylaşımında ve bireylerin riskli ama yüksek getirili projelere yatırım yapmalarında önemli rol oynamaktadır.²⁴

Ekonometrik analizlerin yapıldığı çalışmaların bir kısmında kredilerin önemini göstermek için makroekonomik değişkenlerle çalışılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalarda reel ve finansal değişkenlerdeki etkileşimin sonucu olarak, kredilerdeki gelişme ile piyasalar arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak Calza ve diğerleri, son zamanlarda yapılan çalışmalarda kredi piyasasında olası muhtemel asimetrik bilginin de para aktarım mekanizmasının kredi kanalındaki önemini vurgulamışlardır. Genel olarak kredilerdeki gelişmenin ekonomik gidişat hakkında, özellikle piyasaların enflasyonist baskılara dayanıklılığı hakkında önemli bilgiler içerdiğini, asimetrik bilginin fazla olması durumunda göstergelerin ve yönlendirmelerin de yanlış olacağını belirtmişlerdir.²⁵

²³ F. Boissay, Calvo Gonzales, T. Kozluk, "Is Lending In Central And Eastern Europe Developing Too Fast", **European Central Bank Research Network**, 2005, s. 25

²⁴ Vesna Babic-Hadovic, Eldin Mehic, Emir Agic, "Influence Of Quantitative and Qualitative Factors Of Banking Sector Development On Economic Growth In South East European Countries", **Econpapers-Interdisciplinary Management Research**, 2009, s.685

²⁵ Alessandra Calza, Marta Manrique, Joao Sousa, "Credit In The Euro Area: An Empirical Investigation Using Aggregate Data", **The Quarterly Review of Economics And Finance**, 2006, s.212

Backe ve diğerkleri, kredilerdeki artışın finansal gelişmeyi etkilediğini ve bu anlamda ampirik çalışmalarda üç temel bulgu olduğunu belirtmişlerdir. Birincisi, kredi talebinin yüksek gelir grubuna dahil sanayileşmiş ülkelerde daha fazla olduğudur. Bu konuda yapılan çalışmalarda, gelirin ve faiz oranının kredi talebini arttırdığı ve kredi talebinin uzun dönemde üretim ile pozitif ilişki içinde olduğu yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, kişi başına düşen gelirdeki artışın, Krediler / GDP oranında artışa sebep olduğunu göstermektedir ve söz konusu durum “Finansal Derinleşme” olarak adlandırılmaktadır. İkinci olarak, ampirik çalışmalar finans ve büyüme arasındaki ilişkinin nedensellik yönü üzerinde durmaktadır. Sonuçların çoğu finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi sağladığını göstermiştir. Bu çalışmalarda, bankacılık sektörünün finansal sektörün gelişmesini gösteren bir kıstas olduğu belirtilmiştir. Bankacılık sektörünün büyüklüğü ise bankalar tarafından özel sektöre verilen kredilerdeki büyüme ve bankaların yükümlülükleri ile ölçülmüştür. Üçüncü olarak, finansal krizlerle ilgili yapılan ampirik çalışmalarda kredilerdeki hızlı büyümenin ve kredi patlamalarının finansal krizler için öncü bir gösterge olduğu üzerinde durulmuştur. Literatürde kredi patlaması ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış, bazı çalışmalar kredi patlamasını belirli dönemlerdeki hızlı ve sürdürülebilir kredi büyümesinin yanı sıra, negatif etkileri takip eden kredi büyümesi olarak da ele alıp geniş anlamda tanımlamıştır. Bazı çalışmalar da kredi büyümesinin dar anlamda yapılan tanımına odaklanmışlardır. Buna göre, birbirini takip eden dönemlerde yaşanan aşırı kredi büyümesi dönem sonunda olumsuz etki yaratacaktır. Kredi genişlemesinin makroekonomik konjonktürde ve finansal yapıda güçlü etki yaratması beklenmektedir. Bütün bu sonuçlar, üretimde olabilecek volatilitenin ve finansal kırılganlığın kredi patlaması ile ilişkili olduğunu göstermektedir.²⁶

²⁶ Peter Backe, Tina Zumer, “Developments in Credit to the Private Sector in Central and Eastern European EU Member states: Emerging From Financial Repression-A Comparative Overview”, **Oesterreichische Nationalbank Papers**, 2005, s.86

1.4.2. Ekonomik Büyüme ile Özel Sektöre Verilen Krediler Arasındaki İlişki

Yatırımlar, ekonomik büyümenin en önemli yapı taşıdır. Dolayısıyla finansal piyasaları oluşturan fon arz edenlerin ve fon talep edenlerin ortak amacı yatırım yaparak getiri elde edebilmek ve ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Söğüt, 2011 yılında yaptığı çalışmasında birçok ülkede özellikle özel sektör yatırımlarının toplam yatırımlar içerisinde önemli bir paya sahip olduğunu ve özel sektöre verilen kredilerin yatırımların temel elementi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, özel sektöre verilen krediler olmadan işletmelerin ve diğer ekonomik birimlerin düşünülmemeyeceğini eklemiştir.²⁷ Bu doğrultuda Elgar, ülkedeki toplam sermayenin ne kadarının özel sektör tarafından kullanıldığının o ülkede özel sektörün gelişmişliğini belirttiğini ve özel sektöre verilen kredilerin önemli bir gösterge niteliğinde olduğunu söylemektedir.²⁸ Dullien ise, özellikle gelişmekte olan ülkelerin, bir takım ön koşulların sağlanmasıyla finansal piyasalarını ve merkez bankalarını ülkedeki yatırımların artırılması için kredi yaratmakta kullanabileceklerini belirtmiştir.²⁹

King ve Levine 1993 yılında yaptıkları çalışmalarında, gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş toplam 77 ülke için 1960 ve 1989 yılları arasında finansal gelişmeyi incelemiş ve bunun için dört farklı ölçüt kullanmıştır. Özel sektöre verilen kredilerin bu ölçütlerden bir tanesi olduğu çalışmada, özel sektöre verilen krediler ile ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, özel sektöre verilen kredilerin, ekonomik konjonktürün durumu için öncü bir gösterge olduğunu belirtmiştir.³⁰

²⁷ Erzen Söğüt, “**The Determinants Of Financial Development And Private Sector Credits: Evidence From Panel Data**”, Ankara, 2008, s.4, Yüksek Lisans Tezi

²⁸ Edward Elgar, “Private Sector and Enterprise Development-Fostering Growth In The Middle East And North Africa”, **International Development Research Center**, 2010, s.119

²⁹ Sebastian Dullien, “Central Banking, Financial Institutions And Credit Creation In Developing Countries”, **United Nations Conference On Trade And Development Discussion Papers**, Sayı 193, 2009, s. 28

³⁰ Robert King, Ross Levine, “Finance And Growth: Schumpeter Might Be Right”, **Quarterly Journal Of Economics**, 1993, s.735

Levine ve Zervos 1998 yılında 1976 ve 1993 yılları arasında 44 ülkeyi ele alarak yaptıkları çalışmalarında; uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde birçok faktörün etkili olduğunu ancak özellikle borsaların ve bankaların bu büyümeyi olumlu yönde ve güçlü şekilde etkiledikleri sonucuna varmışlardır. Bankaların ekonomik büyümeye olan etkisini de özel sektöre verilen krediler ile açıklamışlardır.³¹

Cottarelli ve diğerleri 2003 yılında yaptıkları çalışmada, 1990'lı yılların ortalarından itibaren özel sektöre verilen kredilerin Balkan ülkelerindeki artışını ülkeleri üç farklı grup halinde ayırarak incelemişlerdir. Kamu sektörü borçları, kişi başına gelir, enflasyon, finansal serbestleşme indeksi ve muhasebe standartlarının kalitesi gibi değişkenleri özel sektöre verilen kredilerin bileşenleri olarak incelemişlerdir. Sonuç olarak, bazı ekonomilerde özel sektöre verilen kredilerde artış için finansal derinliğin yeterli olmadığı, kamu borçlarının özel sektöre verilecek kredileri dışlama etkisi yarattığı saptanmıştır. Ayrıca özel sektöre verilen kredilerde artış sağlanması için bir takım yapısal reformların uygulanması gerektiği, piyasada uygun şartların sağlanmasının zorunluluğu ve kreditorlerin haklarının korunmasının gerektiğini belirtmişlerdir.³²

Djankov ve diğerleri 2007 yılında 1978 ve 2003 yılları arasında 129 ülke için yaptıkları çalışmalarında ise; kreditorlerin haklarının ve doğru bilgi paylaşımının özel sektöre verilen kredilerin önemli birer bileşeni olduğunu belirtmişlerdir. Özel sektöre verilen kredilerdeki artışın yasaların iyileştirildiği ölçüde arttığını saptamışlardır. Ayrıca özel sektöre ve kamu sektörüne verilen kredilerin düşük gelirli ülkelerde, yüksek gelirli ülkelere göre daha fazla etkili olduğunu göstermişlerdir.³³

Kredilerin ekonomik büyüme üzerinde gösterdiği pozitif etkinin yanı sıra, şartlara ve genel konjoktüre bağlı olarak negatif etki yarattığı da görülmüştür. Bunun en temel sebebi, verilen kredilerin çeşitli sebepler dolayısıyla zamanında geri

³¹ Ross Levine, Sara Zervos, "Stock Markets, Banks and Economic Growth", **The American Economic Review**, 1998, s.554

³² Carlo Cottarelli, Gioovanni Dell'Ariccia, Ivanna Vladkova-Hollar, "Early Birds, Late Risers, and Sleeping Beauties: Bank Credit Growth To The Private Sector In Central and Eastern Europe and Balkans", **IMF Working Papers**, 2003, s.51

³³ Simeon Djankov, Caralee Meliesh, Andrei Shleifer, "Private Sector Credit In 129 Countries", **Journal of Financial Economics**, 2007, s. 325

alınamamasıdır. Tahsilatı geciken, ödeme planı bozulan ve zarar ihtimali doğuran krediler “Sorunlu Krediler”, diğer bir adıyla “Takipteki Krediler” olarak adlandırılır. Geri ödenmesinde bir sıkıntı olmayan krediler kredi verenler için oldukça karlıdır. Ancak krediler karlı olmasının yanı sıra, taşıdığı risk dolayısıyla da ayrı bir önem taşımaktadır. Kredilerin geri ödenmemesinde yaşanacak bir takım aksaklıklar bankacılık sisteminde ve ekonomik yapıda olumsuzluklara neden olmaktadır. Kredilendirme sürecinde yapılacak hatalar, firmaların yönetim sorunları ya da farklı çevresel faktörler sebebiyle oluşabilecek sorunlu krediler nedeniyle finansal sistemde krizler yaşanmaktadır. Bu durumun örnekleri geçmişte hem ülkemizde hem dünyada görülmüştür. Kredinin sorunlu hale gelmesi sadece bir bankayı değil, sistemde var olan diğer bankaları da etkileyebilecek bir unsurdur. Sorunlu kredi büyüklüklerindeki artış bankaların faizleri arttırmasına ve kredi koşullarını ağırlaştırmasına yol açabilir. Bu durum, tüm bankacılık sektörünün ve ekonominin her alanının etkilenmesine sebep olabilir. Ödemeler sisteminde aksaklıklar yaşanması bankacılık sektörü dışında reel sektör üzerinde de olumsuz etkiler yaratacaktır. Üretimin finansmanını sağlayacak kaynakların akışında yaşanacak aksaklıklar, reel sektör ile ekonominin geneli üzerinde etki yaratacağı için bankacılık sektöründe başlayan krizin niteliğini değiştirip derinliğini ve maliyetini arttıracaktır. Krizin derinleşmesi ile ekonomideki tüm birimlerin yükümlülüklerini yerine getirmesinde gerileme ve aksama söz konusu olacaktır.

Koyuncu ve Saka'nın 2011 yılında yaptıkları çalışmada, kredilerin geri ödenmesinde yaşanan bir takım aksaklıkların bankacılık sisteminde ve dolayısıyla ekonomik yapıda olumsuzluklara neden olduğu belirtilmiştir. 1986 ve 2008 yılları arasında Türkiye için yaptıkları ekonometrik analizde, takipteki kredilerin, özel sektöre sağlanan yurtiçi krediler ve yatırımlar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, sorunlu kredi miktarındaki artışın yatırımlar üzerinde direkt ve özel sektöre sağlanan krediler vasıtasıyla da yatırımlar üzerinde ayrıca dolaylı azaltıcı etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Takipteki kredi oranlarının artmasının ülke

ekonomisine olumsuz etkisi olduğunu, bu nedenle kredi tahsis ve yönetim konularının etkin şekilde yürütülmesi gerektiğini söylemişlerdir.³⁴

Sögüt 2008 yılında yaptığı çalışmasında, 1980-2006 yılları arasında 85 ülke için yaptığı panel veri analizinde ülkeleri gelir gruplarına göre ayırmış ve özel sektöre verilen kredilerin bileşenlerini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, kamu sektörüne verilen krediler ve merkezi hükümet borçlarının düşük gelir grubundaki ülkelerde özel sektöre verilen kredileri azalttığını gözlemlemiştir. Yüksek gelir grubundaki ülkelerde ise özel sektöre verilen kredilerin kamu sektörü kredileri ve finansal gelişme ile birlikte artış gösterdiğini, merkezi hükümet borçları ile de düşüş gösterdiğini saptamıştır.³⁵

Öztürk ve diğerleri 2010 yılında, 1997 ve 2007 yılları arasında Türkiye'nin de dahil olduğu 10 gelişmekte olan ülke için yaptıkları çalışmada özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payının artmasıyla büyümenin pozitif etkilenmesinin beklendiğini, ancak analiz sonuçlarına göre negatif bir etki gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Bu durumu, gelişmekte olan ülkelerde özel sektöre verilen kredilerin büyümeyi teşvik edici alanlarda değerlendirilemediği şeklinde yorumlamışlardır.³⁶

³⁴ Cüneyt Koyuncu, Berrin Saka, "Takipteki Kredilerin Özel Sektöre Verilen Krediler ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:31, 2011, s. 121

³⁵ Sögüt, **a.g.e.** s. 4

³⁶ Nurettin Öztürk, Salih Barışık, Havva Kılıç Darıcı, "Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal Derinleşme ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi", **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, Cilt 6, Sayı 12, s. 113

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ÖZEL SEKTÖRÜN KREDİ KULLANIMI

2.1. Özel Sektörün Tanımı ve Gelişimi

2.1.1. Özel Sektörün Tanımı

Ekonomi alanında mülkiyeti bireylere ya da tüzel kişilere ait kuruluşların faaliyet gösterdiği alan “Özel Sektör” olarak tanımlanmaktadır. Özel sektör, çeşitli büyüklüklerde hizmet sağlayan ve kar amacı güden firmalardan oluşmaktadır. Tarihi oldukça eskiye dayanan özel sektör, günümüzde hem küçük ve orta ölçekli işletmelerle hem de büyük ölçekli işletmelerle ekonominin temel yapı taşı niteliğindedir. Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin ekonomik yapılarında özel sektör çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Her sektörde üretimden istihdama birçok alanda çok boyutlu etkiler yaratmaktadır ve dolayısıyla sadece ekonomik hayatta değil sosyal hayatta da önemli bir yer edindiği gerçektir. Bu nedenle özel sektörü oluşturan firmalara destek verilmekte, girişimciler teşvik edilmekte ve üretim ve hizmetin sürekliliği sağlanmaya çalışılmaktadır.

OECD, özel sektörü sadece işletmelerin oluşturmadığını, bireylerin ve hane halkının mal ve hizmet tüketirken, üretirken ve çalışırken özel sektörün ve ekonominin birer parçası olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca özel sektörün gelişiminin hızlanması için girişimcilerin ve yatırımcıların teşvik edilmesi, rekabet ve yenilik ile birlikte verimliliğin artırılması, uluslararası ekonomik bağlantıların sağlanması, pazara girişin kolaylaştırılması ve piyasadaki riskin ve oynaklığın azaltılması gerektiğini belirtmiştir.¹

Genelde özel sektör denilince ilk akla gelen büyük ölçekli veya uluslararası işletmeler olmaktadır. Büyük ölçekli işletmelerin de ekonomiye büyük katkıları olduğu gerçektir ancak gerek ülkemizde, gerekse dünyada özel sektörü oluşturan

¹ “Promoting Pro-Poor Growth Private Sector Development”, **OECD Report**, 2006, s. 12

işletmelerin çoğunlukla küçük ve orta ölçekli olduğu gözlenmektedir. 2007 yılında Özdemir ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada küçük ve orta ölçekli firmaların ülke ekonomilerinde sahip olduğu oransal büyüklük bir yana, toplam istihdam, katma değer, yatırım, vergi, ihracat ve krediler içindeki paylarının da önemli boyutlara ulaştığını belirtilmektedir. Ayrıca yine aynı çalışmada dünyada mevcut ülke ekonomilerinde, firmaların neredeyse %95-99'unun küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluştuğu, istihdamın %40-80'inin, GSMH'nin %30-70'inin, yatırımların %30-60'ının, ihracatın %10-40'ının KOBİ'ler tarafından gerçekleştirildiği açık bir şekilde tespit edildiği söylenmektedir. Bu özellikleri ile KOBİ'ler ekonomik ve toplumsal düzenin belkemiğini oluşturmaktadır. KOBİ'lerin ülkemizde de işletmelerin hemen hemen hepsini (%99,8), istihdamın %80'e yakın kısmını (%76,7), üretilen toplam katma değerinin %38'ini gerçekleştirdiği bilinmektedir.² Kınaytürk 2006 yılında yaptığı çalışmasında, küçük ve orta ölçekli firmaların, kısa adıyla KOBİ'lerin, yalnızca bağımsız olarak mal ve hizmet üreten işletmeler değil, aynı zamanda büyük işletmelere mamul ya da yarı mamul girdileri üreterek büyük işletmelerin gelişimini tamamladığını belirtmiştir.³ KOBİ'lerin bölgesel ve ulusal kalkınmaya olan etkileri ise tüm dünyada kabul edilmiştir.

Künyeli 2006 yılında yaptığı çalışmasında hemen hemen tüm ülkelerde küçük ve orta ölçekli işletmelerin gerek işyeri sayısı gerekse toplam istihdam ve üretimdeki paylarının artış trendinde olduğunu söylemiş ve bunun da KOBİ'lerin ekonomiler ve ülke kalkınması için önemini her geçen gün arttığının en büyük ispatı olduğunu ifade etmiştir. Büyük ölçekli firmalar için itici güç olan KOBİ'ler, bu firmalara oranla daha az finansman ihtiyacı, daha az uzman kadro çalıştırdıkları ve genellikle girişimcilerin becerileri doğrultusunda kurulduğu için gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde ağırlıklı olarak faaliyet göstermektedir.⁴

² Süleyman Özdemir, Yunus Ersöz, İbrahim Sarioğlu, “**Küçük Girişimciliğin Artan Önemi ve KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisi'ndeki Yeri**”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 53. 2007, s.174

³ Zuhâl Kınaytürk, “**1990 Yılından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler) Üzerindeki Etkileri**”, Isparta, 2006, s.8, Yüksek Lisans Tezi

⁴ Çetin Künyeli, “**Türkiye’de ve Dünyada KOBİ'lerin Yeri ve İstihdam Açısından Önemi; Ülkemizde Karşılaştıkları Sorunlar**”, İstanbul, 2006, s. 1, Yüksek Lisans Tezi

Ülkelerin gelişmeleri ve kalkınmaları o ülke içindeki girişimcilerin artması ile doğru orantılıdır. Girişimciler başarılı oldukları takdirde ekonomiye olumlu katkı sağlamaktadırlar. Yonar, bu bağlamda yatırıma ve üretime yönelik uygun ortamlar hazırlandıkça girişimci sayısının, dolayısıyla ekonomik büyümenin ve kalkınma seviyesinin de artacağını belirtmiştir.⁵ Küreselleşen dünyada rekabet, piyasa ekonomisinin temelini oluşturmakta ve devamlılığı için de girişimcilere duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Hızla gelişen teknolojik ortamla birlikte değişen tüketici davranışları, her geçen gün girişimciler için yeni fırsatlar yaratmakta ve özel sektörü oluşturan firmaların çeşitliliğini sağlamaktadır.

2.1.2. Özel Sektörün Gelişimi

18.yüzyılın ortalarında buhar makinesinin keşfi ile başlayan sanayileşme süreciyle birlikte, el emeğine dayalı üretimin yerini zaman içinde buharlı makineler almış ve küçük işletmeler yerlerini sanayi makinelerinin çalıştığı büyük işletmelere bırakmaya başlamıştır. İngiltere’de başlayan bu akım zaman içerisinde Avrupa ülkelerine ve ABD’ye yayılmıştır. Özellikle 1820 ve 1870 yılları arasında hızlanan bu süreç, teknoloji alanında sağlanan ilerlemeleri beraberinde getirmiş, sanayi mallarının üretimi ve ticareti tüm dünyada artış göstermiştir. 1920’li yılların sonunda başlayan ekonomik buhranla birlikte bir süre duraklama yaşanmış, ancak zaman içerisinde özel sektör devletin de desteği ile toparlanmıştır.

1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı arasında yaşanan ciddi ekonomik buhranlar piyasa ekonomisinin gelişimini yavaşlatmıştır. 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde ise yeni teknolojilerin keşfi, yeni malların üretilmesi, ekonomik birleşmeler ve uluslararası ticarete atılan adımlar sanayileşme üretiminde artışlar yaşanmasını sağlamıştır. Gerek ülke içinde, gerekse ülke dışında yapılan ticaretin boyutunda ve sanayileşme açısından önemli gelişmeler olmuştur. Sömürgeci ekonomik düzenler terk edilmiş, bağımsızlığa kavuşan ülkeler ekonomik gelişmeyi sağlayabilmek ve sanayileşmek için ithal ikameci politikalar izlemişlerdir. Bunun

⁵ Özlem Yonar, “Avrupa Birliği 2004 Genişlemesinin KOBİ’ler Üzerindeki Olası Ekonomik Etkisi”, Ankara, 2006, s. 18, Yüksek Lisans Tezi

için de iç piyasalarında olan talebi yabancı mallardan devralacak endüstriler kurmaya başlamışlardır. Ancak üretim için gerekli ara malları, yatırım mallarını ve teknolojiyi ülke içinden temin edemedikleri için ithal ikameci politika dışa bağımlılığı arttırıcı bir etki yaratmıştır.

1950’li ve 1960’lı yıllarda kalkınma politikaları oluşturulmuş, ekonomik büyümenin sağlanması için yatırımların gerekliliği ve yatırımlar içinde tasarrufların düzeyinin arttırılması gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bir ülkenin kalkınması o ülkenin yatırım yapabilme yeteneği ile özdeşleştirilmiştir. Uçar 2009 yılında yaptığı çalışmada; bu dönemde örnek alınan Harrod-Domar Modeli’nin, Keynes’in tezini bir adım öteye taşımış olduğunu, kalkınma sorununu yatırım için kaynak ayırmaya ve ayrılan kaynağın büyüklüğüne bağladığını belirtmiştir. Modele göre süreç ilerleyip ekonomi geliştikçe iç tasarruflar belli bir düzeye ulaşacak ve dış yardım ihtiyacı ortadan kalkacaktır. Ancak zaman içerisinde tam tersine dış yardımlar az gelişmiş ülkelerin sanayileşmiş ülkelere bağımlılığını arttırmıştır. ⁶ Bu dönemde üretim büyük işletmeler tarafından kitle üretimi şeklinde yapılmış, yurt içi ve yurt dışı talep bu şekilde sağlanmıştır. Kitle üretiminin verimliliği, verimlilik artışının geliri, gelir artışının da talebi arttırdığı bir ortam oluşmuş, kapasite etkin kullanılmaya başlanmış ve kapalı ekonomilerin büyümeleri sağlamıştır. Ancak, kitle üretiminin maliyetli yapısı işletmelerin bütçelerini zorlamaya başlamış ve karlılık için yeni yöntemlere duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Bu sayede, 1960’lı yılların sonunda küçük ve orta ölçekli işletmeler gelişmeye başlamışlardır.

1973 yılında yaşanan petrol şoku sebebiyle, sanayileşmiş ülkelerin büyüme hızlarında düşüşler yaşanmış ve krizden çıkabilmek için hem makroekonomik uygulamalar geliştirilmesi, hem de işletmeler bazında düzenlemeler yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde işletmeler, gerek politik, gerek ekonomik, gerekse sosyal açıdan gelişmelerini devam ettirmişlerdir. Küreselleşme de bu süreci hızlandıran bir unsur olmuştur. Ürün kalitesine önem verilmeye başlanmış ve farklılaşmış ürünlere olan talep artmıştır. Bu nedenle, öğrenen, teknolojiyi takip

⁶ Hicran Uçar, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de KOBİ’lerin Desteklenmesi”, İstanbul, 2009 s.7, Yüksek Lisans Tezi

eden ve yeniliklere adapte olabilen işletmelerle birlikte yeni bir üretim organizasyonu ortaya çıkmıştır. Bu yeni üretim organizasyonu, kitle üretiminde olmayan üretim esnekliğine ve çeşitliliğine sahip, rekabetçi bir temele dayanmaktadır.

1980 yılından sonra küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle finansal piyasalarda liberal politikalar izlenmiştir. Bu doğrultuda 1980’li yıllardan itibaren, doğrudan yabancı yatırımlar öncelikli olarak sanayileşmiş ülkelerde gerçekleşmiş, sonrasında ise gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. Daha önce karlılığın, verimliliğin ve üretimin artırılması için işletmelerin büyütülmesi gerektiği düşünülürken, değişen koşulların etkisiyle daha küçük ölçekli işletmelerin faaliyet göstermesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Çünkü küreselleşme ve liberal politikalar sadece ekonomik değil, sosyal anlamda da değişime sebep olmuş, işletmelerin sosyal değişime ve yeniliğe kolayca adapte olabilmeleri gerekmiştir. Özellikle ekonomik kriz zamanlarında küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyük ölçekli işletmelere nazaran ekonomik ve sosyal katkılarının daha fazla olduğunun gözlenmesiyle birçok ülke küçük ve orta ölçekli işletmelerinin gelişimine daha fazla özen göstermiş ve desteklerini arttırmıştır. Dolayısıyla bu dönemde özel sektörü oluşturan işletmelerin büyüklük ölçekleri değişmeye, çeşitlilik artmaya ve maliyetler azalmaya başlamıştır. 1970’lerin sonlarında başlayan, 1980’lerde hız kazanan bu değişim 1990’lı yıllarda da devam edip günümüze kadar ulaşmıştır. Sanayi toplumu yerini giderek bilgi toplumuna bırakmıştır. Bal yaptığı çalışmasında; küçük ölçekli işletmelerin dünün sanayi toplumunun değil, yarının bilgi toplumunun ürünü olduğunu belirterek küçük ölçekli işletmelerin önemini vurgulamıştır.⁷

Klapper ve diğerleri, 2002 yılında yaptıkları çalışmalarında, 1980’lerde ve 1990’larda büyük ölçekli işletmelerden küçük ölçekli işletmelere doğru bir akım olduğunu ve bu durumun çeşitli sebeplerden dolayı olduğunu belirtmiştir. Örnek olarak, Audrecdh ve Thurik’in 2002 yılında yaptıkları çalışmasını göstermiştir. Bu bağlamda, eğitim seviyesinin artmasının ve yönetim becerilerinin gelişmesinin

⁷ Erdal Bal, “Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecindeki Türk KOBİ’lerinin Sorunları, Çözüm Önerileri ve Türkiye İçin Bir Destek ve Teşvik Modeli”, Ankara, 2002, s. 17, Doktora Tezi

özellikle ABD’de girişimcilerin ve yeni işletmelerin sayısını arttırdığını ifade etmiştir. ⁸ 2010 yılı istatistiklerine göre ABD’de KOBİ’lerin tüm işletmeler içindeki payı %98.9, toplam istihdam içindeki payı %57.9, toplam katma değer içindeki payı %50 olarak gözlenmiştir. ⁹

1990’lı yılların ortalarından itibaren başlayan ve 2000’li yıllarda hızlanarak gelişen enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler ve küreselleşme kavramıyla birlikte özel sektör farklı bir yapılanma içine girmiştir. Yerel nitelikteki işletmelerin pazar arayışları değişmiş, rekabet artmış, tüketiciler ve satıcılar daha kolay bir araya gelebilme imkanı bulmuştur. Elektronik ticaretle birlikte malların maliyetleri düşmüş, daha ulaşılabilir olmuştur. Yeni iş alanları ortaya çıkmış, ekonomi dijital bir özellik kazanmıştır.

2.2. Avrupa Birliği’nde Özel Sektörün Kredi Kullanımı

2.2.1. Avrupa Birliği’nde Özel Sektörün Yapısal Özellikleri

Özel sektör, uzun yıllardan beri Avrupa Birliği’nde ekonomik büyümenin sağlanması için önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa Birliği’nde de özel sektörü oluşturan firmaların yaklaşık %99’u küçük ve orta ölçekli firmalardan oluşmaktadır.

Avrupa’ da özellikle 1973’te yaşanan petrol krizi sonrası, şartları zorlaşan piyasa koşullarına küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyük ölçekli işletmelere nazaran kolay uyum sağladığının fark edilmesiyle KOBİ’lere yapılan teşvikler arttırılmaya başlanmıştır. İstihdam alanında var olan eksikliğin KOBİ’lere teşvik ile tamamlanacağı öngörülmüştür. Bu nedenle yeni işletmelerin kurulması için girişimciler desteklenmiş, var olanların gelişmeleri için ve çağa ayak uydurabilmeleri için çalışmalar yapılmıştır.

⁸ Leora Klapper, Virginia Allende, Victor Sulla, “Small and Medium Size Enterprise Financing in Eastern Europe”, **World Bank Policy Research Working Paper**, December 2002, s.4

⁹ **2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, KOSGEB, Nisan 2011, s. 29

1980 yılından sonra, KOBİ'lerin sayısında yaşanan artış Avrupa Birliği'ni bu alanda olumlu ve destekleyici bir politika izlemeye teşvik etmiştir. Böylece, KOBİ'lerin gelişimine yönelik eylem planları hazırlanmaya başlanmıştır ve bu amaçla hedefleri belirlemeye yönelik olarak 1986 yılında Özel Görev Gücü (Task Force) kurulmuştur. Ege ve diğerleri, Özel Görev Gücü'nün çalışmalarının kapsamı genel olarak iki başlık altında toplamışlardır:¹⁰

- **KOBİ'ler İçin Uygun Ortamın Yaratılması:** İşletme faaliyetlerine yönelik tüm faktörler (kurumsal, hukuki, sosyal, yönetsel vb.) bu kapsamda değerlendirilmekte olup, alt çalışma alanları;
 - İşlemcilik ruhunun desteklenmesi
 - Yönetsel ortamın desteklenmesi
 - İç pazarda KOBİ'ler
 - Sosyal ortamın geliştirilmesi,
 - Vergi alanındaki düzenlemeler
 - Şirketler hukukunun benimsenmesi
 - Rekabet politikaları şeklindedir.

- **KOBİ'ler İçin Sermaye Birikimi ve Esnek Yapı:** Özel Görev Gücü'nün KOBİ'leri yönlendirme çalışmalarının ikinci bölümünü sermaye birikiminin yaratılması ve pazardaki değişime uyum sağlayacak esnek yapının kazandırılması oluşturmaktadır ve alt çalışma alanları;
 - Eğitim faaliyetleri
 - Enformasyon faaliyetleri

¹⁰ Ayşe Ege, Şule Eğitim, Ufuk Acar, "Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Muhtemel Etkiler ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler", KOSGEB, 1995, s. 46

- İhracat
- Yeni işletmelerin kurulması ve yeniliklerin getirilmesi
- İşletmeler ve bölgelerarası işbirliği
- Sermaye temini şeklindedir.

1993 yılında Brüksel’de yapılan zirvede Avrupa Birliği firmalarının kısa ve orta dönemde rekabet güçlerinin artırılması, istihdam olanaklarının fazlalaştırılması ve büyümeleri için gerekli hedefler ortaya konmuştur. Bunun için firmaların desteklenmesi, uygun kredi koşullarının yaratılması, bürokratik olarak önlerinin açılması gibi unsurlar vurgulanmıştır. Hukuksal açıdan güvenilirlik ve bütçe temelini esas alan Çok Yıllık KOBİ Programları hazırlanmıştır. 1995 yılında Madrid’de yapılan bir diğer toplantıda hedeflerin daha hızlı gerçekleşebilmesi için Çok Yıllık KOBİ programlarının kapsamı genişletilerek KOBİ’ler yararına daha iddialı politikalar geliştirilmiştir. Avrupa Birliği’nde yapılan bütün KOBİ Programlarının temeli firmaların sorunlu oldukları alanların tespiti ve giderilmesine yöneliktir. Bal yaptığı çalışmasında; bu bağlamda iki boyutlu politika izlendiğini vurgulamaktadır. Birinci boyutu KOBİ’lerin gelişmesi için gerekli yaratıcı politikaların üretilmesi oluşturmaktadır. Burada önemli olan KOBİ’leri bürokratik, hukuki ve mali açıdan rahatlatarak ekonomik bir çevre oluşturmaktır. İkinci boyutu ise, KOBİ’lerin büyük işletmeler karşısında dezavantajlarını yok edici teşvik politikalarının uygulanması oluşturmaktadır. Ancak vurgulanması gereken önemli bir nokta, yapılan teşviklerin hukuki ve ortak bir temele dayanmasıdır.¹¹ Ayrıca, Avrupa Birliği’nde bu anlamda yapılan politikaların hiç biri zorunlu olmamakta, tavsiye niteliği taşımaktadır.

Avrupa Birliği’nde küçük ve orta ölçekli işletmeler sosyo-ekonomik etkileri nedeniyle büyük önem taşımaktadır. KOBİ’ler, gerek istihdam yaratmada gerekse ekonomik büyümede oynadıkları rol ile Avrupa Birliği’nin gelişmesi ve güçlenmesini sağlayabilmek için politikalar geliştirilmesine ve uygulanmasına ortam yaratmıştır. Ege ve diğerlerinin 1993 yılında yaptığı çalışmada; KOBİ’lerin geliştirilmesinin Avrupa Birliği ekonomisinin rekabet olanaklarının, istihdamda

¹¹ Bal, a.g.e. s. 152

büyümenin ve Birlik içindeki ekonomik ve sosyal uyumun artırılması bakımından büyük önem taşıdığı belirtilmiştir.¹² Yonar 2006 yılında yaptığı çalışmasında ise; Avrupa Birliği'nin yapısının ülkeler arasındaki sınırları kaldırdığını ve tek pazar haline geldiğini, bu nedenle ortak bir KOBİ tanımına sahip olmasının Avrupa Birliği içindeki ekonomik politikaların tutarlı ve etkin bir şekilde devam etmesi açısından önemli olduğunu vurgulamıştır.¹³ Bu bağlamda, 1996 yılında KOBİ'ler için ilk tanım oluşturulmuştur. Daha sonra, 2000 yılında Lizbon Stratejisi'nde "küçük olana öncelik vermek prensibi" ile hareket edilmiş, değişen koşullar sebebiyle yeni bir KOBİ tanımı gerekmiştir. Avrupa Birliği'nin rekabet gücü kazanması için çalışmalar yapılmıştır. 2000 yılında geniş alanlarda destek sağlaması planlanan Avrupa Birliği KOBİ Şartı kabul edilmiştir. Tüm bu çalışmalar kapsamında 2003 yılında KOBİ tanımı güncellenmiştir. 2005 yılında ise, işçi sayısı, bilanço büyüklüğü, yıllık ciro, büyüklük ve bağımsızlık derecesinden oluşan yeni bir tanım geliştirilmiştir. Avrupa Birliği'nin 2005 yılında yayınladığı rapora göre, cirosu ve bilançosu 2 milyon Euro'ya kadar olan ve 10 kişiden az istihdam sağlayan işletmeler mikro ölçekli işletme, cirosu ve bilançosu 10 milyon Euro'ya kadar olan ve 50 kişiden az istihdam sağlayan işletmeler küçük ölçekli işletme, cirosu 50 milyon Euro'ya, bilançosu 43 milyon Euro'ya kadar olan ve 250'den az istihdam sağlayan işletmeler orta ölçekli işletme olarak tanımlanmıştır.¹⁴

İlhan 2006 yılında yaptığı çalışmasında; gelişmiş Batı toplumlarında endüstrinin yeniden yapılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin stratejik öneme sahip olduğu belirtmiş ve özellikle Batı Avrupa'da KOBİ'lerin öneminin gün geçtikçe arttığını vurgulamıştır. Bunun sebeplerini, tüketici tercihlerine daha esnek karakterleri, konjonktürel dalgalanmalara uymadaki üstünlükleri, üretimdeki boşlukları daha hızlı doldurmaları, büyük firmalara olumlu etkileri, bölgelerarası büyümeye katkıları, rekabetin teşvikinde oynadığı roller, daha az bürokratik yapıları

¹² Ayşe Ege, Ufuk Acar, "Avrupa Topluluğu İle Gümrük Birliği Kapsamında Küçük ve Orta Boy İşletmeler", KOSGEB, 1993, s. 48

¹³ Yonar, a.g.e. s.26

¹⁴ "The Activities of the European Union For Small and Medium Sized Enterprises-SME Envoy Report", **Commision Of The European Communities**, 2005, s. 7

istihdam artışına yaptığı katkılar ve daha yakın personel ilişkileri olarak sıralamıştır.¹⁵

Avdan 2010 yılında yaptığı çalışmasında, 2003 yılında 15 Avrupa Birliği ülkesinde 20.455.000 işletmenin % 99.8'inin KOBİ niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Üye sayısının 27 olmasıyla birlikte yaklaşık 23 milyon işletmenin de yine KOBİ olduğu tahmin edilmektedir. Bu işletmeler 75 milyon kişilik istihdam yaratmakta ve milli gelire %55 oranında katkı sağlamaktadır. Bu sonuçlara göre istihdamın 3'te 2'sinin KOBİ'ler tarafından karşılandığı görülmektedir. Ancak, KOBİ'lerde verimliliğin beklenenden düşük olduğu belirtilmiş, toplam katma değer %58'ini yarattığı vurgulanmıştır.¹⁶ 2009 yılında yapılan başka bir çalışmada, Avrupa Birliği üyesi 27 ülkede KOBİ'lerin tüm işletmeler içindeki payının %99.6, toplam istihdam içindeki payının %67.4 ve toplam katma değer içindeki payının %57.7 olduğu belirtilmiştir.¹⁷

2010 yılında yapılan istatistiklere göre, İngiltere, Almanya ve İtalya'da KOBİ'lerin tüm işletmeler içindeki payı sırasıyla; %99.6, %99.5 ve %99.9 olmuştur. Toplam katma değer içerisindeki payı da sırasıyla; %51, %53.6 ve %71.3 olarak gözlenmiştir. Ayrıca toplam istihdam içindeki en yüksek pay %81.1 ile İtalya'da olmuştur.¹⁸

2.2.2. Avrupa Birliği'nde Özel Sektörün Kredi İmkanları

Avrupa Birliği'nde işletmelerin istihdama ve ekonomik katma değere yaptığı katkıların bilincine varıldığından beri destek programları arttırılmış, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin sorunlarına çözüm bulmak en önemli hedeflerden bir tanesi olmuştur. Avrupa Birliği'nde oluşturulan programların sürdürülebilir büyümeyi sağlayabilmeleri için işletmelerin yenilikçi ve girişimci bir yapıya sahip

¹⁵ Bayram İlhan, "Avrupa Birliği Sürecinde KOBİ'ler", İstanbul, 2006, s. 59, Yüksek Lisans Tezi

¹⁶ Hakan Avdan, "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Finansmanında Kredi Garanti Sistemi ve Bir Uygulama", İstanbul, 2010, s. 6, Doktora Tezi

¹⁷ **European Business Fact and Figures**, Eurostat Statistical Books, 2009, s. 149

¹⁸ 2011-2012 KOBİ Starteji ve Eylem Planı, KOSGEB, Nisan 2011

olmaları gerektiği görülmüştür. Bu nedenle, dinamik, rekabetçi ve bilgi ekonomisine dayalı programlar oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği'nde faaliyet gösteren özel sektörün yaklaşık %99'unu oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmelere destekler gerek ülkelerde devlet eliyle gerekse bölgelerde Birlik düzeyinde yapılmakta ve ekonomik faaliyette önemli bir yer teşkil etmektedir. Avrupa Komisyonu 2005 yılında yayınladığı raporunda, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi konusunda atılacak adımları 4 ana başlık altında toplamıştır. Rapora göre; işletmelerin desteklenmesi doğrudan finansman destekleri, yapısal fonlar, finansal araçlar ve diğer destekler olarak gruplandırılmıştır.¹⁹

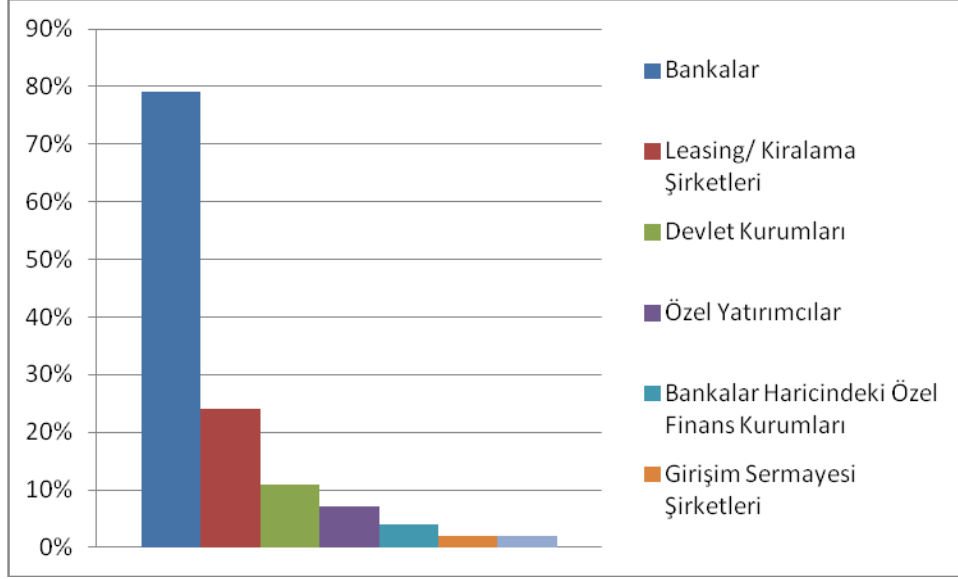
2005 yılında küçük işletmelerin Avrupa Birliği içerisinde finansmana erişimi, kaynakların ve sorunların neler olduğu ve firmaların bu anlamda genel durumunu belirlemek amacıyla, Avrupa Birliği Komisyonu, Genel Girişimcilik ve Endüstri Direktörlüğü tarafından Avrupa Birliği üyesi 15 ülkede toplam 3047 işletme ile "Eurobarometer" adlı anket çalışması yapılmıştır.²⁰ Ankette hangi kriterlerin işletmelere katkı sağlayacağı işletmecilere sorulmuş ve işletmecilerin %30'u sosyal ve ekonomik düzenlemelerin işletmelere uyum sağlayacak nitelikte olması, %16'sı nitelikli eleman sayısının artırılması, %14'ü finansman kaynaklarına daha kolay erişim sağlanması, %11'i rekabet şartlarının sıkılaştırılması, %9'u üretim kapasitesinin artırılması, %6'sı danışmanlık hizmetlerinin alınması gerektiğini belirtmiştir. KOBİ'lerin finansman kaynaklarına da yer verilen ankette ana finansman kaynağının bankalar olduğu sonucuna varılmıştır. Banka kredisi kullanımında ise küçük ve orta ölçekli işletmelerde, işletmecilerin %60'ı için düşük faizle borçlanma önemliyken, %34'ü kredi almadaki engellerin azaltılmasının gerektiğini, çünkü banka kredileri olmadan işletmelerin projelerini gerçekleştiremeyeceğini ve bu nedenle bankaların gelecek açısından önemli bir yer

¹⁹ "European Union Support Programmes for SMEs – An Overview Of The Main Funding Opportunities Available To European SMEs", **European Commission Enterprise&Industry Directorate General-Report**, 2008, s. 2

²⁰ Avdan, **a.g.e.** s.22

teşkil ettiğini belirtmiştir. Bankalar haricindeki diğer finansman kaynaklarının ise kullanım oranının düşük seviyelerde olduğu gözlenmektedir.²¹

Grafik 2.1: İşletmelerin Finansman Kaynakları

Kaynak: Eurobarometer-SMEs Access To Finance Survey 2005, s.12

Avrupa Birliği'nde işletmelerin finansman ihtiyaçlarının karşılanması için farklı programlar uygulanmaktadır. Bu programların merkezinde de Avrupa Yatırım Bankası bulunmaktadır. Özellikle "Competitiveness and Innovation Programme (CIP)" ile inovatif düşüncelerin desteklenmesi, finansman kaynaklarına daha kolay erişilmesi ve bölgelerde iş çevrelerine ulaşımın kolaylaştırılması amaçlanmıştır.²² 2007 yılında yapılan bir konferansta ise işletmelerin CIP sayesinde kaldıraç etkisi ile birlikte 2007-2013 yılları arasında 30 milyar Euro kadar ek finansman kazanacakları öngörülmüştür.²³

²¹ Eurobarometer-SMEs Access To Finance Survey, 2005

²² <http://ec.europa.eu/cip/>

²³ Günter Verheugen, "SMEs-Key For Delivering More Growth And Jobs", **High-Level SME Stakeholder Conference-Speech**, 2007, s. 4

Avrupa Birliği'nin kuruluş amaçlarından en önemlisi olan tek pazarın oluşturulabilmesi kapsamında üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal haklar açısından dengesizliklerin giderilmesi için Roma Anlaşması'na dayalı olarak "Yapısal Fonlar" başlığı altında mali destek uygulaması başlamıştır. Yapısal Fonların amaçları kalkınmada yavaş ilerleyen bölgelerin ekonomik yönden birbirlerine yaklaşmalarını sağlayarak aralarındaki dengesizlikleri en az seviyeye indirmektir.²⁴ Bu nedenle işsizlikten, atıl kapasitenin minimuma indirilmesine kadar çeşitli alanlarda bir takım önlemler alınmıştır. Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Yatırım Bankası adı altında mali destek fonları oluşturulmuştur.

Avrupa Sosyal Fonu ile üye ülkelerin öncelikle istihdam olanaklarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca girişimciliği desteklemek, teknolojik gelişmelere uyum sağlamalarına destek olmak ve fırsat eşitliğinin korunması da diğer amaçlar arasında bulunmaktadır. Bu anlamda Avrupa Sosyal Fonu, sosyal politikalara yön veren fonlardan en önemlisidir. Önceliğini geri kalmış bölgelerde işgücü niteliklerinin artırılmasına ve güçlü, sürdürülebilir programlara vermiştir.

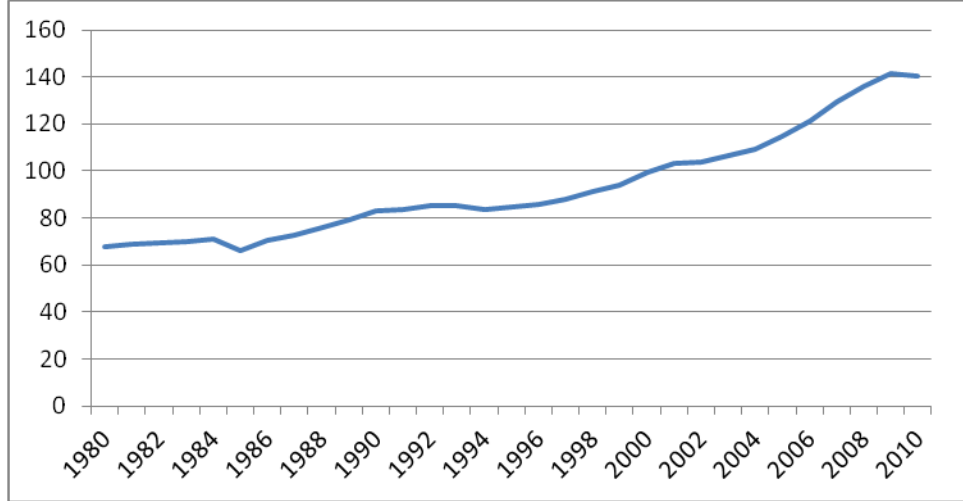
Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Birliği'nin en önemli bölgesel politikalarından bir tanesidir. Amacı, ekonomik olarak geri kalmış üye ülkelere katkıda bulunmak ve Birlik kapsamında stratejilerin oluşturulmasına destek olmaktır.

Avrupa Yatırım Bankası, 1958 yılında kurulmuş, bağımsız ve kar amacı gütmeyen bir kurumdur. Avrupa Yatırım Bankası'nın amacı, Birlik'te dengeli büyümeyi sağlayacak yatırımlara krediler ile destek vermektir.

Grafik 2.2'ye göre Avrupa Birliği'nde özel sektöre verilen kredilerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla içindeki payının 1980 yılından itibaren artış gösterdiği gözlenmektedir. Özellikle 2000 yılından sonra özel sektöre daha fazla kredi verildiği, özel sektörün kredi ihtiyacının büyüdüğü görülmektedir.

²⁴ Yunus Taş, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Rollerini Açısından KOBİ'ler**, İstanbul, 2009, s. 90, Doktora Tezi

Grafik 2.2: Avrupa Birliği'nde Özel Sektöre Verilen Kredilerin GSYİH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Dünya Bankası veri tabanından derlenen veriler ile oluşturulmuştur.

2.3. Türkiye'de Özel Sektörün Kredi Kullanımı

2.3.1. Türkiye'de Özel Sektörün Yapısal Özellikleri

Gelişmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde özel sektör ekonominin lokomotifini olarak görülmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de özel sektörü çoğunluğu küçük ve orta ölçekli olan işletmeler oluşturmaktadır. Geçmiş dönemlerden şimdiye dek, gerek küçük ve orta ölçekli işletmelerin gerekse büyük ölçekli işletmelerin korunması ve gelişmesi için düzenlemeler süregelmiştir.

Özel sektör, Türkiye'de tarihi Cumhuriyet öncesi döneme kadar uzanan önemli bir kavram olmuştur. 13. Yüzyılda kurulan Ahilik sistemi ile esnafın sosyal güvenliğinin sağlanması için çalışılmış, mesleki eğitimler verilerek ustalaşma başlamış ve mesleki kurallar oluşturulmuştur. Zaman içinde Ahilik sistemi yerini Lonca sistemine bırakmıştır. Lonca sisteminde her bir iş kolu için bir birlik oluşturuluyor, malların kaliteleri standartlaştırılıyor ve bu standartlaşma doğrultusunda üretim yapılıyordu. Ayrıca Loncalar, ticaret ahlakının korunması,

işçilerin ustalaştırılması, malın değerinin korunması gibi konular ile de ilgilenmekteydi.

18. Yüzyılda yapılan sanayi devrimin etkileri, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de etkisini göstermiştir. Ancak o dönemde İpek Yolu’nun Osmanlı’nın kontrolünden çıkması ve Avrupa’nın üretimini fabrikalaştırması Loncaları olumsuz etkilemiş, işletmeler çoğunlukla Avrupa menşeli malları satmaya başlamışlardır. Daha sonraları, 1879 yılında İstanbul Ticaret Odası kurulmuş ve bütün esnaf, sanatkar ve sanayicilerin bir çatı altında toplanması sağlanmıştır.

1913 yılında da Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlüğe konulmuş, üretim özendirilmeye çalışılmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamında 1914 yılında bir talimatname, 1917 yılında da yönetmelik çıkarılmıştır. 1923 yılında, sanayiye ve ticarete yön verecek birçok düzenleme içeren İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiş, ülke genelinde özel sektörün ve kamu sektörünün ekonomiye yaratacakları katma değerlerinin nasıl arttırılacağı yapılacak düzenlemeler, yürürlüğe konulacak kanunlar ve faaliyete başlayacak destekleyici kurumlar ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bu anlamda İzmir İktisat Kongresi özel sektörün gelişimi açısından dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Geçen zamanda, işletmelerin ölçeklikleri ile ilgili tanımlamalar da yapılmaya başlanmıştır.

1927 yılında Endüstriyi Teşvik Kanunu çıkarılmış, el sanatları ve yerli sanayi teşvik edilmiştir. Ancak, 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizi ülkemizi de etkilemiş o döneme kadar desteklenen özel sektör ekonomik krizin üstesinden gelmede zayıf kalmıştır. Bu nedenle devletin ekonomiye müdahalesi söz konusu olmuş, üretimin büyük bir kısmı 1938’e kadar devlet eliyle yapılmıştır. Devlet tarafından kurulan ve yönetimini kamunun yaptığı işletmeler kurulmuş, makine ve teçhizat donanımı devlet tarafından sağlanmıştır. Krizden sonra geçen bu süre içerisinde özel sektörün gelişimi sekteye uğrasa da devletin desteği devam etmiştir. 1933 yılında, küçük ve orta ölçekli işletmelere finansman sağlaması açısından Halk Bankası kurulmuş, 1938 yılında faaliyete geçmiştir.

1943 yılında Esnaf Odaları kurulmuş ve esnafın ihtiyaç duyduğu düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. 1949 yılında, Dernek, Birlik, Federasyon ve Konfederasyon sistemine geçilmiş, 1964 yılında Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Kanununu çıkarılmıştır. 1983 yılında ise, Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı faaliyete geçirilmiştir. İşletmelerin bankalardan kullanacakları kredilere belli şart ve şekiller dahilinde garanti sağlamak amacı ile 1991 yılında Kredi Garanti Fonu kurulmuştur. Kredi Garanti Fonu'nun amacı ve kapsamı şu şekilde açıklanmıştır: “Uzun vadeli ve uygun maliyetli kredilerden küçük işletmelerinde yararlanmasını kolaylaştırmakta, bu sayede girişimcilik teşvik edilmekte, KOBİ'ler lehine ek bir kredilendirme yaratılarak ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Kredi Garanti Fonu kefaletlerinde genç ve kadın girişimciliğin geliştirilmesi temel amaçtır. Yenilikçi yatırımların gerçekleştirilmesi, ileri teknoloji gerektiren küçük girişimciler, ihracatın desteklenmesi, istihdam artışı sağlayacak yatırımlar ve bölgesel kalkınma amaçlı yatırımlar Kredi Garanti Fonu kefaletlerinde öncelikli olarak değerlendirilen konulardır.”²⁵

1999 yılında, KOBİ Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı, KOBİ'lerin gelişmelerine ve ekonomik faaliyetlerine yardımcı olarak sanayileşmeye katkılarının artırılması amacıyla kurulmuştur. 2006 yılında, NASDAQ (ABD Aracı Kurumlar Borsası) modeli örnek alınarak Gelişen İşletmeler Piyasası A.Ş. kurulmuştur. KOBİ'lerin sermaye piyasasından özkaynak nitelikli fon sağlamasına olanak verilmiştir.

Avdan, 2007-2013 yıllarını kapsayan Türkiye 9. Kalkınma Planı dahilinde yapılan değerlendirmeyi baz alarak, KOBİ destek politikalarının ve araçlarının istenilen düzeyde olmaması, yeterli kaynak ayrılamaması, sermaye birikiminin yetersizliği, genel iş ortamının elverişsiz olması, makroekonomik dalgalanmalara uyum sağlamakta yaşanan güçlükler, sürekli yüksek enflasyon oranları, yüksek vergi oranları, üretimde girdi maliyetlerinin yüksekliği, teknolojik gelişmelere ve yeniliklere ayak uydurmada yaşanan zorluklar, yeni ürün ve teknoloji üretimde

²⁵ www.kgf.com.tr

yetersizlikler küçük ve orta ölçekli işletmelerin Avrupa Birliği ve diğer gelişmiş ülkelerle rekabet edebilme gücünü olumsuz etkilemekte olduğunu belirtmiştir.²⁶

2010 yılında TÜİK tarafından yayınlanan verilere göre, Türkiye’de KOBİ’lerin tüm işletmeler içindeki payı %99.9, toplam istihdam içerisindeki payı %78 ve toplam katma değer içindeki payı %55 olarak açıklanmıştır. KOBİ’lerin tüm istihdam içerisindeki payı Avrupa Birliği ortalamasının üzerinde, toplam katma değer içerisindeki payının Avrupa Birliği ortalamasının altında olduğu gözlenmiştir. Ayrıca, 2010 yılında Türkiye’de yapılan ihracatın %60’ı, ithalatın ise %42’si KOBİ’ler tarafından yapılmıştır.²⁷

2.3.2. Türkiye’de Özel Sektörün Kredi İmkanları

Ülkemizde özel sektör uzun yıllar boyunca desteklenmiş ancak yeteri kadar gelişme gösterememiştir. Bunun çeşitli sebepleri olduğu bilinmekle birlikte, önemli olan her dönemi kendi içinde değerlendirmesi gerektiğidir. Ekonomik göstergelere olan duyarlılığının özel sektörün gelişimine zaman zaman engel olduğu bilinmektedir. Ayrıca finansal piyasaların gelişme sürecinde olması gibi faktörler de bu durumu etkilemiştir. Özel sektörü desteklemek için uygulanan planlı stratejilerle negatif etkiler minimuma indirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de özel sektör hem ekonomik hem de sosyal açıdan desteklenmektedir. Özellikle Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında daha da önem verilmiş, işletmeler gerek finansal gerekse ihtiyaç duydukları diğer alanlarda destek kapsamına alınmıştır. 1963 yılından bu yana dörder yıllık kalkınma planları yapılmış, en sonuncusu 2009-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı olmuştur.

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında özel sektörün yeterince gelişme gösterememesi ile ilgili unsurlar ülkemizin temel zaafları olarak belirtilmiştir. Yatırım ortamındaki belirsizlikler ve bürokrasinin fazlalığı, yeterli ve etkin olmayan Araştırma ve Geliştirme harcamaları, yeniliklerin yayılım hızının

²⁶ Avdan, a.g.e. s. 8

²⁷ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10715>

düşüklüğü, tasarım ve marka yaratmadaki eksiklikler, finansman kaynaklarının yetersizliği ve mevcut finansman kaynaklarına erişimde karşılaşılan engeller, etkin olmayan pazarlama hizmetleri, düşük ölçekli kapasiteler, düşük işgücü ve işletme verimliliği, kalite ve çevre bilincindeki eksiklikler, düşük kapasite kullanım oranı bunlardan bazıları olarak vurgulanmıştır.²⁸ Bu bağlamda bir takım kurumsal yapılanmalara gidilmiş, işletmelerin faaliyetlerini denetleyen kuruluşlar, iş gücü sağlayan kuruluşlar, Avrupa Birliği'ne uyumu sağlayacak ve kolaylaştıracak kurumlar oluşturulmuştur.

Türkiye'de özel sektörün yaklaşık %99'unu küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturduğu için destekler daha çok KOBİ'lere yönelik olmuş, büyük işletmelerin de küçük ölçekli işletmeleri desteklemeleri konusunda adımlar atılmıştır. Ekonomik büyümeye katkı sağlayan işletmelerin gerek yurt içi gerekse yurt dışı piyasalarda rekabet edebilecekleri bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Türkiye Teknoloji Geliştirme Kurumu (TTGV), Sanayi ve Ticaret Odaları, Kredi Garanti Fonu (KGF) ve Halk Bankası gibi kuruluşların altyapısında yer aldığı bir destek mekanizması kurulmuştur.

KOSGEB, KOBİ'lere danışmanlık hizmeti sunmak ve teknoloji tedarikçiliği konusunda destek vermek için 1990 yılında kurulmuştur. KOSGEB, onayladığı projelerin maliyetlerinin bir kısmına kredi vermekte ve verdiği kredilere faiz uygulamamaktadır. Amacı; Teknoparklar, Teknoloji ve Danışmanlık Merkezleri gibi birimler kurarak işletmelerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin arttırmak, teknolojik yenilikleri işletmelerle tanıştırmak işletmeleri rekabet edebilir duruma getirmek, yatırımdan üretim ve yönetime kadar bütün süreçlerde ihtiyaç duyduğu desteği sağlamaktır. Erşahan 2008 yılında yaptığı çalışmasında; Türkiye'deki KOBİ'lerin Avrupa Birliği'nde dış ticareti oluşturan küçük ve orta ölçekli 18 milyon işletme ile rekabet edebilmeleri Ar-Ge faaliyetlerindeki başarılarına bağlı olduğunu

²⁸ Dokuzuncu Kalkınma Planı, KOBİ Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2007, s.1

belirtmiştir.²⁹ Bu anlamda KOSGEB'in sağladığı destek önem taşımaktadır. KOSGEB'in yaptığı en önemli çalışmalardan bir tanesi de özel sektör ile üniversiteler arasında oluşturduğu köprüdür. Böylece, üniversite ile sanayi işbirliği kuvvetlendirilmiştir. KOSGEB, 2005-2007 yıllarındaki veri tabanını kullanarak oluşturduğu raporunda, işletmelere nitelikli eleman desteğinden, eğitim ve yönlendirme desteğine kadar çeşitli alanlarda toplam 246 milyon TL kredi sağladığını açıklamıştır.³⁰

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Türkiye Cumhuriyeti ile Dünya Bankası arasında 1991 yılında imzalanan uluslararası bir borç anlaşması gereğince kurulmuştur. TTGV, kamu Ar-Ge desteklerinin rekabete uygun mekanizmalar ile pazara yakın noktalarda özel sektöre ulaştırılması alanında cephe kuruluşlardan biri olmuştur. Dünya Bankası'ndan sağlanan finansman ile gerçekleştirilen iki proje ile özel sektöre araştırma, teknoloji geliştirme ve yenilikçiliğini destekleyecek yeni mekanizmaların geliştirilmesi ve uygulaması konusunda önemli görevler üstlenmektedir. 1991 yılından beri devam eden proje desteği ile 170 Milyon Doların üzerinde fon ve 340 Milyon Doların üzerinde bir Ar-Ge hacminin oluşumunu sağlamıştır. TTGV'nin faaliyet vizyonunun temelini özel sektörün Ar-Ge kapasitesinin gelişmesi oluşturmaktadır.³¹

Özel sektöre verilen desteklerin bir diğer kanalı Halk Bankası'dır. Halk Bankası, özel sektöre, özellikle KOBİ'lere finansman sağlamak için 1938 yılında kurulmuştur. Zamanla faaliyetlerini genişletmiş, küçük ve orta ölçekli işletmelere kredi sağlarken aynı zamanda bu işletmelerin büyük sanayiye geçmesi için ihtiyaç duydukları desteği gerek finansal gerekse yönetsel açıdan sağlamıştır. Halk Bankası, 2007 yılında yayınladığı faaliyet raporuna göre, toplam kredilerinin yaklaşık % 55'ini KOBİ'lere sağladığını ve bu anlamda sektörde öncü olduğunu belirtmiştir.³² 2011 yılında bu oran %36 olmuş ve 250 bin işletme

²⁹ Burcu Erşahan, "KOBİ'lerden Holdingleşmeye Geçiş sürecinde İkinci ve Üçüncü Kuşağın İşletme Politikaları ve Kurumsallaşma Sürecine Etkisi Araştırması: Kipaş Holding Örneği", Konya, 2008, s. 29, Doktora Tezi

³⁰ T.C. Sanayi Bakanlığı KOSGEB 2008-2012 Stratejik Planı, 2008, s. 29

³¹ Uçar, a.g.e. s. 115

³² Halk Bankası 2007 Yılı Faaliyet Raporu

kredilendirilmiştir.³³ Ayrıca, Türkiye Vakıflar Bankası'nın ve Türkiye İhracat Kredi Bankası'nın (Türk Eximbank) özel sektöre sağladıkları avantajlı krediler bulunmaktadır. Son yıllarda, gerek devlet gerekse diğer bankalar özel sektöre farklı kredi olanakları sunmuş, bu alanda krediler etkinliğini arttırmaya başlamıştır.

Ülkemizde mikro kredilerle, Avrupa Birliği kapsamında sağlanan kredilerle ve kalkınma ajansları tarafından sağlanan kredilerle özel sektör desteklenmektedir. Ayrıca Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi uluslararası kuruluşların yanında, Türkiye Kalkınma Bankası ve Türk Eximbank özel sektöre kredi sağlamaktadır.

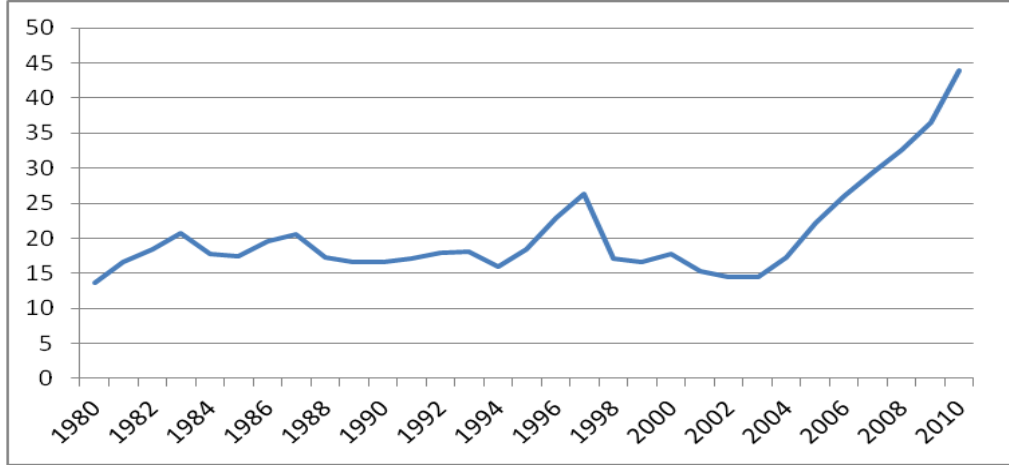
Hazine Müsteşarlığı KOBİ kredileri izleme raporuna göre, 1999-2008 yılları arasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin kullandıkları kredilerin toplam krediler içindeki payı %65, büyük ölçekli işletmelerin payı ise % 34 olmuştur.³⁴

Grafik 2.3'e göre, 1980 yılından itibaren ülkemizde özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı 2003 yılına kadar fazla artış göstermemiş, ancak 2003 yılından sonra artış eğilimine girmiştir. Avrupa Birliği'nde olduğu gibi, ülkemizde de özel sektörün kredi ihtiyacında artış olmuştur. Ancak karşılaştırıldığında, Türkiye'de bu oranın 2003 yılından sonra Avrupa Birliği'ne nazaran daha hızlı artış gösterdiği gözlenmektedir.

³³ Halk Bankası 2011 Yılı Faaliyet Raporu

³⁴ Avdan, a.g.e. s. 31

Grafik 2.3: Türkiye’de Özel Sektöre Verilen Kredilerin GSYİH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Dünya Bankası veri tabanından derlenen veriler ile oluşturulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZEL SEKTÖRE VERİLEN KREDİLERİN BİLEŞENLERİ VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ ÜZERİNE BİR PANEL VERİ ANALİZİ

3.1. Panel Veri Analizi

Ekonometrik analizlerde kullanılan üç veri türü vardır. Bunlardan ilki yatay kesit verisidir. Yatay kesit verisi kullanılan analizlerde tek bir zamanda farklı değişkenlerin incelenmesi söz konusudur. İkinci olarak kullanılan veri türü zaman serisidir. Zaman serisi değişkenlerinde verilerin belirli bir zaman aralığındaki değerleri vardır. Bu veriler kullanılarak yapılan analize “Zaman Serisi Analizi” adı verilmektedir. Ekonometrik çalışmalarda zaman serisi verileri kullanılarak sadece zaman boyutu ile yatay kesit verileri kullanılarak sadece kesit boyutu ile ilgilenilmektedir. Ancak tek bir boyutun iktisadi ve finansal ilişkileri açıklamaya zaman zaman yetersiz kalması, yatay kesit ve zaman serisi verilerinin bir arada kullanımına imkan sağlayan üçüncü veri türü olarak panel verileri gündeme getirmiştir.¹

Panel (longitudinal) veri; bireyler, ülkeler, firmalar, hane halkları gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerin belli bir zaman döneminde bir araya getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Panel veri N sayıda birim ve her bir birime karşılık gelen T sayıda gözlemden oluşmaktadır. Zaman boyutuna sahip yatay kesit serilerinin kullanılarak ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemine “Panel Veri Analizi” ismi verilmektedir.² Panel veri analizinde, zaman serisi ve yatay kesit serilerinden oluşan, böylece hem zaman hem de kesit boyutuna sahip bir veri seti ile çalışılır.

Panel veri, hem birimlere hem de dönemlere ait bilgiler içerdiğinden zaman serisi veya yatay kesit verisi ile çözülmesi mümkün olmayan kompleks modelleri çözmeye katkı sağlar. Dolayısıyla panel veri ile yapılan tahminler daha kapsamlı

¹ Ferda Yerdelen Tatoğlu, “Sermaye Piyasası’nda Riskin Sınırlı Bağımlı Değişkenli Panel Veri Modelleri ile Analizi”, İstanbul, 2005, s. 13, Doktora Tezi

² Tatoğlu A.g.e. s. 13

olur, birim değişkenliğinin ele alınmasına, çeşitlendirilmiş verinin kullanılması ile etkinliğin artmasına, düşük çoklu bağlantıya ve daha karmaşık davranışsal modellerin tahmin edilmesine imkan verir.³

Son yıllarda panel verinin kullanımı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde oldukça yaygınlaşmıştır. National Longitudinal Surveys of Labor Market Experience (NLS)⁴ ve University of Michigan's Panel Study of Income Dynamics (PSID)⁵ en önemli panel veri setlerinden iki tanesidir.⁶ Ayrıca; IMF, OECD ve World Bank veri tabanlarında da neredeyse bütün ülkeler için oluşturulmuş yıllar bazında ve çok çeşitli veri setleri mevcut olup, panel oluşturmak mümkündür.

Panel veri setinde bulunan gözlem sayısı her bir yatay kesit birimi için aynı olduğunda bu tür veri setlerine "Dengeli Panel" denir. Eksik gözlemlerin olduğu serilere ise "Dengesiz Panel" denmektedir. Eksik gözlem panel veride sıkça karşılaşılan bir durumdur. Serinin dengesiz olması panel verinin dezavantajı şeklinde yorumlanmamalıdır. Panel veri her zaman, yatay kesit verilerinden veya zaman serilerinden elde edilen sonuçlardan daha kapsamlı tahminler içermektedir.

3.1.1. Doğrusal Panel Veri Analizi

Panel veri modelinin fonksiyonel şekli aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$Y_{it} = \beta_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + e_{it}$$

Bu denklemde Y bağımlı değişkeni, X bağımsız değişkenleri, β sabiti ve bağımsız değişkenlere ait katsayıları, N birimleri, t zamanı ve e ise hata terimini ifade etmektedir. Y değişkeni, birimden birime ve bir zamandan bir başka zamana farklı değerler alan bağımlı bir değişken olduğundan, kesit boyutu için i, zaman periyodu için t olmak üzere iki alt indisle gösterilmektedir. Bu model, sabit ve eğitim

³ Tatoğlu **A.g.e.** s.15

⁴ **NLS**, 1960'lı yılların ortasından itibaren toplanmaya başlayan ve işgücünün çeşitli kesimlerini kapsayan 5 ayrı setten oluşmaktadır.

⁵ **PSID**, 6000 aileden oluşan ve yaklaşık 15000 kişi hakkında ekonomik bilgileri içeren ve 1968 yılından bu yana derlenmeye devam edilen bir veri setidir.

⁶ Cheng Hsiao, "**Analysis Of Panel Data**", Cambridge, Cambridge University Press, 2003, s.1

parametrelerinin her zaman periyodunda her bir birey için değerlenmesine izin vermektedir.⁷ Model tahmin edilirken modelin sabit terimi, eğim katsayıları ve hata terimi ile ilgili de bir takım varsayımlar yapılmaktadır. Bu varsayımlara bağlı olarak beş farklı model tahmin etmek mümkündür⁸ :

1. Eğim ve sabit parametrelerinin katsayılarının birimlere ve zamana göre değişmediği modeller:

$$Y_{it} = \beta_0 + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + u_{it}$$

Bu modellere “Klasik Model (Havuzlanmış Model)” denmektedir. Modeldeki hata terimi zaman ve birimlere göre oluşan farklılıkları temsil edebilmektedir.

2. Sabit terim katsayısı birimlere göre değişken, eğim katsayısının sabit olduğu modeller:

$$Y_{it} = \beta_{0i} + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N ; t=1, \dots, T$$

Bu modellere “Birim Etkili Modeller” denmektedir. Bu tür modellerde sabit terim zamana göre sabit olabilmektedir.

3. Sabit terim katsayısının birimlere ve zamana göre değişken, eğim katsayısının sabit olduğu modeller:

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N ; t=1, \dots, T$$

Bu modellere “Birim ve Zaman Etkili Modeller” denmektedir.

⁷ Begüm Erdil Şahin, “**Kamu Harcamaları içinde İlaç Harcamalarının Yeri ve Ekonomik Büyümeye Etkisi**”, İstanbul, 2012, s.161, Doktora Tezi

⁸ Doç. Dr. Mustafa Özer, Yrd. Doç. Dr. Kemal Biçerli, “Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, 2003-2004, s.71

4. Sabit terim ve eğim katsayılarının birimlere göre değişken, zamana göre sabit olduğu modeller:

$$Y_{it} = \beta_{0i} + \sum_{k=1}^K \beta_{ki} X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

5. Sabit terim ve eğim katsayılarının hem birimlere hem de zamana göre değişken olduğu modeller:

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \sum_{k=1}^K \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

şeklinde gösterilmektedir.

Panel veri modelleri genel olarak, sabit ve eğim katsayılarının sabit olduğu, Klasik Model (Havuzlanmış Model) ile sabit ve/veya eğim katsayılarının değişken olduğu modeller şeklinde iki ana gruba ayrılabilir. Yapılan analizlerde genellikle, sabit katsayıların birimlere ve/veya zamana göre değiştiği, eğim katsayılarının ise; sabit olduğu modeller kullanılmaktadır. Sabit katsayının sadece birimlere veya zamana göre değiştiği modeller “Tek Yönlü Modeller” olarak ifade edilirken, sabit katsayının hem birimlere hem de zamana göre değiştiği modeller “İki Yönlü Modeller” olarak nitelendirilmektedir. Tek yönlü ve iki yönlü panel veri modelleri ise; Sabit Etkiler Modeli (Fixed Effects Model) ve Tesadüfi Etkiler Modeli (Random Effects Model) şeklinde gruplandırılabilir.⁹ Bu gruplandırma, modele dahil edilmeyen etkilerin sabit ya da tesadüfi olması varsayımı altında yapılmaktadır.

3.1.2 Sabit Etkiler Modeli

Eğim katsayılarının değişmediği, sabit katsayıların ise ya sadece kesit verileri arasında, ya sadece zaman verileri arasında ya da her iki veri için de değişme

⁹ Ferda Yerdelen Tatoğlu, “Panel Veri Ekonometrisi”, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s.40

gösterdiği modellere “Sabit Etkiler Modeli” denmektedir.¹⁰ Sabit etkiler modelinde her bir kesit için farklı sabitler tahmin edilerek, birimler arası farklılıklar sabit terimdeki farklılıklar ile ifade edilir. Model, sadece birimler arası farklılıkları ele alıyorsa tek yönlü, birimlere ve zamana bağlı olarak meydana gelen farklılıkları alıyorsa iki yönlü olmaktadır.

Tek yönlü sabit etkiler modeli aşağıdaki gibi ifade edilir. Bu modelde zamana bağlı farklılıklar ele alınmamaktadır.

$$Y_{it} = (\alpha_{it} + \mu_i) + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + e_{it}$$

Çift yönlü sabit etkiler modeli aşağıdaki gibi ifade edilir. Bu modelde sabit terim hem birimler arası hem de zamanlar arası farklılıkları ele almaktadır.

$$Y_{it} = (\alpha_{it} + \mu_i + \lambda_t) + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + e_{it}$$

Sabit etkiler modelinde kesit etkisini ifade eden μ_i ve zaman etkisini ifade eden λ_t sabit terimin bir bileşeni olarak modele dahil edilir. Bu eşitliklerde hata terimlerinin varyanslarının sıfıra eşit olmasını sağlayacak şekilde bağımsız ve özdeş dağıldığı kabul edilmektedir.¹¹ Sabit etkiler modelinde hata terimi ile bağımsız değişkenler ilişkisiz, birim etki ile bağımsız değişkenlerin ilişkili olduğu varsayılır.

Birimlere veya zamana göre farklılıkların, regresyon modelinin katsayılarında değişime yol açacağı tahmin ediliyorsa, sabit etkiler modelinin kullanılması uygundur. Ancak sabit etkiler modeli örnekteki kesit birimler arasındaki farklılıkların etkisini dikkate almakta, örnek dışındaki etkileri göz ardı etmektedir. Bu nedenle model seçiminde örneğin yapısı oldukça önemlidir. Ayrıca incelenen birim sayısı da model seçiminde etkili olan bir diğer faktördür. Özellikle birim sayısı büyük, incelenen zaman dilimi kısa olduğunda sabit etkili modeller için tahmin edilecek parametre sayısı çok olacağından, serbestlik derecesi kaybı ortaya çıkmaktadır.¹²

¹⁰ İraima Dorbonova, “Yükselen Piyasalarda Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Etkisi: Panel Veri Analizi”, İstanbul, 2011, s.71, Yüksek Lisans Tezi

¹¹ Burcu Güvenek ve Volkan Alptekin, “Enerji Tüketimi ve Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Bir Panel Veri Analizi”, **Enerji, Piyasa ve Düzenleme Dergisi**, Cilt:1,Sayı.2, , Ankara, 2010, s.182.

¹² Şahin, **a.g.e.** s.164

Sabit etkiler modelinin tahmininde, Gölge Değişkenli En Küçük Kareler, Kovaryans Tahmin, En Küçük Kareler ve Maksimum Olabilirlik yöntemleri kullanılmaktadır.

3.1.3 Tesadüfi Etkiler Modeli

Tesadüfi etkiler modelinde sabit etkiler modelinden farklı olarak birimlere veya zamana bağlı olarak meydana gelen değişiklikler modelde hata teriminin bir bileşeni olarak yer almaktadır. Eğer birimler tesadüfi olarak yan yana getirilmişse, birimler arası farklılık da tesadüfi olacaktır ve model tesadüfi etkili olacaktır.

Tesadüfi etkiler modelinde önemli olan birime veya birime ve zamana özel katsayıların bulunması değil, birime veya birime ve zamana özel hata bileşenlerinin bulunmasıdır.¹³ Bu nedenle bu modele “Hata Bileşenleri Modeli” de denilmektedir.

Tesadüfi etkiler modeli de sabit etkiler modeli gibi, sadece birimler arası farklılıkları ele alıyorsa tek yönlü, birimlere ve zamana bağlı olarak meydana gelen farklılıkları alıyorsa iki yönlü olmaktadır.

Tek yönlü tesadüfi etkiler modeli aşağıda ki şekilde gösterilir:

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + (v_{it} + \mu_i)$$

Çift yönlü tesadüfi etkiler modeli aşağıdaki şekilde gösterilir:

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + (v_{it} + \mu_i + \lambda_t)$$

Tesadüfi etkiler modelinde kesit etkisini ifade eden μ_i , zaman etkisini ifade eden λ_t , hata teriminin bir bileşeni olarak modele dahil olduğu için sabit etkiler modelinde meydana gelen gözlem kaybı tesadüfi etkiler modelinde yaşanmamaktadır. Ayrıca, λ_t ve μ_i hem hata terimlerini içeren v_{it} ‘den, hem de bağımsız değişkenlerin her hangi bir gözlem değerinden bağımsızdır.

Tesadüfi etkiler modelinin tahmini için En Küçük Kareler Yöntemi, Kovaryans Tahmincisi, Genelleştirilmiş En Küçük Kareler, Maksimum Olabilirlik gibi yöntemlerin kullanılması önerilmektedir.

¹³ Doç. Dr. Vedat Pazarlıoğlu ve Ar.Gör. Özlem Gürler, “Telekomünikasyon Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Yaklaşımı”, **Finans, Politik & Ekonomi Yorumlar**, 2007, cilt 44 Sayı 508, s.38

3.1.4. Hausman Testi

Panel veri analizi içerisinde sabit etkiler modeli, sıklıkla kullanılan ve istatistiksel olarak arzu edilen özelliklere sahip bir modeldir. Ancak tesadüfi etkiler modeli sabit etkiler modeline göre daha etkin sonuçlar veriyorsa, tesadüfi etkiler modeli kullanılmalıdır. Dolayısıyla her ikisi de tutarlı olan, fakat etkinliği farklı olan iki model arasında daha etkin olanı tespit etmek gerekebilir. Literatürde, bu etkinlik testi, diğer bir ifadeyle sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli arasında seçim için k serbestlik dereceli ki-kare dağılımına uyan Hausman testi kullanılmaktadır.¹⁴

Hausman testinin hipotezleri aşağıdaki şekilde ifade edilir:

$$H_0 : E (\mu_i | X_{i,t}) = 0 \quad \text{Birim etkileri tesadüfidir.}$$

$$H_1 : E (\mu_i | X_{i,t}) \neq 0 \quad \text{Birim etkileri sabittir.}$$

Hausman test istatistiği, tesadüfi etkiler tahmincisinin geçerli olduğu biçimindeki sıfır hipotezini, k serbestlik dereceli χ^2 dağılımı ile test etmektedir. Hausman test istatistiğinde, sabit etkili modelinin parametre tahmincileri ile tesadüfi etkili modelin parametre tahmincileri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı incelenmektedir. Sabit ya da tesadüfi etkili modeller arasındaki belirgin fark, sabit–zaman etkisinin açıklayıcı değişkenlerle ilişkili ya da ilişkisiz olup olmadığıdır. Tesadüfi etkili model geçerli olduğunda, sabit etkili tahminci tutarlı olan parametre tahminlerini vermeye devam etmektedir. Sabit etkili tahminci, diğer açıklayıcı değişkenlerle ilişkili sabit-zaman faktörlerinin hepsinin ölçülebildiğinden emin olmadıkça tesadüfi etkili tahminciye tercih edilmemelidir. Gerçekte ne sabit etkili tahmincinin ne de rassal etkili tahmincinin mükemmel olduğu söylenemez. Bunun en önemli nedenini; tesadüfi etkili tahmincinin gerçek

¹⁴ Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan, Öğr. Gör. Işıl Demirtaş, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2011, Sayı 22, s.9

etkinin üzerinde sapmalı tahminler vermesi, buna karşılık sabit etkili tahmincinin ise gerçek etkinin altında sapmalı tahminler vermesi oluşturmaktadır.¹⁵

3.2. Panel Veri Analizinin Avantajları ve Kısıtları

3.2.1. Panel Veri Analizinin Avantajları

Özellikle iktisadi ilişkilerin analizinde panel veri analizi, yatay kesit ve zaman serisi verileri ile ifade etmenin yetersiz olduğu durumlarda oldukça kullanılan ve diğer ekonometrik analizlere nazaran avantajları olan bir yöntemdir. Panel veride yatay kesit ve zaman serilerinin birlikte yer alıyor olması gözlem sayısını ve serbestlik derecesini arttırmaktadır. Bu nedenle çoklu doğrusal bağlantının derecesi azalır, tahminler daha etkin ve daha güvenli olur, elde edilen sonuçlar daha geniş bilgiler içerir.

Panel veri setleri, zaman serisi ve kesit veri analizlerine göre daha çok değişkenlik içermekte ve dolayısıyla çoklu bağlantı sorunuyla daha az karşılaşmaktadır. Bu durum yapılan ekonometrik tahminlerin etkinliği ve güvenilirliği arttırmaktadır. Ayrıca kapsadığı kesitlerin heterojen olduğu bilgisini içinde barındırmakta; böylece veri seti heterojenliğe karşı kontrol edilmektedir. Kısa zaman serisi ya da yetersiz kesit gözleminin var olduğu durumlarda da analiz yapılmasına izin vermektedir.¹⁶

3.2.2. Panel Veri Analizinin Kısıtları

Panel Veri Analizinde geniş bir veri seti ile çalışılıyor olması, verilerin düzenlenmesi aşamasında zorluk yarattığı gibi, analiz aşamasında da ölçüm hatalarının yapılmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle veri setinin sağlıklı şekilde

¹⁵ Dr. Ayşe Demirhan, "Bankaların Sektörel Paylarındaki Değişimin Nitel Bağımlı Değişkenli Panel Veri Modeliyle Analizi", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi**, Ekim 2009, Sayı 64, s. 84-85

¹⁶ Şahin, **a.g.e.**, s.160

oluşturulmasının zorluğu panel veride kısıt oluşturabilecek bir unsur olarak ortaya çıkabilir.

Panel veride hata teriminin çoğunlukla sapmalı olması diğer kısıtlardan bir tanesidir. Bu duruma hata teriminin hem zaman serisi modeline ait sapmayı, hem kesit veri modeline ait sapmayı, hem de panel veri modeline ait sapmayı taşıyor olması neden olur.

Panel veride zaman ve birim boyutlarının uzunluğu da önemli bir unsurdur. Zaman boyutunun kısa olduğu durumlarda birimler arası korelasyon sorununa sıkça rastlanır. Ayrıca zaman boyutunun kısa, yatay kesit boyutunun uzun olduğu panellerde tahminlerin gücü azalırken, zaman boyutunun uzun olduğu panellerde yatay-kesit bağıllığına da rastlanabilmektedir.

3.3. Model

Panel veri analizi son zamanlarda özellikle karmaşık iktisadi ilişkilerin açıklanmasında sıkça kullanılan bir yöntem olmuştur. Bu nedenle çalışmada, özel sektöre verilen krediler ve bileşenleri arasındaki ilişki ile ekonomik büyüme ve özel sektöre verilen krediler arasındaki ilişki panel veri analizi yapılarak iki farklı model ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Analizde Avrupa Birliği ülkelerinden ve Türkiye'den oluşan toplam 27 ülke, iki grup halinde ele alınmıştır. Avrupa Birliği genelinde 2000-2010 yılları arasında özel sektöre verilen kredilerin ortalaması alınmış ve ülkeler özel sektöre verilen kredilerinin ortalamasının bu ortalamamanın altında ya da üstünde oluşuna göre sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda, ülkeler 2 gruba ayrılarak analiz edilmiştir:

Tablo 3.1: Ülkelerin Sınıflandırılması

1. Grup Ülkeler	2. Grup Ülkeler
1. Avusturya	1. Bulgaristan
2. Belçika	2. Çek Cumhuriyeti
3. Danimarka	3. Estonya
4. Fransa	4. Finlandiya
5. Almanya	5. Yunanistan
6. İrlanda	6. Macaristan
7. İtalya	7. Litvanya
8. Lüksemburg	8. Letonya
9. Malta	9. Polonya
10. Hollanda	10. Romanya
11. Portekiz	11. Slovak Cumhuriyeti
12. İspanya	12. Slovenya
13. İsveç	13. Türkiye
14. İngiltere	

1. grup ülkeler, ortalamanın üzerinde olanları, 2. grup ülkeler ortalamanın altında olanları belirtmektedir. 1. grubu oluşturan Lüksemburg hariç diğer bütün ülkeler, Dünya Bankası'nın yüksek gelir grubunda belirttiği ülkeler içerisinde, Lüksemburg ise, orta-üst gelir grubuna dahil ülkeler içerisinde yer almaktadır. 2. grubu oluşturan ülkeler, 1. gruba göre daha heterojen bir yapı göstermektedir. Bu grubu oluşturan 13 tane ülkenin 8 tanesi yüksek gelir grubunda iken¹⁷, geri kalan 5 ülke orta-üst gelir grubuna¹⁸ dahil ülkeler arasında yer almaktadır. Ayrıca 2. grubu oluşturan Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya “Geçiş Ekonomileri” olarak adlandırılmaktadır.¹⁹

¹⁷ Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Yunanistan, Macaristan, Polonya, Slovak, Slovenya

¹⁸ Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Romanya, Türkiye

¹⁹ **European Commision, Employment in Europe 2006**

3.3.1. Modelde Kullanılan Veriler

Analiz için kullanılacak verilerin seçiminde tek bir kaynaktan faydalanılmasının daha sağlıklı olacağı düşünülerek ve verilerin birbirine uyum sağlaması açısından Dünya Bankası'nın veri tabanı kullanılmıştır. Para birimi dolardır. Ancak bazı verilerde var olan eksiklik, interpolasyon ve ekstrapolasyon ile giderilmeye çalışılmışsa da, özel sektöre verilen kredilerin bileşenlerini analiz eden 1. modelin dengeli panel olması sağlanamamıştır. Özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen ikinci model ise dengeli panel özelliği taşımaktadır.

3.3.2. Panel Veri Analizi Sonuçları

3.3.2.1. Özel Sektöre Verilen Kredilerin Bileşenleri

Özel sektöre verilen kredilerin bileşenlerini analiz etmek için kurulan model aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

$$DCPS_i = \beta_{i+} \beta_1 CGD_i + \beta_2 INF_i + \beta_3 RMS_i + \beta_4 REXR_i + \beta_5 CA_i + u_i$$

Bağımlı değişken olarak Özel Sektöre Verilen Krediler, (DCPS), bağımsız değişkenler olarak; Merkezi Yönetim Borçları (CGD), Enflasyon (INF), Para Arzı (RMS), Reel Efektif Döviz Kuru (REXR), Nakit açığı/fazlası (CA) kullanılmıştır.

1. ve 2. grup ülkeler için 2000-2010 yılları arasında özel sektöre verilen kredilerin bileşenlerini incelemek için uygun modelin seçiminde ilk olarak modellerin birim etkisi içerip içermediği LR (Likelihood Ratio) testi ile test edilmiştir.

Tablo 3.2: 1. Grup Ülkelerde Birim Etkisinin Test Edilmesi

Bağımlı Değişken (DCPS)	Katsayı	Standart Hata	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
CGD	0.2729665	0.0436754	6.25	0.00
INF	-0.0122057	0.0248565	-0.49	0.623
RMS	0.55822344	0.0608272	9.18	0.00
REXR	0.4270507	0.1692578	2.52	0.012
CA	0.0006516	0.0003801	1.71	0.086
SABİT	-2530081	18398	-1.38	0.169
LR Test	89.1	Prob > chi2 = 0.0000		

Tablo 3.3: 2. Grup Ülkelerde Birim Etkisinin Test Edilmesi

Bağımlı Değişken (DCPS)	Katsayı	Standart Hata	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
CGD	-0.0602167	0.1093236	-0.55	0.582
INF	0.1393091	0.0175681	7.93	0.000
RMS	1.176.348	0.0777475	15.13	0.000
REXR	0.5851504	0.1250957	4.68	0.000
CA	0.0135923	0.0099.91	-4.29	0.000
SABİT	-7370387	1716377	-4.29	0.000
LR Test	21.82	Prob > chi2 = 0.0000		

Hipotezler :

$$H_0: \sigma_\mu = 0$$

$$H_1: \sigma_\mu \neq 0$$

Tablo 3.2 ve 3.3' de LR testi ile elde edilen sonuçlar incelendiğinde, modellerde birim etkinin bulunmadığını belirten H_0 hipotezi reddedilerek, her iki modelin de birim etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Modelin birim etkisini içerdiği sonucuna ulaştıktan sonra, uygun modelin sabit etkiler modeli mi ve tesadüfi etkiler modeli mi olduğunu belirleyebilmek için Hausman Testi'nden yararlanılmıştır.

Tablo 3.4: 1. Grup Ülkeler İçin Hausman Testi

Katsayılar	(b)	(B)	(b-B)	Sqrt (diag/U_b-U_β)
	Sabit Etki	Tesadüfi Etki	Fark	S.E.
CGD	0.2792969	0.2467007	0.0325962	0.0188727
INF	-0.0069942	-0.346377	0.0276434	0.0051972
RMS	0.5744367	0.4926229	0.0818138	0.0276869
REXR	0.4024073	0.5215189	-0.1191116	0.0689823
CA	0.0005798	0.0009544	0.0003745	0.0001409
HAUSMAN Test	38.06 Prob>chi2 = 0.0000			

Tablo 3.5: 2. Grup Ülkeler İçin Hausman Testi

Katsayılar	(b)	(B)	(b-B)	Sqrt (diag/U_b-U_β)
	Sabit Etki	Tesadüfi Etki	Fark	S.E.
CGD	-0.0764712	-0.0452125	-0.0312587	0.0606027
INF	0.1292589	0.149042	-0.019783	0.0012252
RMS	1,15987	1,19287	-0.0329995	0.0317933
REXR	0.6436256	0.526968	0.1166575	0.0319057
CA	0.0155153	0.0117309	0.0037844	
HAUSMAN Test	54.64 Prob>chi2 = 0.0000			

Hipotezler:

$H_0 : E (\mu_i | X_{i,t}) = 0$ Birim etkileri tesadüfidir.

$H_1 : E (\mu_i | X_{i,t}) \neq 0$ Birim etkileri sabittir.

Hausman test istatistiğine göre olasılık değerinin 0.05'den küçük olmasıyla H_0 hipotezi iki model içinde reddedilmiştir. Modellerin, tek yönlü (birim etkili) sabit etkiler modeli olduğu sonucuna varılmıştır. Modellerde varsayımlardan sapma olup olmadığının testleri de yapılmış, sonuçlar aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

3.6: 1. Grup Ülkeler için Varsayımlardan Sapmaların Testleri

Ftest	F(11, 115) = 19.71 (0.0000)
Wald Test	chi2 (12) = 737.01 (0.0000)
Bhargava Durbin Watson	0.74747483
Baltagi-Wu LBI	1.0161965
Pesaran's Test	9.176 Pr = 0.0000

3.7: 2. Grup Ülkeler için Varsayımlardan Sapmaların Testleri

Ftest	F(10, 91) = 6.09 Prob > F = 0.0000
Wald Test	chi2 (11) = 829.16 (0.0000)
Bhargava Durbin Watson	0.84189554
Baltagi-Wu LBI	12.378.566
Pesaran's Test	16.671 Pr = 0.0000

Heteroskedasite sorununun olup olmadığı Değiştirilmiş Wald Testi ile test edilmiştir. İki modelde de olasılık değerinin 0.05'ten küçük oluşuna göre heteroskedasitenin olmadığını belirten sıfır hipotezi reddedilmiş ve modellerin heteroskedastik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Otokorelasyon sorununun testi için Bhargava Durbin Watson ve Baltagi Wu'nun En İyi Değişmez test istatistikleri hesaplanmıştır. Tablodan da görüleceği gibi, bu değerlerin iki model içinde 2'den küçük olması modellerde otokorelasyon sorunu olduğu sonucunu vermiştir.

Ardışık bağımlılığın analizi için Pesaran Test'inden faydalanılmış ve ardışık bağımlılık sorunun da olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, modellerde otokorelasyon, heteroskedasite ve ardışık bağımlılık sorunları standart hataların etkinliğini kaybetmesine sebep olmuştur. Bu nedenle varsayımdan sapmaların düzeltilmesi için Driscoll-Kraay yöntemi kullanılmıştır. Varsayımlardan sapmaların düzeltildiği birim etkili sabit etkiler modelinin analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

3.8: 1. Grup Ülkeler için Varsayımlardan Sapmaların Düzeltildiği Model

Bağımlı Değişken (DCPS)	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hatalar	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
CGD	0.2792969	0.0877427	3.18	0.009
INF	-0.0069942	0.0220145	-0.32	0.757
RMS	0.5744367	0.06726	8.54	0.000
REXR	0.4024073	0.0975462	4.13	0.002
CA	0.0005798	0.00021	2.76	0.018
SABİT	-25.40855	13.79102	-1.84	0.093* (0.10 anlamlılık derecesi)
R ²	0.6547			
Ftest (5,11)	279.93			

3.9: 2. Grup Ülkeler için Varsayımlardan Sapmaların Düzeltildiği Model

Bağımlı Değişken (DCPS)	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hatalar	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
CGD	-0.0764712	0.0972493	-0.790	0.450
INF	0.1292589	0.0328667	3.93	0.003
RMS	1.15987	0.0563971	20.57	0.000
REXR	0.6436256	0.0584586	11.01	0.000
CA	0.01551153	0.0034372	4.51	0.001
SABİT	-77.32497	12.36925	-6.25	0.000
R ²	0.8402			
Ftest (5,11)	677.94			

Tablo 3.8’de yer alan 1. grup ülkelerin sonuçlarına bakıldığında, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü % 66 olarak ölçülmüştür. Tablo 3.9’de yer alan 2. grup ülkelerde ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü %84’tür. İki ülke grubu karşılaştırıldığında özel sektöre verilen kredilerinin ortalaması Avrupa Birliği ortalamasının altında kalan ve çoğunluğunu geçiş ekonomilerinin oluşturduğu ülkelerde makroekonomik değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir. Özel sektöre verilen kredilerin bileşenlerinin incelendiği modelde, 1. Grup ülkeler için enflasyon negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamsızken, merkezi hükümet borçları, para arzı, reel efektif döviz kuru, nakit açığı/fazlası değişkenleri anlamlı ve pozitif işaretli bulunmuştur. 2. Grup ülkeler için merkezi hükümet borçları negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamsızken, enflasyon, para arzı, reel efektif döviz kuru, nakit açığı/fazlası değişkenleri anlamlı ve pozitif işaretli bulunmuştur. Analiz sonuçlarına göre elde edilen modeller aşağıdaki gibidir:

1. grup ülkeler için özel sektöre verilen kredilerin bileşenleri:

$$DCPS_{it} = -25.40855 + 0.2792969CGD_{it} + 0.5744367RMS_{it} + 0.4024073REXR_{it} + 0.0005798CA_{it} + u_{it}$$

2. grup ülkeler için özel sektöre verilen kredilerin bileşenleri:

$$DCPS_{it} = -77.32497 + 0.1292589INF_{it} + 1.15987RMS_{it} + 0.6436256REXR_{it} + 0.0151153CA_{it} + u_{it}$$

3.3.2.2. Ekonomik Büyüme ve Özel Sektöre Verilen Krediler Arasındaki İlişki

Finansal sistem, bankalar ve diğer finansal kuruluşlardan oluşan ve asıl fonksiyonu tasarrufların yatırımlara aktarılması olan bir mekanizmadır. Bu noktada özel sektöre verilen krediler, tasarrufların yatırımlara aktarılmasını sağlayan, finansal aracılığın etkinliğini ölçen ve böylece finansal sistemin gelişmişliğini de gösteren önemli bir gösterge niteliğindedir. Gelişen finansal sistemler finansal kalkınmayı da beraberinde getirmektedir. Özcan 2012 yılında yaptığı çalışmasında; finansal sistemin yerine getirdiği fonksiyonların iyileşmesi ve gelişmesi şeklinde tanımlanabilen finansal kalkınmanın ekonomik büyümeye olumlu bir etkisi olduğunun kabul edildiğini belirtmiştir.²⁰

İktisat literatüründe bu konu üzerinde birçok çalışma yapılmış, ancak kesin bir yargıda bulunulmamıştır. Genel olarak kabul gören şudur ki; finansal sistemin fonksiyonlarının her biri tasarruf ve yatırım kararları üzerinde belirleyicidir ve ekonomik büyümeye etki etmektedir. Ancak sürekli değişen ve giderek karmaşıklaşan ekonomik yapı ve ilişkiler söz konusu olduğunda ilişkinin bileşenleri zaman içerisinde değişmektedir.²¹

Planlı ekonomilerde bu süreç, finansal sektörün piyasaya yönelik unsurları ile birlikte, idari düzenlemeler tarafından yürütülmektedir. Gelişmekte olan piyasa ekonomileri, aracılık fonksiyonlarını sağlamada bankacılık sektörüne verdiği önemle dikkat çekmektedir. Buna karşın modern ekonomilerde, para ve sermaye piyasalarında aracılık faaliyetlerini yerine getirmede piyasaya yönelik çok çeşitli kuruluş, araç ve altyapı bulunmaktadır.

Başarılı bir finansal sektör, kaynakları yatırım fırsatlarına vade, miktar ve risk unsurlarıyla yönlendiren, geniş ve sürekli finansman tekniklerinin bütünüdür. Ancak, birçok ülkenin bankalarının egemen olduğu finansal sektörlere

²⁰ Figen Özcan, “Finansal Kalkınma ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki: Dünya Ülkeleri ve Türkiye Örneği”, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, 2007, s.9

²¹ K. Batu Tunay, “Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyümeye Olan Etkileri”, **Finans Politik- Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Şubat 2012, s.23

sahip olmalarının yanı sıra, bazı gelişmiş ekonomileri de içeren çok sayıda ülkede sermaye piyasaları az gelişmiştir.²² Bu nedenle özel sektörün gelişmesi de sınırlı kalmıştır.

Özel sektöre verilen krediler finansal gelişmenin göstergesi olarak çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır. King ve Levine (1993), Loayza ve Ranciere (2002), Rioja ve Valev (2002), Figen Özcan (2007) ve Erzen Söğüt (2008) örnek verilebilecek bazı çalışmalardandır.

Çalışmanın bu bölümünde, 2000-2010 dönemi içerisinde ele alınan 27 ülke için özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Model aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

$$GDP_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 DCPS_{it} + u_{it}$$

Analiz edilen modelde bağımlı değişken olarak Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GDP), bağımsız değişken olarak Özel Sektöre Verilen Krediler (DCPS) kullanılmıştır. Analiz, Tablo 3.1.'de yer alan 1. ve 2. grup ülkeler ayırımına göre yapılmış ve her ülke için bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi bulunmuştur.

Tablo 3.10: 1. Grup Ülkelerde Birim Etkisinin Test Edilmesi

Bağımlı Değişken (GDP)	Katsayı	Standart Hata	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
DCPS	-0.0409005	0.0062404	-6.55	0.000
SABİT	7.165112	0.9421439	7.61	0.000
LR Test	14.65	Prob > chi2 = 0.001		

Tablo: 3.11: 2. Grup Ülkelerde Birim Etkisinin Test Edilmesi

Bağımlı Değişken (GDP)	Katsayı	Standart Hata	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
DCPS	-0.0796473	0.0147459	-5.4	0.000
SABİT	7.611593	0.8244577	9.23	0.000
LR Test	0	Prob>chi2=0.000		

²² Özcan, a.g.e. s. 63

Hipotezler:

$$H_0: \sigma_{\mu} = 0$$

$$H_1: \sigma_{\mu} \neq 0$$

Analiz sonuçlarına göre 0.05'ten küçük çıkan olasılık değeri ile her iki modelde birim etkinin var olduğu sonucuna ulaşılmış ve H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 3.12: 1. Grup Ülkeler için Hausman Testi

Katsayılar	(b)	(B)	(b-B)	Sqrt (diag/U_b- U_β)
	Sabit Etki	Tesadüfi Etki	Fark	S.E.
DCPS	-0.0508034	-0.0249849	-0.258185	0.0040118
HAUSMAN Test	41.42 Prob > chi2 = 0.000			

Tablo 3.13: 2. Grup Ülkeler için Hausman Testi

Katsayılar	(b)	(B)	(b-B)	Sqrt (diag/U_b- U_β)
	Sabit Etki	Tesadüfi Etki	Fark	S.E.
DCPS	-0.1256531	-0.0796473	-0.0460058	0.0127933
HAUSMAN Test	12.93 Prob>chi2=0.000			

Hipotezler:

$$H_0 : E (\mu_i | X_{i,t}) = 0 \quad \text{Birim etkileri tesadüfidir.}$$

$$H_1 : E (\mu_i | X_{i,t}) \neq 0 \quad \text{Birim etkileri sabittir.}$$

Uygun modelin sabit etkiler modeli mi tesadüfi etkiler modeli mi olduğunu test eden Hausman Testi sonuçlarına göre, olasılık değeri her iki model için de 0.05'ten küçük çıkmış ve modellerin sabit etkiler modeli olduklarını ifade eden H_1 hipotezi reddedilememiştir.

Birim etkili sabit etkiler modelinin varsayımlardan sapmaları için yapılan testlerin sonuçları aşağıdaki gibi çıkmıştır:

Tablo 3.14: 1. Grup Ülkeler için Varsayımlardan Sapmaların Testleri

Ftest	F (13, 139) = 4.53	Prob>F = 0.000
Wald Test	Chi (14) = 28.56	Prob > chi2 = 0.000
Bhargava Durbin Watson	1. 7151038	
Baltagi-Wu LBI	1. 882189	
Pesaran's Test		24. 027, Pr = 0.000

Tablo 3.15: 2. Grup Ülkeler için Varsayımlardan Sapmaların Testi

Ftest	F(12, 129)=1.38	Prob>F=0.1836
Wald Test	Chi(13)=200.04	Prob>Chi2=0.000
Bhargava Durbin Watson	1. 6020972	
Baltagi-Wu LBI	1. 6689836	
Pesaran's Test		17. 918 Pr=0.000

Değiştirilmiş Wald Testi iki grup içinde modellerin heteroskedastik olduğu sonucunu vermiştir. Bhargava Durbin Watson testi ile modellerde otokorelasyon sorunu olup olmadığı test edilmiş ve değerlerin 2'den küçük çıkmasıyla otokorelasyon sorununun var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ardaşık bağımlılığın analizi için Pesaran testi yapılmış ve modellerde ardaşık bağımlılık sorununun da olduğu tespit edilmiştir. Varsayımdan sapmaların düzeltildiği nihai modeller aşağıdaki gibi bulunmuştur:

Tablo 3.16: 1. Grup Ülkeler için Varsayımlardan Sapmaların Düzeltildiği Model

Bağımlı Değişken (GDP)	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hatalar	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
DCPS	-0.0508034	0.0170959	-2.97	0.011
SABİT	8.469941	2.098076	4.04	0.001
R ²	0.2852			
Ftest (1,13)	8.83			

Tablo 3.17: 2. Grup Ülkeler için Varsayımlardan Sapmaların Düzeltildiği Model

Bağımlı Değişken (GDP)	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hatalar	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
DCPS	-0.1256531	0.0529946	-2.37	0.035
SABİT	9.90013	2.169802	4.56	0.001
R ²	0.2431			
Ftest (1,12)	5.62			

Varsayımlardan sapmaların düzeltildiği nihai modellerde, iki ülke grubu içinde özel sektöre verilen kredilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu, ancak ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni açıklama gücü 1. grup ülkelerde 0.28, 2. Grup ülkelerde 0.24 olarak çıkmıştır. Ekonomik büyümeye etki eden faktörlerin çokluğu düşünüldüğünde korelasyon katsayılarının beklenildiği gibi çıktığı söylenebilir. Ele alınan 2000-2010 yılları arasında, kredi tabanlı krizlerin yaşanmış olması özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini negatife çevirdiği düşünülmektedir. Analiz sonuçlarına göre elde edilen modeller aşağıdaki gibidir:

1. grup ülkeler için özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi

$$GDP_{it} = 9.90013 - 0.0508034DCPS_{it} + u_{it}$$

2. grup ülkeler için özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi

$$GDP_{it} = 8.469941 - 0.1256531DCPS_{it} + u_{it}$$

3.4. Bulguların Değerlendirilmesi

Özel sektöre verilen kredilerin, hem ekonomik hem de sosyal açıdan birçok faktörden etkilendiği bilinmektedir. Özel sektöre kredi veren kuruluşlar kredi arzlarını gerçekleştirirken kararlarını makroekonomik göstergelere dayandırır. Eğer makroekonomik göstergelerde kırılmalar söz konusu ise, kredi arz eden taraf özel sektör yerine kamu sektörüne kredi vermeyi tercih edecektir ya da kredi arzını daraltacaktır. Zira özel sektöre kredi vermek riskli bir hal alacaktır. Bu durumun sonucunda finansman bulmakta zorlanan işletmelerin ekonomik faaliyetleri duraksayacak ve bitme noktasına gelecektir. Kamu borçları, enflasyon, finansal piyasaların serbestleşmesi ve entegrasyon, bankacılık sektöründe yapılan reformlar, özelleştirmeler özel sektöre verilen kredileri etkileyen diğer durumlar olarak belirtilmektedir.

Bu çalışmada özel sektöre verilen kredilerin bileşenleri olarak; Merkezi Hükümet Borçları, Enflasyon, Para Arzı, Reel Efektif Döviz Kuru ve Nakit Açığı/Fazlası kullanılmıştır. Ele alınan 2000-2010 yılları arasında 27 ülke analize dahil edilmiştir. Avrupa Birliği'nde 2000-2010 yılları arasında özel sektöre verilen kredilerin ortalaması alınmış ve ülke ortalamalarının bu değer altında ya da üstünde

oluşuna göre sınıflandırma yapılmıştır. Bu anlamda ortalamanın üzerinde olan ülkeler 1. grup²³ ve ortalamanın altında olan ülkeler 2. grup²⁴ olarak adlandırılmıştır.

1. grup ülkelerde özel sektöre verilen kredilerin bileşenleri incelendiğinde, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü 0.65 olarak gözlenmiştir. Ülkelerin çoğunun üst gelir grubuna dahil olduğu göz önüne alınırsa bu grup için ele alınan makroekonomik değişkenlerin özel sektöre verilen krediler üzerindeki etkisinin 0.65 olması olası bir sonuçtur. Gelişmiş ekonomilerde makroekonomik göstergeler daha az kırılabilir, riskler daha düşük ve finansal derinlik fazla olduğundan göstergelerin daha istikrarlı olması beklenmektedir. Dolayısıyla bu olumlu beklenti gerekli düzenlemeleri de beraberinde getireceğinden özel sektöre verilen krediler makroekonomik değişkenlere daha dirençlidir. Analiz sonuçlarına göre 2. grup ülkelerde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü 0.84'tür. Çoğunluğunu geçiş ekonomilerinin oluşturduğu 2. grup ülkelerde, özel sektöre verilen kredilerin makroekonomik göstergelerden daha fazla etkilendiği görülmüştür. Finansal istikrarsızlığın ve güvensizliğin olduğu ortamlarda makroekonomik göstergeler daha değişken olmakta ve daha fazla unsurdan etkilenmektedir. Dolayısıyla daha fazla etki göstermeleri beklenir.

Merkezi hükümet borçları 2. grup ülkelerde istatistiksel olarak anlamsızken, 1.grup ülkelerde istatistiksel olarak anlamlıdır ve özel sektöre verilen krediler üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Normal şartlar altında, merkezi hükümet borçlarının artıyor olmasının ekonomik beklentilerin olumsuz etkilenmesine ve risk seviyesinin artmasına sebep olduğu bilinmektedir. Ayrıca borçlardaki artış vergileri arttırıp özel sektör yatırımlarını olumsuz yönde etkilerken, özel sektöre verilen kredilerin hacminin de daralmasına sebep olmaktadır. Ancak 1. grup ülkelerin analiz sonuçlarına göre, ele alınan 2000-2010 yılları arasında merkezi hükümet borçlarının özel sektöre verilen krediler üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir.

²³ Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere

²⁴ Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Yunanistan, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Türkiye

Dolayısıyla sonuçlar, iktisat literatüründe “Crowding-out” olarak adlandırılan devlet borçlarının özel sektörü dışlama etkisinin 1.grup ülkelerde bu dönemde ortaya çıkmadığını göstermektedir. Merkezi hükümet borçlarındaki 1 birimlik artış özel sektöre verilen kredileri 0.27 oranında arttırmıştır.

Enflasyon oranı, 1. grup ülkelerde istatistiksel olarak anlamsızken, 2. grup ülkelerde anlamlı ve pozitif işaretlidir. İktisat literatüründe enflasyon ve kredi arasındaki ilişkiye iki türlü bakılmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki enflasyonun ekonomik istikrarı bozacağı ve krediler üzerinde negatif etki yaratacağıdır. Bir diğer yaklaşım, enflasyonist ortamlarda artan talebin, kredi talebini arttırıcı etki yaratacağıdır. Geçiş ekonomilerinin büyüme süreçlerinin krizlere rağmen devam ettiği 2000-2010 yılları arasında, 2. grubu oluşturan söz konusu ülkelerde enflasyon oranlarının yükselme trendinde olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre, enflasyon oranında meydana gelen 1 birimlik artışın özel sektöre verilen kredileri 0.12 oranında arttırdığı görülmüştür. Bu durumun sebebi, ülkelerdeki enflasyonist ortam olarak değerlendirilmektedir.

Hoffman ve diğerleri 2006 yılında yaptıkları çalışmalarında, Avrupa Birliği ülkelerinde kredilerin özel sektör için önemli bir finansman kaynağı olduğunu ve kredilerdeki gelişme için de enflasyonun gelecek dönem değerlerinin öngörüsünün önemli bir bilgi kaynağı olduğunu belirtmiştir.²⁵

Para arzının özel sektöre verilen krediler üzerindeki etkisi hem 1. grup, hem 2. grup ülkelerde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif işaretli çıkmıştır. Para arzında yaşanacak istikrarlı artışın özel sektöre verilen krediler üzerinde pozitif bir etki yaratacağı bilinmektedir. Para arzı verisi olarak M2 kullanılmıştır. M2, literatürde geniş tanımlı parasal büyüklük olarak adlandırılmaktadır ve finansal büyüklüğün bir ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Analiz sonuçlarına göre para arzında meydana gelen 1 birimlik artış bağımlı değişkeni 1. grup ülkelerde 0.57, 2. grup ülkelerde 1.15

²⁵ Baris Hofmann, Sandra Eickmeier, Andreas Worms, “Macroeconomic Fluctuations and Bank Lending Evidence For Germany and Euro Area”, **Deutsche Bundesbank Discussion Paper**, 2006, s.11

oranında arttırmıştır. Para arzındaki artışın özel sektöre verilen krediler üzerinde yarattığı etkinin 2. grup ülkelerde 1. grup ülkelere göre daha fazla olması, bu gruptaki ülkelerin likiditelerinin özel sektöre verilen kredilere daha çok dönüştüğü sonucunu vermektedir. Bu aşamada özel sektörün kredi talebinin karşılanmasının para arzını arttırarak mümkün olabildiği söylenebilir. Ancak para arzındaki artış ile kredilerdeki artış arasında bir denge sağlanmalıdır. Eğer, para arzındaki artış kredilerdeki artıştan az olursa, verilen kredilerin geri ödemelerinin zorlaştığı dönemlerde ekonomik krize zemin hazırlanmış olur.

Reel efektif döviz kuru, 1. grup ve 2. grup ülkelerde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif işaretli bulunmuştur. Analiz sonuçlarına göre reel efektif döviz kurunda meydana gelen 1 birimlik artış özel sektöre verilen kredileri 1. grup ülkelerde 0.40, 2. grup ülkelerde 0.64 etkilemektedir. Konuşkan 2006 yılında yaptığı çalışmasında, “Dünyada küreselleşme eğilimi ile şekillenen yeni sistemde, ekonomilerin karşılıklı olarak birbirine bağlı ve dış gelişmelere karşı oldukça duyarlı hale geldiğini” belirtmektedir.²⁶ Küreselleşen ve ticari anlamda sınırların kalktığı ekonomilerde özel sektörü oluşturan kuruluşlar, direk ya da dolaylı yollardan ithalatın ve ihracatın içinde bulduklarından kurlardaki değişikliklerden daha çabuk ve her geçen gün daha fazla etkilenmektedirler. Burada ortaya çıkabilecek kur riski, özel sektöre verilen kredileri daraltabilir, yatırımları azaltabilir ve ekonominin büyüme hızı yavaşlatabilir. Tablo 3.8 ve 3.9’daki analiz sonuçlarına göre, reel efektif döviz kurunun bağımlı değişken üzerinde 2. grup ülkelerde 1. grup ülkelere oranla daha fazla etkili olduğu gözlenmiştir. Reel efektif döviz kurundaki oynaklığın krizin öncü göstergelerinden bir tanesi olduğu kabul edildiğinde, iki ülke grubu için etkinin yüksek gözlenmesi ülkelerin 2000-2010 yılları arasında yaşanan küresel krizlerden oldukça fazla etkilendiğini ve bu dönemde yaşanan krizlerin küresel çapta etkiler yarattığını göstermektedir.

Nakit açığı/fazlası, hem 1. grup hem 2. grup ülkeler için istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ancak özel sektöre verilen krediler üzerindeki etkisi diğer değişkenlere nazaran düşük bulunmuştur. 1. grup ülkelerde bu etki -0.05’ken, 2.

²⁶ Ayşe Konuşkan, “**Döviz Kuru Belirsizliğinin Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi**”, İzmir, 2006, s.6, Yüksek Lisans Tezi

grup ülkelerde -0.0155 olarak gözlenmiştir. Ülkelerde nakit açığı ortaya çıktığında, iç finansman yöntemleri kullanılarak bu açığın kapatılması söz konusu olmaktadır. Fazla olması durumunda, bu fazlalığın finansman olarak nerelere kanalize edildiği önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümeye etkileri de ayrı bir model olarak iki ülke grubu için incelenmiştir. 2000-2010 yılları arasında, iki ülke grubu içinde özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif olarak gözlenmiştir. Özel sektöre verilen kredilerde artış yaşanmasına rağmen ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etki yaratmasının çeşitli sebepleri olmakla birlikte ele alınan zaman aralığının da ekonomik koşulları göz ardı edilmemelidir. 1. grup ülkelerde özel sektöre verilen kredilerdeki 1 birimlik artış, GSYİH'yi 0.05 azaltmaktayken, 2. grup ülkelerde bu negatif etki 0.12 olmuştur.

Gerek Avrupa Birliği ülkelerinde gerekse Türkiye'de 2000-2010 yılları arasında özel sektöre verilen kredilerde artış olduğu gözlenmekle birlikte, aslında ekonomik büyüme üzerinde ki negatif etkisi beklenen bir sonuç olmuştur. Zira söz konusu dönemde yaşanan küresel krizlerden en fazla bankacılık sektörü ve özel sektör etkilenmiştir. Özel sektöre verilen kredilerde artış yaşansa bile bu artışın ekonomik büyüme üzerinde negatif etki yaratmış olması kredilerin doğru yerlerden sağlanamamasından, ekonomik büyümeye en fazla katkı sağlayacak şekilde kullanılmamasından ve doğru alanlara aktarılamamasından kaynaklıdır. Dolayısıyla krediler verimli kullanılmamış ve geri ödenmesi sorunlu hale gelmiştir. Bu anlamda, Arslan ve Yapraklı bankaların ekonomik açıdan finansal sisteme çekilen fonların öncelikli olarak ekonomik kalkınmaya en yüksek katkıyı sağlayacak olan alanlara yönlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.²⁷

²⁷ İbrahim Arslan, Sevda Yapraklı, "Banka Kredileri ve Enflasyon arasındaki ilişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz(1983-2010)", **İstanbul Üniversitesi Ekonometri ve İstatistik E-Dergisi**, 2008, Sayı 7, sf.89

Tablo 3.18: 2000-2010 Yılları Arasında Özel Sektöre Verilen Kredilerin Ekonomik Büyüme Etkileri

1. Grup Ülkeler		2. Grup Ülkeler	
Bağımlı Değişken (GDP)	Katsayı	Bağımlı Değişken (GDP)	Katsayı
1. Avusturya	-0.96	1. Bulgaristan	-0.15
2. Belçika	-2.67	2. Çek Cumhuriyeti	-1.2
3. Danimarka	1.57	3. Estonya	3.65
4. Fransa	-2.15	4. Finlandiya	1.54
5. Almanya	-1.56	5. Yunanistan	2.49
6. İrlanda	3.04	6. Macaristan	-1.18
7. İtalya	3.14	7. Litvanya	2.61
8. Lüksemburg	2.3	8. Letonya	-0.3
9. Malta	-0.91	9. Polonya	-1.43
10. Hollanda	1.63	10. Romanya	-2.53
11. Portekiz	0.24	11. Slovak Cumhuriyeti	-0.75
12. İspanya	1.59	12. Slovenya	-0.16
13. İsveç	-0.68	13. Türkiye	-2.57
14. İngiltere	1.6		

Tablo 3.18’de, 2000 ve 2010 yılları arasında 1. ve 2. grup ülkeler için özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri bulunmaktadır. 1. grup ülkelerde Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Malta ve İsveç negatif etkiliyken, Danimarka, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya ve İngiltere pozitif etkili bulunmuştur. 2. grup ülkelerde ise sonuçların Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya ve Türkiye için negatif etkili, Estonya, Finlandiya, Yunanistan ve Litvanya için pozitif etkili olduğu görülmüştür.

2. grup ülkelerin çoğunluğunu oluşturan ve Avrupa Birliği tarafından “Geçiş Ekonomileri” olarak adlandırılan ülkelerin Avrupa Birliği’ne üyelikleri 2004 yılında gerçekleşmiştir.²⁸ 1980’li yılların sonuna kadar dış ekonomi ile sınırlı bir politika izleyen bu ülkeler, 1990’lı yıllarda yaptıkları anlaşmalar ile Avrupa Birliği’ne gümrüksüz giriş hakkı kazanmışlardır. Avrupa Birliği’ne tam üyelik ile birlikte bu

²⁸ Avrupa Birliği 2004 genişlemesiyle Birliğe üye olan ülkeler: Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Malta, Slovenya, Slovak Cumhuriyeti.

ülkelere gerek yurt içi gerekse yurt dışı olmak üzere daha fazla yatırım yapılmaya başlanmış, rekabetin arttırılmasına çalışılmıştır. Bu ülkeler için gelişmeler olumlu olsa da Avrupa Birliği genelinde makroekonomik göstergelere bu durumun kısa vadede pek yansımadağı gözlenmiştir.

1995 yılında AB üyesi olan Avusturya'da 2000-2010 yılları arasında özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz sonuçlarına göre negatif olarak bulunmuştur. 2000 yılından sonra GSYİH oranları istikrarlı bir artış gösterememiş, 2008 yılında da küresel ekonomik kriz sebebiyle büyüme oranı %2.0 olmuştur. Krizin etkilerini taşıdığı 2009 yılında ise ekonomi % 3.8 oranında daralmıştır. 2010 yılında ise toparlanma dönemine geçilerek %2.3 oranında büyüme kaydedilmiştir. Büyüme oranındaki gerilemede ekonomisi büyük çapta ihracata bağımlı olan Avusturya'nın ihracatındaki daralmanın büyük payı olmuştur.²⁹ 2000-2010 yılları arasında Avusturya'da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı belli bir oranda tutulmaya çalışılmıştır. Ancak ekonomik kriz yaşanan yıllarda GSYİH oranlarının düşmesine rağmen özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payında düşüş yaşanmamıştır.

Dünya'nın en gelişmiş pazar ekonomilerinden bir tanesi olan Belçika, ekonomik yapı itibariyle dış ticarete bağılı olan Avrupa Birliği ülkelerinden bir tanesidir. 2000-2010 yılları arasında özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümeye olan etkisi negatif olmuştur. 2000 yılında % 3.9 olan büyüme oranı, 2001 yılında % 0.7'ye kadar düşmüştür. Devam eden senelerde toparlanmaya çalışan Belçika ekonomisi büyüme oranlarını arttırmış olsa da 2008 küresel kriziyle ivme kaybetmiş, 2009'da artış eğilimine geçmiştir.³⁰ Belçika'da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı 2004 yılına kadar bir miktar düşüş gösterse de sonraki dönemlerde çok büyük değişikliğe uğramadağı gözlenmektedir.

²⁹ T.C. Viyana Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Avusturya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011"

³⁰ T.C. Brüksel Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Belçika'nın Genel Ekonomik durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010-2011"

Danimarka ekonomisi, 2000-2003 yılları arasında durgunluk dönemi yaşamış, ilerleyen yıllarda yatırımlarda ve ihracatta yaşanan gelişmelerle büyüme hızını arttırmıştır. Ancak, ekonomi 2007 yılında yavaşlamış 2008 yılında da küresel krizin etkisiyle büyüme oranı düşme eğilimine girmiştir. Bu düşme eğiliminin nedeni yükselen faiz oranlarıyla gayrimenkul piyasasındaki durgunluk ve tüketicinin alım gücünün düşmesi olarak değerlendirilmektedir. Danimarka’da özel sektörü oluşturan işletmelerin çoğunluğu küçük ve orta ölçekli olduklarından değişen koşullara çabuk uyum sağlanmış, bu sayede piyasa mevcut arz ve talebe göre kolayca şekillenebilmiştir. Ayrıca firmaların yarattıkları katma değer yüksek olduğundan Danimarka en gelişmiş ülkeler arasına girmiştir.³¹ Danimarka’da özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif olarak gözlenmiş ve GSYİH içindeki payı 2000-2001 yıllarında düşüş gösterse de 2002 yılından itibaren artış trendinde olmuştur.

Avrupa Birliği kurucu üyelerinden biri olan Fransa’da büyüme oranları 2000 yılından itibaren belirgin bir artış gösterememiş, 2008 krizi ile birlikte düşme eğiliminde olmuştur. 2009 yılında % 2.7 oranında küçülen ekonomi 2010 yılında toparlanmaya başlamıştır. Ekonomide iç pazarın canlanmaya başlamasıyla 2010 yılında büyüme bir önceki yıla göre % 1.5 artış göstermiştir.³² 2000-2010 yılları arasında Fransa’da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı çok büyük oranlarda olmamakla birlikte artış göstermiştir. Ancak Fransa’da söz konusu dönemde özel sektöre verilen krediler ekonomik büyüme üzerinde negatif etkili olmuştur.

Avrupa Birliği’nin en güçlü ekonomilerinden biri olan Almanya’da 2000 yılından 2010 yılına dek ekonomik büyüme hızı zaman zaman bir önceki yıla göre düşüş göstermiş, ancak yine de büyümede istikrar yakalanmıştır. Almanya’da büyüme oranındaki artışın önemli bir kaynağı özel tüketim harcamalarındaki artış olarak gösterilmektedir. Ayrıca, iç talepte yaşanan daralmanın ithalatı sınırlaması ve

³¹ T.C. Kopenhag Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “**Danimarka’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010**”

³² T.C. Paris Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “**Fransa’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011**”

ihracatı arttırması da büyümenin bir diğer kaynağı olarak gösterilmektedir.³³ Almanya’da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı 2000 yılından 2007 yılına dek azalış göstermiş, sonrasında artmaya başlasa da küresel krizin etkilerinin görüldüğü 2009 yılından itibaren azalışa geçmiştir. Özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümeye etkisi de negatif olarak gözlenmiştir.

İrlanda, Avrupa Birliği ülkeleri arasında dış ticaret fazlası veren tek ülke özelliği taşımaktadır. Petrol, hammadde ve diğer temel ürünlerin sağlanması bakımından dışa bağımlı olan ülkede, 1985 yılından bu yana ihracat oranlarında artış kaydedilmektedir. 2010 yılında yapılan değerlendirilmelere göre, ülkedeki ihracatın %65’i çok uluslu firmalar tarafından yapılmaktadır. 1000’e yakın firma İrlanda’yı merkez olarak seçmiştir. Yabancı yatırımlar ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından bir tanesidir. İrlanda da, 2008 yılında yaşanan krizden etkilenen küçük ve orta ölçekli firmalar için destek programları uygulanmış, ihracatın sürdürülebilir olması için firmalar teşvik edilmiştir.³⁴ 2010 yılına dek büyüme oranlarında belirgin bir artış gözlenemeyen İrlanda’da, özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payları artış eğiliminde olmuş, özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümeye etkileri de pozitif yönde olmuştur.

Dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan İtalya, önemli bir pazar olarak da değerlendirilmektedir. İtalya’da ekonomi içerisinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin baskın olduğu gözlenmektedir. Ülke ekonomisi 2005 yılından bu yana büyümede olumlu gelişmeler kaydettiyse de, 2008 krizi nedeniyle iç talepte ve ihracatta ciddi düşüşlerle karşı karşıya kalmıştır.³⁵ Özellikle 2009 yılında küresel krizin etkileri sebebiyle ekonomi yaklaşık %5 oranında küçülmüştür. 2000-2010 yılları arasında İtalya’da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki paylarında artış gözlenmiştir, ekonomik büyümeye etkisi ise pozitif yönde olmuştur.

³³ T.C. Berlin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “**Almanya’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010**”

³⁴ T.C. Dublin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “**İrlanda Ekonomisi ve Türkiye İle Ekonomik ve Ticari İlişkileri 2010**”

³⁵ T.C. Roma Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “**İtalya’nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011**”

Hollanda ekonomisi, hem özel sektörün hem de kamu sektörünün büyük roller oynadığı önemli bir pazardır. Gerek yurt içi, gerekse yurt dışı ticaretin güçlendiği ve refah seviyesinin yüksek olduğu Avrupa Birliği ülkelerinden bir tanesidir. Hollanda hükümeti kamu-özel sektör iş birliğine önem vermiş ve bazı büyük şirketlerde ve sektörlerde pay sahibi olmuştur. Hollanda ekonomisi Avrupa'nın en güçlü ekonomilerinden birisi olmakla birlikte dünya ticaretindeki dalgalanmalara karşı en duyarlıdır. 2009 yılında yapılan istatistiklere göre, dünyadaki 500 büyük şirketin 400'ünün Hollanda da ofisi bulunmaktadır. Ayrıca ekonomik büyümenin önemli bir kısmını ihracat oluşturmaktadır. Bu nedenle finansal sektöre yapılan tüm desteklere rağmen küresel krizden etkilenmiş, ekonomik durgunluk yaşanmıştır.³⁶ Özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif gözlendiği Hollanda'da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payları 2000-2010 yılları arasında artış göstermiştir.

1986 yılında Avrupa Birliği'ne dahil olan İspanya, yüksek ve sürdürülebilir ekonomik büyüme hedefi ile gelişmiş ülkelerin sahip olduğu sanayileşmiş bir ekonomik yapıya ulaşmaya çalışmıştır. Bu süreç içerisinde devletin ekonomiye olan müdahalesi azalma eğiliminde olmuş, yoğun bir özelleştirme programı uygulanmıştır. 2000 yılında başlayan ekonomik patlama Euro'ya geçişle birlikte hız kazanmış, faiz oranlarında düşüş yaşanmış, yatırımlarda ve dolayısıyla istihdamda da artış yaşanmıştır. 2005 yılında Avrupa Birliği ortalamasının da altında bir işsizlik oranına ulaşılmış, ancak devam eden dönemde 2008 yılında yaşanan kriz sebebiyle İspanya'da yaklaşık 400.000 iş yeri kapanmış, işsizlik %18 gibi yüksek bir değere ulaşmıştır. Bu dönemde devlet özel sektörün harcamalarını arttırmaya yönelik olarak vergi indirimini sağlamış, kredi talebinin arttırılması konusunda girişimlerde bulunmuştur.³⁷ İspanya'da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payının 2000-2010 yılları arasında artış gösterdiği gözlenmiştir. Ayrıca ekonomik büyüme üzerindeki etkisi de pozitifdir.

³⁶ T.C. Lahey Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Hollanda'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011"

³⁷ T.C. Madrid Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "İspanya Genel Ekonomik Durum ve Türkiye-İspanya Ticari ve Ekonomik İlişkileri 2010"

Avrupa Birliği'nin en büyük ülkelerinden biri olan İsveç, iş dünyasının geliştiği ve dışa açıldığı bir ülkedir. 1990'lı yılların başında İsveç bankacılık ve finans sektörü kaynaklı büyük bir kriz yaşamış ve ekonomi uzun süreli bir daralma eğiliminde olmuştur. İşsizlik artmış, borçlar fazlalaşmıştır. Ekonomik darboğazdan çıkmak için İsveç hükümeti enflasyonu düşürme amacıyla bir takım politikalar uygulamış, tasarrufları arttırmaya yönelik önlemler almıştır. Bu dönemde bilgi teknolojilerine yatırımlar yapılmış, bu yatırımların olumlu geri dönüşleri ile de kriz büyük ölçüde atlatılmıştır. 2000'li yılların başında bu alanda da kriz patlak vermiş, hafif etkilerle atlatılmaya çalışılmıştır. İlerleyen yıllarda İsveç ekonomisi büyüme eğilimine girmişe de 2008 yılındaki küresel kriz, İsveç'i de olumsuz etkilemiş ekonomi yaklaşık %4.9 küçülmüştür. 2010 yılında ise, %5.5 büyüme oranıyla Avrupa'nın en hızlı büyüyen ülkelerinden bir tanesi olmuştur.³⁸ İsveç'te özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı 2000'li yılların başında düşük seviyelerde olsa da 2001 yılından itibaren artış göstermiştir. Ancak, özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif olarak gözlenmiştir.

İngiltere, izlediği ekonomik program ile makroekonomik dengenin sürdürülebilirliğini amaçlamıştır. Bu anlamda verimliliği ve istihdamı artırıcı politikalar izlemiştir. Ayrıca İngiltere'de izlenen para politikası kapsamında döviz kurları serbestçe belirlenmekte ve sermaye üzerinde kontrol bulunmamaktadır. İstatistiki bilgilere göre son 16 yıldır büyüyen İngiltere ekonomisi 2008 yılındaki küresel krizden etkilenmiş, 2009 yılında daralma dönemine girmiştir. Krizin etkisini hafifletebilmek için gerek makro gerekse mikro düzeyde bir takım önlemler alınmış ve işletmeler teşvik edilmiştir. 2009 yılının son çeyreğinden itibaren de ekonomi toparlamaya başlamıştır. İngiltere özellikle tekstil gibi yurt içi talep ihtiyaçlarını ithalat ile karşılamaktadır. Özellikle krizden sonra İngiltere hükümeti, tüketime ve kamu harcamalarına yönelik politikalar yerine üretim ve ihracata yönelik politikalar üzerinde durmaya başlamıştır. 2010 yılında yapılan değerlendirilmelere göre İngiltere, küresel ekonomide mali hizmetler sektöründe önemli bir tedarikçi konumundadır. Uluslararası banka kredilerinin ve sigortacılık işlemlerinin büyük bir

³⁸ Stokholm Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "İsveç'in Gelen Ekonomik Durum ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011"

bölümü Londra kaynaklıdır. Ayrıca hükümet, verimli ve rekabetçi bir yapıya sahip olan ve ekonomiye katkı sağlayan şirketleri destekleyerek, ekonomiye yük olan şirketleri de yönlendirerek ekonomik katma değerlerini arttıracak politikalar izlemiştir. Ayrıca KOBİ'lerin gelişimi için de bir takım uygulamalar geliştirmiştir.³⁹ İngiltere'de özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payları 2000 yılından 2007 yılına kadar artış göstermiş, 2008 yılından itibaren de önemli bir artış gözlenmemiştir. İngiltere de özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ülkelerden birisi olmuştur.

2007 yılında Birliğe tam üye olan Bulgaristan'da, hükümet uyguladığı sıkı para ve maliye politikaları ile 2009 yılına kadar her yıl ortalama % 5'lik bir büyüme oranına ulaşarak istikrarlı bir yapı sürdürmüştür. 2008 yılında % 6.2 olan büyüme oranı, 2009 yılında negatif değerlere düşmüş, ekonomi % 5.5 küçülmüştür.⁴⁰ 2000-2010 yılları arasında özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümeyi negatif etkilediği Bulgaristan'da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı 2010 yılına dek sürekli artış göstermiştir.

Çek Cumhuriyeti'nde, 2000 yılından 2004 yılına kadar istikrarlı olmasa da ekonomik büyümeyi sağlamış ve 2004 yılında Avrupa Birliği'ne dahil olmasının ardından 2005 yılında GSYİH'de büyüme % 6.3 oranında gerçekleşmiştir. Ayrıca 2005 yılında bankacılık sektörünün varlık toplamındaki artış bir önceki yıla göre GSYİH artışının iki katı kadar artmış, bu anlamda bankacılık sektörünün sağladığı kredilerde de artış yaşanmıştır. 2005 yılından sonra ekonomi büyümeye devam etmiş, ancak küresel krizle birlikte yaşanan ihracattaki daralma sonucunda ekonomi küçülmeye başlamıştır. 2007 yılında % 6.1 olan büyüme oranı 2008 yılında % 2.5 olmuş, 2009 yılında ise %4.3 oranında küçülmeye başlamıştır.⁴¹ Çek Cumhuriyeti'nde özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payları 2000 yılından 2002 yılına dek düşüş göstermiş ancak sonrasında artış gösterdiği

³⁹ T.C. Londra Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "İngiltere'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011"

⁴⁰ T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Bulgaristan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye'nin Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010"

⁴¹ Prag Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Çek Cumhuriyeti'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010"

gözlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre Çek Cumhuriyeti'nde özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümeye etkisi negatif olarak tespit edilmiştir.

Finlandiya, 1990'lı yılların başında sanayi ağırlıklı bir ülke iken, 1995'den sonra bilgi ve haberleşme teknolojileri alanında önem kazanmış özellikle 2000'li yılların başında bu sektörlerin ekonomik büyümenin önemli bir kaynağı olan bir ülke haline gelmiştir. Finlandiya ekonomisi 2000 yılından itibaren büyüme trendine girmiş, 2006 yılında % 4.9'luk bir oran ile o zamana kadar ki en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2007 yılında da %4.4 büyüme oranı ile bu süreç devam etmiş ancak 2008 yılındaki küresel kriz sebebiyle büyüme oranı %0.9 seviyelerinde kalmıştır. Krizin devam eden etkileriyle 2009 yılında ekonomi küçülmüş olsa da, 2010 yılı Finlandiya ekonomisinin kısmen toparlandığı bir yıl olmuştur. İhracat artmış, işsizlik oranları düşmüştür.⁴² 2000-2010 yılları arasında Finlandiya'da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payları artış göstermiş, ekonomik büyüme üzerinde özel sektöre verilen kredilerin etkisi pozitif olarak gözlenmiştir.

Yunanistan, 1996 yılından sonra küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte teknolojik gelişmeleri yakalayabilmek için ve Avrupa Birliği uyum sürecinde bulunması sebebiyle kamunun tekelinde olan birçok sektörü özelleştirmeye başlamıştır. 1998 yılında Avrupa Birliği'ne tam üyeliğiyle birlikte kapsamlı bir özelleştirme programına başlamıştır. 1995 yılından sonra istatistikler Yunanistan'ın diğer Avrupa Birliği ülkelerinden hızlı büyüdüğünü göstermektedir. Bu büyümede Avrupa Birliği'nden sağlanan fonların etkisinin büyük olduğu bilinmektedir. 2000 yılından sonra da hızlı büyüme devam etmiş, 2001-2005 yılları arasında Euro Bölgesinde ortalama büyüme oranı %1.4 iken, Yunanistan'da bu ortalama %4.4 olmuştur. 2008 yılındaki küresel krizden ekonomi oldukça etkilenmiş, büyüme oranları ciddi düşüş göstermiştir. 2009 yılında % 2 oranında küçülen ekonomi, 2010 yılında % 4.5 oranında küçülmüştür. Yapılan değerlendirmelere göre bu durumun en önemli nedenleri tüketim harcamalarındaki düşüş ve azalan sabit yatırımlardır. Büyümedeki gerileme, çok yönlü etkiler yaratmış ve ekonomi resesyona girmiştir. Kamu harcamalarında mali kısıntılara gidilmiş ve bankaların kredi sağlamamaları

⁴² T.C. Helsinki Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Finlandiya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Olan Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011"

yönündeki katı tutumları tüketicileri etkilemiş, özel sektör kredi sıkışıklığı yaşamıştır.⁴³ Yunanistan IMF ve Avrupa Birliği'nden fon talebinde bulunmuştur. Bütün bunlara rağmen özel sektöre verilen krediler ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkili olmuş ve özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı 2000-2010 yılları arasında artış eğiliminde olmuştur.

Macaristan, 1995 yılından itibaren makroekonomik değişkenlerde istikrarın sağlandığı bir ülke olmuştur. 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katılımıyla ülkeye sağlanan fonlar ekonomik büyümeye yardımcı olmuştur. 2006 yılında % 4.1 büyüyen ekonomi, küresel kriz sebebiyle 2009 yılında % 6.7 küçülmüş, 2010 yılında toparlanmaya çalışmıştır. Bu anlamda kamu harcamalarının azaltılması ve finansal piyasaların, bankacılık sektörünün ve özel sektörün güçlendirilmesi için mali programlar yapılmış, uluslararası finans kurumlarından destek alınmıştır.⁴⁴ Macaristan'da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payının 2000-2010 yılları arasında artış gösterdiği gözlenmiştir.

Polonya ekonomisi 2000 yılından bu yana büyüme eğiliminde olmuş, ancak 2009 yılında ekonomik krizi yoğun şekilde hissetmiştir. Bu bağlamda banka garantilerinin arttırılması, özel sektöre kredi sağlanması gibi unsurlar içeren kalkınma planı uygulamıştır.⁴⁵ Polonya'da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı 2000 yılından 2005 yılına kadar çok fazla değişiklik göstermezken, 2006 yılından sonra hızlı bir artış eğiliminde olmuştur.

2007 yılında Birliğe üye olan Romanya'da ekonomik büyüme 2005 yılından sonra artış eğilimi göstermiş, 2006'da % 7.7 olmuştur. 2008 yılında bu oran % 7.1 olarak gözlenmiştir. Ancak küresel kriz Romanya'yı da etkilemiş, ilerleyen dönemlerde ekonomide küçülme yaşamıştır.⁴⁶ Romanya'da özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı 2000 yılından 2008 yılına kadar artış göstermiş,

⁴³ T.C. Atina Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Yunanistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010"

⁴⁴ T.C. Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "2010 Yılında Macaristan Ekonomisinde Ve Ticaretinde Kaydedilen Gelişmeler ve Türkiye İle Ticari İlişkileri 2010"

⁴⁵ T.C. Varşova Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Polonya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010"

⁴⁶ T.C. Bükreş Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Romanya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010"

ancak 2009 yılından itibaren değişiklik göstermemiştir. 2000-2010 yılları arasında Macaristan, Polonya ve Romanya’da özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri negatif olarak gözlenmiştir.

Türkiye’de 2000 yılında toplam kredilerde artış yaşanmış ancak özellikle önceki dönemlerde ertelenen tüketici kredilerinde artış olmuştur. Fakat 2001 yılının Şubat ayında yaşanan kriz, faiz oranlarının yükselmesine sebep olmuş sonuç olarak ekonomide gerçekleşen daralma kredi talebini düşürmüştür. Özel sektörün özellikle kriz dönemlerinde dış finansmana ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Ancak kriz dönemlerinde dış finansman sağlanması zorlaşmaktadır. Bu nedenle özel sektör, faaliyetlerini devam ettirebilmek için dış finansmanı krediler ile sağlama yoluna gitmiştir. Maliyeti artan krediler sebebiyle, özellikle 2001 krizinden sonra özel sektör kredilerin geri ödemelerinde sıkıntılar yaşamış bu nedenle krizin büyük etkisi ekonomik olmaktan çıkıp sosyal bir boyuta da varmıştır. Özellikle 2001 krizinden sonraki dönem Türkiye’de özel sektörün güç kaybettiği bir dönem olmuştur. Krizin etkilerinin giderilmesi anlamında da gerek yurt içi, gerekse yurt dışı kaynaklı kısa ve uzun vadeli bir takım önlemler alınmıştır. Bu bağlamda, Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında IMF’den ve Dünya Bankası’ndan yaklaşık 500 milyon ABD doları destek alınmıştır. 2008 küresel krizinden de olumsuz etkilenen Türkiye, devam eden dönemlerde toparlanma sürecine girmiştir. Türkiye’de 2000-2010 yılları arasında GSYİH oranlarında istikrarlı bir artış yaşanmamış ve analiz sonuçlarına göre özel sektöre verilen kredilerin de büyüme üzerindeki etkisi negatif yönde olmuştur. Ancak, özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki paylarının ise özellikle 2004 yılından itibaren hızlı bir büyüme gösterdiği gözlenmiştir.

SONUÇ

Günümüzde ticarete sınırların kalkmış olmasıyla özel sektör, gerek yurt içi, gerekse yurt dışı faktörlere oldukça hassas hale gelmiştir. Rekabet ortamının giderek artması, teknolojik yenilikler, tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler ve bunun gibi birçok unsur, özellikle son yıllarda ekonomilere farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu anlamda, ekonominin yapı taşı olan özel sektör daha güç şartlar altında faaliyetine devam etmek durumunda kalmıştır.

Özel sektöre verilen krediler, yatırımların temeli niteliğinde olan bir kavramdır. Yatırımların finanse edilmesinde, işsizliğin azaltılmasında, verimliliğin ve etkinliğin artırılmasında ve ülke üretiminin büyümesinde önemli rol oynamaktadır.

Büyüklüğü ne olursa olsun her işletme değişik sebeplerden dolayı finansmana ihtiyaç duymaktadır. Bu finansmanı kimi zaman kendi özsermayeleri ile karşılayabildikleri gibi, kimi zaman da dış kaynaklardan faydalanarak karşılamaktadırlar. Özel sektör borçlanma araçları piyasası içerisinde ulaşılmasının kolay olması ve diğer borçlanma araçlarının yeterince gelişmemiş olması sebebiyle, işletmeler finansmana ihtiyaç duydukları çoğu zamanda kredi talep etmişlerdir. Dolayısıyla, özellikle 2000-2010 yılları arasında yaşanan küresel krizlerin ve diğer unsurların özel sektör işletmelerini finansal açıdan zora sokması kredi talebini arttırmış ve gerek ülkemizde, gerekse Avrupa Birliği ülkelerinde özel sektöre verilen krediler artan bir ivme göstermiştir.

2000-2010 yılları arasında Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de önemli gelişmeler olduğu bir dönemdir. Avrupa Birliği'ne 2000 yılından sonra 12 ülkenin katılması, siyasi bütünlüğü ekonomik alanda da sağlayabilmek için para birliğine geçilmesi gibi unsurlar farklı bir yapı oluşumuyla birlikte bir takım riskleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle ortak para birimi Euro'ya geçilmesi Avrupa Birliği ekonomisi için avantajları ve dezavantajları beraberinde getiren bir durum olmuştur. Euro'ya geçilmesi bazı iktisatçılara göre erken verilmiş bir karar olmuş ve ekonomik bütünlüğü sağlamaktan çok krizlere temel olacak bir durum olarak nitelendirilmiştir. Bazı iktisatçılar ise, bütünleşme için başka bir alternatif bulunmadığını, Euro'ya

geçişin bu anlamda atılan büyük bir adım olduğu nu belirtmişlerdir. Türkiye’de de Avrupa Birliği uyum sürecinde alınan ekonomik ve sosyal tedbirler, ayrıca 2001 yılında yaşanan kriz, sonrasında ekonominin toparlanma süreci bu dönemde yaşanan önemli gelişmelerden bazıları olmuştur.

ABD’de 2007 yılında başlayan, 2008 yılında uluslararası piyasalara bulaşan ve 2009 yılında şiddetini arttıran küresel krizin etkileri ülkeden ülkeye farklılık gösterse de özellikle gelişmiş piyasaları gelişmekte olanlara nazaran daha çok etkilemiştir. Yaşanan likidite sıkışıklığı giderilmeye çalışılmış ancak varlık fiyatlarında gerçekleşen büyük düşüşler özellikle bankaların bilançolarında bozulmalara sebep olmuş ve bu dönemde birçok kurum iflas etmiştir. İflas etmeyenler ise gerek güven ortamının bozulması gerekse piyasaların riskli hale gelmesiyle özel sektöre kredi sağlama konusunda tereddütlü davranmışlar ve kredi daralması yaşanmıştır. Bu durum, hem işletmelerin kredi kullanmalarını zorlaştırırken hem de maliyetleri yükseltmiştir. Küresel krizin etkilerinin başladığı 2008 yılından sonra Avrupa Birliği’nde de birçok ülkenin büyüme oranları düşmüş, ekonomik alanda yaşanan kriz sosyal hayatta da varlığını göstermiştir. Ancak krizin diğer ülkeleri etkilemesi anlık durumlar neticesinde olmamış, ülkelerin yıllardan beri süre gelen ekonomik istikrarsızlıkları sebebiyle ortaya çıkan bir sonuç olmuştur.

1980 yılından 2010 yılına dek Avrupa Birliği’nde özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı yıllar itibariyle artış göstermiş, 2009 yılına dek de aşırı hareketler gösterdiği gözlenmemiştir. Türkiye’de ise Avrupa Birliği’ne nazaran daha volatil bir yapı sergilemiş, hızlı artışlar ve düşümler yaşanmıştır. Türkiye’de 1998 yılında yaşanan hızlı artış sonrasında 2001-2003 yılları arasında son 25 yılın en düşük seviyesine ulaşmıştır. 2004 yılından itibaren ise yakalanan artış Avrupa Birliği’nde gözlenen artıştan hızlı olmuştur. Ancak Avrupa Birliği’nde 2009 yılında olan kırılma Türkiye’de gözlenmemiştir.

Özel sektöre verilen kredilerin makroekonomik faktörlerden etkilenişi iki ülke grubu için de farklı sonuçlar vermiştir. Analiz sonuçlarına göre çoğunluğunu gelişmiş ekonomilerin oluşturduğu 1. grup ülkelerde ele alınan makroekonomik göstergelerin özel sektöre verilen kredileri açıklama gücü 0.64, çoğunluğunu geçiş

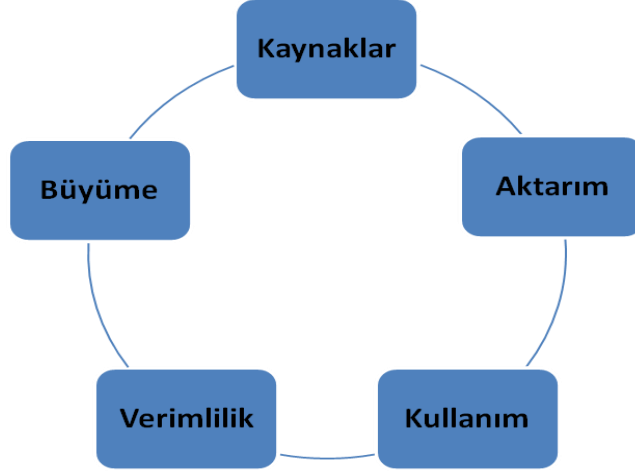
ekonomilerinin oluşturduğu 2. grup ülkelerde ise 0.84 olarak gözlenmiştir. Özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin incelendiği modellerde ise iki ülke grubu için de negatif sonuçlar bulunmuş, özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyümeyi azalttığı gözlenmiştir. Ancak ülkeler bazında hesaplanan katsayılar da söz konusu dönemde özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin pozitif sonuçlar verdiği bazı ülkeler dikkat çekici olmuştur.

1. grup ülkeler arasında yer alan İtalya, İspanya, Portekiz, İrlanda, İngiltere ve 2. grup ülkeler arasında yer alan Yunanistan ve Finlandiya özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki gösterdiği ülkelerden bazılarıdır. Bu ülkelerin ortak özellikleri, yüksek gelir grubuna dahil ülkelerden olmaları, para birimi olarak Euro kullanıyor olmaları, 2011 yılında ekonomik krizin şiddetini arttırarak devam etmiş olması, ülkelerin dış borçlarının fazlaşması ve yabancı kaynaklardan yardıma ihtiyaç duymalarıdır. Aynı zamanda bu ülkelerde 2000-2010 yılları arasında özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payı artarken, GSYİH büyüme oranlarında da zaman zaman düşüşler yaşanmıştır. Büyüme yavaşlarken özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payının artması ve özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki göstermiş olması bir çelişkiyi de beraberinde getirmiştir. Burada önemli olan, özel sektöre kredi olarak sağlanan likiditenin nereden temin edildiği ve nerelere aktarıldığıdır. Bu anlamda, 2000-2010 yıllarında 1. grup ülkeler için merkezi hükümet borçlarının özel sektöre verilen krediler üzerinde pozitif etki göstermesi ve “Dışlama” etkisini yaratmamış olması ve para arzının özel sektöre verilen kredileri 1. grup ülkelerde 0.57, 2. grup ülkelerde 1.15 etkilemesi önemli bir sonuçtur. Gözlemlenen şudur ki, özel sektöre kredi olarak sağlanan likidite borçlarla ve para arzı ile temin edilmiştir. Ayrıca, gerek çoğunluğunu gelişmiş ülkelerin oluşturduğu 1. grup ülkelerde, gerekse çoğunluğunu geçiş ekonomilerinin oluşturduğu 2. grup ülkelerde özel sektöre verilen kredilerin reel efektif döviz kurundan yüksek oranda etkileniyor olmaları ülkelerin yabancı ekonomilerdeki gelişmelerden de etkileniyor olduğunu göstermektedir.

Özel sektör, hem ekonomiye katkı sağlayan makro nitelikte hem de bireyleri ilgilendirdiği için mikro nitelikte bir kavramdır. Makroekonomik göstergeler olumsuzken özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerinde gösterdiği pozitif etkiler gelecek bir krizin öncü göstergeleridir. Özellikle 2011 yılında borç krizi yaşayan ve yardım almak zorunda kalan Avrupa Birliği ülkeleri bu duruma örnek verilebilir. Ülkeler makroekonomik göstergelerinin bozulma gösterdiği zamanlarda bile özel sektöre likidite sağlayarak büyümeyi sağlamaya çalışmış, ancak bir yerden yapılan iyileştirme başka bir yerde bozulmayı meydana getirdiği için yöntemlerin başarılı olamadığı görülmüştür. Ayrıca, özellikle işsizlik oranlarında meydana gelen artış sosyal hayatta da bozulmayı beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de 2001 yılında yaşanan krizin ardından sektöre uğrayan özel sektör, devam eden dönemlerde toparlanmış ancak küresel kriz sonrası yine bir duraklama dönemine girmiştir. Diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında Türkiye bu dönemde, yüksek büyüme oranları sağlamış ve finansal yapısını güçlendirmiştir. Bu anlamda özel sektör büyümenin önemli bir dinamiği olmuştur. Ancak olumlu göstergelere rağmen enflasyon ve cari açık oranlarında artışlar yaşanmaya devam etmiştir. Özel sektöre verilen kredilerin GSYİH içindeki payının da artıyor olması ve özellikle 2009 yılında kırılma göstermemiş olması dikkat çekicidir. Bu anlamda 2011 yılı itibariyle Merkez Bankası ve BDDK, kredileri daraltmaya yönelik sıkı likidite politikalar uygulamaya başlamıştır. Avrupa Birliği ülkelerinin yaşamış olduğu iç ve dış borç krizlerinin benzerinin Türkiye’de de yaşanmaması için özel sektöre verilen kredilerin kontrolü sağlanmaya çalışılmaktadır.

Şekil 4.1: Kredi Döngüsü

Özel sektör çok fazla unsurdan etkilenmektedir ve eğer doğru kaynaklardan beslenirse, doğru kaynaklara aktarılıp doğru şekilde kullanılırsa verimliliği artacak ve ekonomik büyümeye sağlayacağı katkı çok boyutlu olacaktır. Böylece kredi fonksiyonlarını yerine getirecek ve bu anlamda kredinin zaman, güven, risk ve gelir unsurları önem kazanacaktır. Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde özel sektöre verilen kredilerin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilerini görebilmek için özel sektörün ekonomik katma değerini arttırmaya yönelik makroekonomik politikalar uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Delikanlı, İhsan Uğur :**Bankacılıkta Kredi Türevlerinin Hissedar Değerine Katkısı, Etkin Bir Şekilde Kullanımına İmkan Sağlayacak Risk Yönetimi Yapılanması ve Finansal Raporlaması**, Türkiye Bankalar Birliği, 2010

Hsiao, Cheng :**Analysis Of Panel Data**,
Cambridge, Cambridge University Press, 2003

Orhan Hançerlioğlu :**Ekonomi Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006

Parasız, İlker :**Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Yayınevi,
İstanbul, 2009

Tatoğlu, Ferda :**Panel Veri Ekonometrisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 2012

MAKALELER

Altıntaş, Halil, Yücel Ayriçay :“Türkiye’de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi: 1987-2007”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt: 10 Sayı: 2, 2010

- Aslan, Özgür,
İsmail Küçükaksoy :“Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı:4 -2006,
- Arestis, Philip,
Panicos Demetriades :“Finance and Growth: Institutional Considerations and Causality, University of East London”, **Department of Economics Working Papers**, 2011
- Arslan, İbrahim,
Sevda Yapraklı :“Banka Kredileri ve Enflasyon arasındaki ilişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2010)”, **İstanbul Üniversitesi Ekonometri ve İstatistik E-Dergisi**, 2008, Sayı 7
- Backe, Peter,
Tina Zumer :“Developments in Credit to the Private Sector in Central and Eastern European EU Member states: Emerging From Financial Repression-A Comparative Overview”, **Oesterreichische Nationalbank Papers**, 2005
- Bayraktutan, Yusuf,
Işıl Demirtaş :“Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,2011, Sayı 22
- Boissay F.,
Calvo Gonzales,
T. Kozluk :“Is Lending In Central And Eastern Europe Developing Too Fast”, **European Central Bank Research Network**, 2005

- Coşkun, Yener :“Özel Sektör Borçlanma Araçları Piyasasının Gelişmesinde Düzenlemelerin Etkisi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 65: Sayı:4, 2010
- Cotarelli, Carlo, :“Early Birds, Late Risers, and Sleeping Beauties: Bank Giovanni Dell'Aricecia, Credit Growth To The Private Sector In Central and Eastern Ivanna Vladkov-Hollar Europe and Balkans”, **IMF Working Papers**, 2003
- Demirhan, Ayşe :“Bankaların Sektörel Paylarındaki Değişimin Nitel Bağımlı Değişkenli Panel Veri Modeliyle Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi**, Ekim 2009, Sayı
- Djankov, Simeon, :“Private Sector Credit In 129 Countries”, **Journal of Caralee Mcliesh, Financial Economics**, 2007
Andrei Shleifer
- Dullien, Sebastian :“Central Banking, Financial Institutions And Credit Creation In Developing Countries”, **United Nations Conference On Trade And Development Discussion Papers**, Sayı 193, 2009
- Elgar, Edward :“Private Sector and Enterprise Development-Fostering Growth In The Middle East And North Africa”, **International Development Research Center**, 2010
- Güvenek, Burcu, :“Enerji Tüketimi ve Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine Volkan Alptekin İlişkin Bir Panel Veri Analizi”, **Enerji, Piyasa ve Düzenleme Dergisi**, Cilt:1,Sayı.2, Enerji Uzmanları Derneği, Ankara, 2010

- Hadovic, Vesna Babic, Eldin Mehic, Emir Agic :“Influence Of Quantitive and Qualitive Factors Of Banking Sector Development On Economic Growth In South East European Countries”, **Econpapers-Interdisciplinary Management Research**, 2009
- King, Robert, Ross Levine :“Finance And Growth: Schumpeter Might Be Right”, **Quarterly Journal Of Economics**, 1993
- Klapper, Leora, Virginia Allende, Victor Sulla :“Small and Medium Size Enterprise Financing in Eastern Europe”, **World Banl Policy Research Working Paper**, **December**, 2002
- Koyuncu Cüneyt, Berrin Saka :“Takipteki Kredilerin Özel Sektöre Verilen Krediler ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:31, 2011
- Öztürk Nurettin, Salih Barışık, Havva Kılıç Darıcı :“Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal Derinleşme ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi” **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 12, 2010
- Özdemir, Süleyman, Yunuz Ersöz, İbrahim Sarıoğlu :“Küçük Girişimciliğin Artan Önemi ve KOBİ’lerin Türkiye Ekonomisi’ndeki Yeri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 53. 2007
- Özer, Mustafa, Kemal Biçerli :“Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, 2003-2004

- Pazarlıoğlu, Vedat, Özlem Gürler :“Telekomünikasyon Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Yaklaşımı”, **Finans, Politik & Ekonomi Yorumlar**, 2007, Cilt 44, Sayı 508
- Tubay, Batu :“Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyümeye Olan Etkileri”, **Finans Politik- Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Şubat 2012

DIĞER KAYNAKLAR

- Avdan, Hakan :**Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Finansmanında Kredi Garanti Sistemi ve Bir Uygulama**, İstanbul, 2010, Doktora Tezi
- Bal, Erdal :**Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecindeki Türk KOBİ’lerinin Sorunları, Çözüm Önerileri ve Türkiye İçin Bir Destek ve Teşvik Modeli**, Ankara, 2002 Doktora Tezi
- Balkaş, Kaan :**Kredi Kavramı ve Sektör Kredilerine Göre Türkiye’de ki Belli Başlı Sektörlerin Analizi**, Ankara Üniversitesi, 2004, Yüksek Lisans Tezi
- Commision Of The European Communities :**The Activities of the European Union For Small and Medium Sized Enterprises-SME Envoy Report**, 2005

- Destereci, Pelin :**Türk Bankacılık Sistemi Açısından Krediler ve Kredi Değerlendirmede Kullanılan Mali Analiz Yöntemleri**, Tekirdağ, 2009, Yüksek Lisans Tezi
- Devlet Planlama Teşkilatı :**Dokuzuncu Kalkınma Planı, KOBİ Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2007
- Dorbonova, İraima :**Yükselen Piyasalarda Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Panel Veri Analizi**, İstanbul, 2011, Yüksek Lisans Tezi
- Ege Ayşe,
Şule Eğitim,
Ufuk Acar :**Ayşe Ege, Şule Eğitim, Ufuk Acar, Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Muhtemel Etkiler ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler**, KOSGEB, 1995
- Ege Ayşe,
Ufuk Acar :**Avrupa Topluluğu İle Gümrük Birliği Kapsamında Küçük ve Orta Boy İşletmeler**, KOSGEB, 1993
- European Commision :**Eurobarometer-SMEs Access To Finance Survey 2005**
- European Commision
Enterprise&Industry
Directorate General-
Report :**European Union Support Programmes for SMEs – An Overview Of The Main Funding Opportunities Available To European SMEs**, 2008
- Eurostat Statistical
Book :**European Business Fact And Figures 2009**
- Halk Bankası :**Halk Bankası 2007 Yılı Faaliyet Raporu**

- Halk Bankası **:Halk Bankası 2011 Yılı Faaliyet Raporu**
- İşcan, Ayşe **:Banka Kredilerindeki Daralmanın Ekonomik Etkileri ve Krizlerdeki Gelişimi**, Ankara, 2003 TC Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi
- Kınaytürk, Zuhâl **:1990 Yılından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler) Üzerindeki Etkileri**, Isparta, 2006, Yüksek Lisans Tezi,
- Konuşkan, Ayşe **:Döviz Kuru Belirsizliğinin Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi**, İzmir, 2006, Yüksek Lisans Tezi
- Künyeli, Çetin **:Türkiye'de ve Dünyada KOBİ'lerin Yeri ve İstihdam Açısından Önemi; Ülkemizde Karşılaştıkları Sorunlar**, İstanbul, 2006, Yüksek Lisans Tezi
- KOSGEB **:2011-2013 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı**, Nisan 2011
- OECD **:Promoting Pro-Poor Growth Private Sector Development**, OECD Report, 2006
- Özcan, Figen **:Finansal Kalkınma ve İktisadi Büyüme Arasındaki İlişki: Dünya Ülkeleri ve Türkiye Örneği**, Ankara, 2007, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi
- Pellumbi, Sokol **:Banka Kredi Hukukunda Teminatlar**, İstanbul, 2006, Yüksek Lisans Tezi

- Sinan, Görkem **:Türk Bankacılık Sektöründe Kredilendirme Süreci ve Bir Örnek**, İstanbul, 2005, Yüksek Lisans Tezi
- Söğüt, Erzen **:The Determinants Of Financial Development And Private Sector Credits: Evidence From Panel Data**, Ankara, 2008, Yüksek Lisans Tezi
- Şahin, Begüm **:Kamu Harcamaları içinde İlaç Harcamalarının Yeri ve Ekonomik Büyümeye Etkisi**, İstanbul 2012, Doktora Tezi
- Terzioğlu, Kübra **:AB'ye Uyum Sürecinde Türkiye'de Bireysel Kredilendirme Politikasında Yapılan Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Hizmetiçi Eğitimi**, Ankara, 2007, Yüksek Lisans Tezi
- Uçar, Hicran **:Avrupa Birliği ve Türkiye'de KOBİ'lerin Desteklenmesi**, İstanbul, 2009, Yüksek Lisans Tezi
- Tatoğlu, Ferda **:Sermaye Piyasası'nda Riskin Sınırlı Bağımlı Değişkenli Panel Veri Modelleri ile Analizi**, İstanbul, 2005, Doktora Tezi
- T.C. Brüksel
Büyükelçiliği Ticaret
Müşavirliği **:Belçika'nın Genel Ekonomik durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010-2011**
- T.C. Viyana
Büyükelçiliği Ticaret
Müşavirliği **:Avusturya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri, 2011**

T.C. Brüksel Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği	:Belçika'nın Genel Ekonomik durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010-2011
T.C. Kopenhag Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği	:Danimarka'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010
T.C. Paris Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği	:Fransa'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011
T.C. Berlin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği	:Almanya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010
T.C. Dublin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği	:İrlanda Ekonomisi ve Türkiye İle Ekonomik ve Ticari İlişkileri 2010
T.C. Roma Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği	:İtalya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011
T.C. Lahey Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği	:Hollanda'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011
T.C. Madrid Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği	:İspanya Genel Ekonomik Durum ve Türkiye-İspanya Ticari ve Ekonomik İlişkileri 2010

T.C. Stokholm Büyükkelçiliği Ticaret Müşavirliği	:İsveç'in Gelen Ekonomik Durum ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011
T.C. Londra Büyükkelçiliği Ticaret Müşavirliği	:İngiltere'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011
T.C. Sofya Büyükkelçiliği Ticaret Müşavirliği	:Bulgaristan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye'nin Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010
T.C. Prag Büyükkelçiliği Ticaret Müşavirliği	:Çek Cumhuriyeti'nin Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010
T.C. Helsinki Büyükkelçiliği Ticaret Müşavirliği	:Finlandiya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Olan Ekonomik-Ticari İlişkileri 2011
T.C. Atina Büyükkelçiliği Ticaret Müşavirliği	:Yunanistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010
T.C. Budapeşte Büyükkelçiliği Ticaret Müşavirliği	:2010 Yılında Macaristan Ekonomisinde Ve Ticaretinde Kaydedilen Gelişmeler ve Türkiye İle Ticari İlişkileri, 2010

- T.C. Varşova **:Polonya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010**
Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği
- T.C. Bükreş **:Romanya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri 2010**
Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği
- Yıldız, Gökhan **:Bankacılık Sektöründe Kredi Taleplerini Derecelendirilmesinde Mali Tablolar, İstanbul, 2006, Yüksek Lisans Tezi**
- Yonar, Özlem **:Avrupa Birliği 2004 Genişlemesinin KOBİ'ler Üzerindeki Olası Ekonomik Etkisi, İstanbul, 2006, Yüksek Lisans Tezi**
- Verheugen, Günter **:SMEs-Key For Delivering More Growth And Jobs, High-Level SME Stakeholder Conference-Speech, 2007**

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Credit West Bank** http://www.creditwestbank.com/index.php?option=com_content&view=article&id=27&Itemid=139
- Vakıf Bankası** <http://www.vakifbank.com.tr/aval-kabul-kredileri-ticari.aspx>
- Kredi Garanti Fonu** www.kgf.com.tr
- European Commission** <http://ec.europa.eu/cip/>
- TUİK** <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10715>

